Dr. JORDAN KUNIČIĆ
MAG. THEOL.

KATOLIČKA MORALKA

I SVEZAK
IV IZDANJE
ZAGREB 1967

20462

Ivan M. Matijević
zahvijenac

Dr. Jordan Kuničić

Z N A N O S T S P A S E N J A

(Bilješke iz kat.moralke)

I

Osnovna načela moralnog života

Ne provodite život poput pogana(Ef 4,17);
Vladajte se dostojno Kristove Vesele Vijesti
(Fil 1,27).

ZAGREB 1967.

Izdali: Dominikanski bogoslovi - Zagreb, Kontakova 1.

Umnoženo na ciklostilu Dominikanskog Provincijalata u Zagrebu, Kontakova 1.

Odgovara: O.Dr.Jordan Kunčić O.P.
Zagreb, Kontakova ul.1.

P R E D G O V O R

Zadnje izdanje Bilježaka iz predavanja publicirao sam god. 1964. pa dalje. Bile su kratke, bez doslovnih navoda, jer su to samo bilješke. Ograničene su na općenite, nužne, osnovne pojmove s kratkim ekskurzijama u koje suvremeno pitanje. Njihova je intonacija bila pretežno filozofska.

Drugi vat.koncil traži neku preorijentaciju, naime, traži biblijsku intonaciju, da Sv.pismo postane "anima" teologije uopće, pa i moralke. Trebalo je pokušati ići tim putem.

To je vrlo teško. Još nema nijednoga priručnika u tom pravcu. Barem meni poznatog. Trebalo je, dakle, pokušati. Upotrebiti jedno djelo priznate biblijske teologije. To sam učinio. Pri ruci imam djelo P.G.Spicq, O.P.: THEOLOGIAE MORALE DU NOUVEAU TESTAMENT, Paris 1965. To djelo stalno citiram. Smatram da se na nj mogu osloniti.

BILJEŠKE iz god.1964. čuvaju svoju ulogu. U ovima će biti manje filozofije, više Sv.pisma. Idejni kostur ostat će isti, jer taj kostur je diktat sistematike, obradba je drukčija, kako traži Drugi vat.koncil. Mislim na raspored unutar pojedinih naslova i podnaslova. I na raspored argumentacije.

Dok čitaš ove Bilješke neophodno je nužno da kod sebe imaš tekst Sv.pisma i Enchiridion symbolorum! Danas pak k tome još i ACTA drugog vat. koncila.

U Zagrebu 1.VIII 1967.

Neke kratice

SVETO PISMO /SP/ - navodi se prema prijedlogu Dr.Duda u BS god.1963, sv.I, str.131-132.

ENCHIRIDION SYMBOLORUM, u izdanju Denzinger-Schonmetzer, 1963, a navodi se samo slovo D, npr. D 3245.

Djela Pija XII iznosim prema izdanju Utz-Groner, pod naslovom: RELATIONS HUMAINES ET SOCIETE CO TEMPORAINE, u franc.izdanju iz god. 1956, u tri sveska, npr.III,str.75.

Djela sv.Tome citiram vrlo kratko, npr.I 12,a.1 ad 1,tj. PRIMA PARS, quaestio duodecima, articulo primo ad primum.
SUMMA CONTRA GENTES citira se takodjer kratko, npr.CG I,1, tj. CONTRA GENTES libro primo, capite primo.
Komentar na Aristotelovu etiku ad Nicomahum navodim u izdanju Pirotta 1934 ovako: ETH br.39 itd.

BOGOSLOVSKA SMOTRA navodi se ovako: BS,1967, svezak i stranica.

Dr.J.Kuničić: KATOLIČKA MORALKA, navodi se kratko s početnim slovima KM.

OPCI GRADJANSKI ZAKON - OGZ.

ACTA II VAT. KONCILA

AL - dekr.de apostolatu laicorum; CS - dekr.de instrumentis communicationis socialis; D - documenta; DR - konst. de divina Revelatione; E - konst.de Ecclesia; EC -dekl. de educatione christiana; EM - konst.de Ecclesia in mundo huius temporis; Ep - dekr.de pastorali Episcoporum munere; IS - dekr.de institutione sacerdotali; L - konst. de sacra liturgia; LR - dekl.de libertate religiosa; M - dekr.de activitate missionali; NC - dekl.de Ecclesiae habitudine ad religiones non christianas; NP - nota explicativa praevia in const. dogm. de Ecclesia; O - dekr. de Ecclesiis orientalibus catholicis; Oo - dekr.de oecumenismo; P - dekr.de presbyterorum ministerio et vita; R - dekr.de accomodata renovatione vitae religiosae.

Bibliografija

Na njemačkom jeziku nalazi se u djelu B.Häringa:DAS GESETZ CHRISTI, 1954.
Na francuskom jeziku u francuskom izdanju istog djela i u INITIATION THEOLOGIQUE, 1952, u trećem svesku.

Na talijanskom jeziku ima dosta bibliografije u DIZIONARIO DI TEOLOGIA MORALE, Rim 1957.
Na latinskom jeziku nalazi se u svim priručnicima moralke, a o najnovijim pitanjima može se naći i u djelu J.Fuchs: THEOLOGIA MORALIS PERFICIENDA... Roma, 1966, str.544 sl.

1/ - Poziv svećenika. Biskup pri samom obredu redjenja opominje svećenike da budu "maturi in scientia". Otkad opstoji svećeništvo u svijetu naglasuje se da je posebna odlika i posebna dužnost svećenika gojiti znanje i mudrost/Mal 2,7/, i, ako on tu dužnost zanemari, zakon je predvidjao da bude lišen svećeničke časti/Oz 4,6/.

Koje znanje mora gojiti? Koncil traži od svećenika da se za pastoralni rad spremi solidnim znanjem teologije, ali da uvijek ima oči uprte u tekovine modernih znanosti, osobito psihologije i sociologije, jer je u tim znanostima moderni čovjek osobito napredovao. Teologija će mu pružiti nepromjenljiv "depositum Fidei" ili vjerske istine, a znanje modernih znanosti omogućit će mu lakše dijalogiziranje s modernim čovjekom. Ispravna metoda će biti ta da nepromjenljivu nauku obuče u današnje ruho, u suvremen način izražavanja /govor Ivana XXIII dne 11.X 1962; EM br.62/, uvijek "eo dem sensu eademque sententia".

Kako ćemo to znanje nazvati? Možemo jednostavno reći "znanje spasenja"(L 2,77), ili, kako je rekao Ivan XXIII u navedenom govoru, znanje onih istina koje zemaljskim putnicima ukazuju put u nebo, jer svi ljudi, pojedinačno i skupno, dužni su bez prestanka težiti za postizavanjem nebeskih vrednota, kraljevstva Božjega i njegove pravednosti (Mt 6, 33). To se znanje svodi na dva glavna upita: Kamo idem? Kako ću tamo doći? A to je klasična podjela moralke na osnovno pitanje o CILJU života i o SREDSTVIMA da se taj cilj postigne(Dap 16,30).

Ne radi se samo da to znanje služi interesu pojedinaca, pojedinih svećenika, nego da bude usmjereno socijalno ili komunitarno. Svećenik ne smije živjeti samo za sebe, niti znati samo za sebe. Biskup ga na redjenju opominje da njegovo znanje mora biti "spiritualis medicina populo Dei". Od njegova znanja moraju crpsti koristi sve duše, osobito pak Božji narod. Zato će svećenik predočivati to znanje na prikladan način, da Božji narod može razumjeti, kako je i sv. Pavao hranio duše mlijekom, a ne tvrdim jelom(1 Kor 3,2).

Koje je glavno obilježje toga svećenikova znanja? Koncil (P 19) odgovara da to znanje mora izvirati "iz svetog izvora i biti usmjereno k svetom cilju". To znači da to znanje mora biti kršćanski sveto, prožeto ljubavlju, jer egoističko i oholo znanje napuhuje, a ljubav izgradjuje, kako piše isti sv.Pavao 1 Kor. 8,1 .

Odakle će svećenik crpsti to znanje kao iz svetih izvora? Koncil govori: iz čitanja i meditiranja Sv.pisma - sv. Otaca i Crkvenih naučitelja - iz raznih dokumenata Predaje - iz naučavanja Crkvenog učiteljstva, osobito raznih koncila i Papa - konačno, konzultirajući "optimos et probatos scientiae theologicae scriptores"(P br.19).

Razumije se, i za svećenike vrijedi istina o prvenstvu

djelovanja nad znanjem, o prvenstvu izvršivanja zakona nad znanjem zakona(Mt 7,21; Rim 2,13; Jak 1,22), po uzoru Krista koji je počeo činiti i naučavati(Dap 1,1). Po tom mjerilu prvenstva djela nad riječi kršćanstvo prima obilježje ozbiljnosti i nekog radikalizma(Mt 5,37; Jak 5,12), a svećenici kao poznavaoci Božjeg zakona opravdavaju svoj stalež, za razliku farizeja i književnika, o kojima je rekao Krist da su odnijeli ključ znanja Zakona, ali, niti su sami ušli, niti su omogućili ući onima koji htjedoše(Lk 11, 52), dapače su im to zapriječili.

Pročitaj poruku Pija XII svećenstvu dne 23.IX 1950,osobito str.21, 27-28 (izd.Djakovo).

2/ - Pojam teološke moralke. Od grčkog izraza "Etos-etika" uzet je u latinski jezik od Cicerona, kako neki govore, izraz "Moralia - mores - moralka". Svakako kršćanska bi moralka uključivala opsluživanje nekog zakona(Dap 15,1) tako da to opsluživanje daje kršćanskom životu ispravnost(1 Kor 15,33), te na temelju toga on može postići spasenje.

Na taj način teološka moralka predočuje objavljenu nauku o načinu življenja i djelovanja, o sticanju savršenstva(2 Tim 3,16-17), a, imajući u vidu prvenstvo djelovanja nad znanjem, recimo, da teološka moralka ide za tim da kršćanina uputi kako će u Kristovu vinogradu(Iv 15,1-8) donijeti plodova(Mt 21,43). Ti plodovi su kreposna djela(Gal 5, 22) tj. djela ljubavi, mira, strpljivosti, blagosti, vjernosti itd.

Što dokazuju ta djela? P r v o, da je duša kršćanina kao "novog čovjeka" na krštenju plodna; d r u g o, da se uliveni božanski život s milošću Duha svetoga doista razvio (Spicq,I,str.9). To je ona prava kršćanska filozofija života ili umijeće življenja(isti,I,str.385,bilj.1), organiziranje života prema jednoj normi življenja, a to je Krist(2 Kor 10,5; Kol 2,23; isto mj.2,8; Rim 15,5), ili teocentričnije po sv.Ivanu recimo da je to ispunjanje Božjih zapovijedi u ljubavi kakvu nam je objavio Krist(2 Iv 6).

BILJEŠKE: 1/ Kako govorimo o "teološkoj" moralci, kada se "mores" mogu odnositi samo na čovjeka a ne na Boga? Govorimo zato što je čovjek dužan pobožanstveniti svoj život i svoje djelovanje, da i na ovoj zemlji započme onaj život s Bogom i u Bogu, rezerviran za potpuno ostvarenje jedino u vječnosti. Znači da moralka raspravlja o čovječjem djelovanju jedino u vidu izražavanja Krista da konačno sve bude imalo svoj epilog u Bogu/1 Kor 15,28/.

2/ Pazi da u uporabi izraza "etika-etičko" ili "moralka-moralno" vlada kod pisaca velika zbrka. Upamti da u običnom živom govoru "moralno" je sinonim za etički dobro, ispravno, zdravo ćudoredno, a protivno tomu je "nemoralno". Neuputno je, dakle, upotrebljavati izraz "moralno" u skolastičkom smislu kao općenit pojam koji se dijeli na "dobro" i "zlo".

3/ Dobro razlikuj etiku i moralku od tzv.pozitivističke etike-moralke, tj. znanosti koja bi se samo bavila deskriptivnim iznošenjem etičko-moralnog fenomena kod raznih naroda, u raznim epohama itd, te htjela stvoriti neku isključivo pozitivnu etiku-moralku, zapostavljajući njezin normativni karakter i metafizičku fundiranost.

3/ - Pitanje prirodnog morala ili prirodno-mor.zakona. - Bog želi da se svi ljudi spase te da upoznaju istinu spasenja(1 Tim 2,4). A spasenja nema bez jedinstva s Kristom(Dap 4,12), niti bez osobne suradnje. Medjutim, većina čovječanstva ne pozna Krista ni objavljene istine spasenja. Imaju li svi ljudi sposobnosti da od sebe dadu što je dovoljno te im tako bude moguće odgovoriti Božjem pozivu?

a/ - Univerzalnost prirodno-moralnog zakona. Svi ljudi posjeduju dovoljno umne sposobnosti da iz Božjih djela, iz prirode, iz povijesti, iz svoje unutarnjosti zaključe da opstoji Bog(Rim 2,14-15). Osim toga svi nose u srcu usadjen glas savjesti, znanje prirodno-moralnog zakona (Rim 1,19).

Svaki čovjek uvidja da mu je dobro činiti, zlo izbjegavati. Za prosudjivanje pak onoga što je dobro a što je zlo, služe mu neke smjernice očitovane u samoj njegovoj naravi. To su znakovi njegove strukturiranosti,naime: sve što odgovara njegovom dostojanstvu čovjeka i kršćanina, sve što omogućuje socijalnu koegzistenciju, sve što odgovara njegovoj transcendentnoj orijentaciji proglasuje se kao dobro što treba činiti, a što ruši tu strukturalnu orijentaciju proglasuje se kao zlo, odnosno vrijedno izbjegavanja(sv.Toma I-II 94,2). To znači da opstoji neki "sensus moralis" u svakom čovjeku, ili neka "semina boni", odnosno "semina mali".

b/ - Povijesne peripetije. Sada opisan zakon veže čovjeka oduvijek. Ali povijest spasenja bilježi da je odgovorni predstavnik čovječanstva, Adam, htio sa sebe stresti dužnost ovisnosti o Bogu u pitanju životne mudrosti ili "scientiae boni et mali"(Post 2,17). Htio je neodgovornu odgovornost.

Što se dogodilo? Stupio je na snagu zakon prirodne odmazde, ali i pozitivne Božje kazne. Svakim grijehom, osobito kada predje u naviku, pamet se zasjenjuje u prosudjivanju moralnih vrednota, volja se teže odlučuje da ih slijedi i ostvari, rastu teškoće na putu dobra, strasti se raspaljuju (I-II 85,3). Vidi II-II 15.

Rezultat je bio da je u čovjeku doista ostao korijen dobra, sposobnost da čini dobro, ali povijest bilježi očitu degeneraciju, i to kod pogana(Rim 1,21-32) i kod odabranog naroda(Post 6,5-8). Čovjek prepušten sebi lako padne. Rekao bi Ivan XXIII da čovjek odvojen od Boga postaje sebi i drugima užas(MetM br.215, u izdanju Pazin 1963).

Koliko se može nešto reći o tom stanju pale naravi, čini se da je naglašeno kako je ipak ostao u ljudskim srcima upisani moralni zakon kao korijen moralnog uskrsnuća. Ostala je religiozna orijentacija. Znamo da je vladalo jedinstvo i nerazrešivost ženidbe(Mt 19,9). Poznata je nauka da je u povijesti starih Otaca, Noe, Abrahama, Izaka, Jakova itd. opstojao kao neki sakramenat naravi, po kojemu su se djeca upućivala na put spasenja "in fide parentum" (II-II 10,12). Svakako, ljudi su se "snalazili".

c/ - Kodificirani moral. Pentateuh iznosi kako je židovski narod bio u isto vrijeme i vrlo religiozno orijentiran i u moralnom pogledu dekadentan. Interesi povijesti spasenja su tražili da Bog pozitivnim zahvatom nametne narodu zakon. Taj se sastoji od skupa pozitivnih propisa. Ti su propisi detaljirani. Ne zahvaćaju samo moralno područje, nego i ceremonijalno, društveno i bontonsko. Kazuistika nije izradjena u vidu nekog napretka ili razvoja, nego radi je u vidu opsluživanja slova zakona nametnuta auktoritativno izvana, od Boga.

Moral St.zavjeta nalazi se pretežno u Dekalogu i u sapiencijalnim knjigama, ali posvuda je poziv na krepost skopčan s obećanjem nagrade, i to ovozemnog karaktera. U slučaju neopsluživanja zakona prekršitelje čekaju kazne. Razumije se, i taj moral polazi od najvišeg načela da dobro treba činiti, zlo izbjegavati. Iz ovoga neposredno su izvedene ljubav prema Bogu i bližnjemu, jer ljubav i štovanje Boga, a u Bogu ljubav prema bližnjemu, predstavljaju najviše vrednote za čovjeka.

Propisi Dekaloga su kao bliski zaključci, tumačenja tih vrhovnih načela, protegnuće njihovog značenja. Dekalog je dao novu snagu prirodno-moralnom zakonu npr.zakonu poštivanja života bližnjega. Bliže ili dalje svi propisi starozavjetnog morala spadaju na prirodno-moralni zakon, u njemu su barem kao u svojim premisama(I-II, 100).

d/ - N.zavjet je u svojoj biti prožet prirodno-moralnim zakonom. I nestalo bi toga novozavjetnog morala kada se ne bi osnivao na prirodno-moralnom zakonu, jer taj zakon se osniva na čovječjoj naravi, a ova je ostala u biti ista.

Neke elemente toga prirodno-moralnog zakona naći ćeš npr. u Kristovu pozivu ljudima da i sami od sebe prosude što je pravedno a što nepravedno(Lk 12,57); u isticanju načela solidarizma i altruizma(1 Kor 10,24); u zapovijedi umjerenosti(Hebr 13,5); u naglasku na dužnost rada(2 Sol 3, 10-13; 2 Tim 2,6); u davanju prvesntva unutarnjosti a nevanjštini(Mt 6,1; Mk 3,4; 2 Kor 3,6) itd. I u svemu tome gleda se na vrijednost savjesti(1 Kor 10,25; Dap 24,16) i to u vidu nebeskih dobara(Mt 5,3-12 ; Iv 12,25). U načelu prirodno-moral. zakona da trebaš željeti i činiti ljudima što želiš da i oni tebi učine, postavljen je sav Zakon i Proroci(Mt 7,12; Lk 6,31).

Zaključak je očit. N.zavjet sadrži u punom smislu prirodno-moralni zakon(I-II 94,4 ad 1), zato zaključuje Spicq:

"S nekog gledišta se može reći da nema ništa tako ljudsko kao novozavjetni moral. On osudjuje iste mane, naredjuje iste kreposti kao i židovski propisi, kao grčki i rimski propisi, tj. on u sebi sadrži zahtjeve opće savjesti"(nav. dj.I,str.404).

4/ - Iz starozavjetnog u novozavjetni moral. - Stari su govorili da se nauka N.zavjeta nalazi u nauci St.zavjeta kao: učinak u uzroku, potpuno u onom što je nepotpuno, stablo u sjemenu(I-II 107,3). Ne radi se, dakle, o nečemu posve novom. Stoga je potrebno predočiti kako se St.zavjet "prelio" u Novi(Spicq I,str.17 sl). Stari i Novi se sastaju u pojmu čovječje ovisnosti o Bogu. To su dvije faze jedne vjere(I-II 107,1-4), podložnosti Bogu i usmjerenja prema vječnom životu.

a/ - Od vremena Patrijarha izvor obaveza moralnih propisa crpi se u strahu Božjemu, u Bogu, jer je u bibliji strah skoro sinonim za religiozni osjećaj: vrhovni respekt prema Najvišemu, prema njegovoj transcedenciji i njegovom auktoritetu. Tako Josip odbija Putifarku iz straha pred Bogom(Post 39,9). Znači da je vjernik onaj koji se boji Boga, a nevjernik onaj koji ne vodi o Bogu računa.

Od Mojsija starozavjetni moral počiva na dvjema temeljima: na Berit ili svetom savezu izmedju Boga i Izraela, a osim toga na sinajskom zakonu. Bog će biti čuvar Izraela, a ovaj će mu biti vjeran i odan, te će ga štovati kao Jedinog(Lev 19,2; 22,32-33).

b/ - Kako će Izrael postati svet? Posvetiti se Bogu u štovanju, i držati se daleko od svega što ga onečašćuje(II -II 81,8),tj. od grijeha ili prekršaja Božjih zapovijedi. Svetac se odaziva Božjem pozivu. Posvetiti se Bogu za Izraelca je raison d'être života(Post 17,1; Izl 19,5; Pz 4, 12-13). Sjetimo se uzvišenih riječi koje Josip Flavij stavlja u usta revnom Eleazaru, riječi koje sintetiziraju vjeru odabranog naroda: "Moji hrabri sinovi, davno smo mi odlučili da nećemo služiti ni Rimljanima ni bilo komu osim Bogu, jedinom pravom i pravednom učitelju i vodji ljudi; došao je čas da ovu odluku potvrdimo djelima"(kod Spicq I,str.20, u bilj.2).

c/ - Do sada je Zakon bio kao izraz Božje volje,sredstvo ujedinjenja i sudioništva u svetosti Božjoj. Sada dolazi nova etapa u povijesti spasenja izraelskog naroda.Poslije babilonskog sužanjstva Zakon postaje sebi ciljem,religija sinonim za formalističko opsluživanje Zakona, osobito liturgijskih propisa. Tu su mu orijentaciju dali pismoznanci, lajička elita književnika.

Ova legalistička deviacija kao da je predvidjena od Izaije i to kao kazna za nevjeru izabranog naroda(Iz 28,9-17). Ni Kovčeg zavjetni se više ne cijeni kao mjesto prisutnosti Božje i njegova svjedočanstva, nego zato što sadrži zakonske propise. Moral je postao normizam,legali-

zam, a Zavjet ili Savez se pretvorio u Zakon ili Toru. Dominantni motiv savjesti jest naredjenje sa strane Boga. Užitak je izvršiti "naredjeno" jer je naredjeno, a ne kao da bi dobar čin privlačio čovjeka svojom unutarnjom vrijednošću. Toracentrizam postepeno apsorbira i bogoštovlje, i Zavjet i proročki dar.

d/ - Kada je prestala Mojsijeva ekonomija Spasenja? Navještenjem novog kraljevstva, jer Zakon i Proroci do Ivana(Lk 16,16). Žrtvom na križu osniva se novi Zavjet u Kristovoj krvi, i to omogućuje pristup u nebo, sjedinjenje s Bogom(Mt 26,28). Taj novi zakon svečano je proglašen na Duhove, kada je počeo važiti u Jeruzalemu, a u vremenu od četrdesetak godina riječ je Apostola došla do svih krajeva zemlje(Rim 10,18). Razglasuje se i dalje, i danas i sutra, jer u zbilji još je svi ljudi ne poznaju.

e/ - Kako je obilježen Kristov nastup? Promislimo još jednom na Stari zakon. Bio je nesavršen, akomodiran djetinjstvu(Gal 4,3), nedoraslima(Gal 4,2), pod pedagogom koji naprosto vodi(Gal 3,23-25). I zato se taj Zakon služio prijetnjama, zabranama, kaznama. Bio je nekako anoniman, ili, kako bi rekao P.Lagrange, bio je kao čuvar tamnice(Spicq I,str.24,bilj.4).

S Kristom dolazi nova etapa. Krist je kao odgovor "Da" na sva Božja obećanja(2 Kor 1,19). To je epoha obnove(Hebr 9,10), realizacije Božjih planova, time i usavršenja dosadašnjih poteza Providnosti. Obnova se sastoji u dvjema elementima: "Krist je taj NOVI ZAVJET. On u svojoj osobi ostvaruje jedinstvo izmedju Boga i ljudi; osim toga, moralni život, uvijek reguliran božanskim zapovijedima, nema vrijednosti nego jedino ako je produhovljen svetom ljubavlju i predanjem iznutra"(Mt 22,37-39;6, 24), kako sočno govori Spicq I,str.26. Vidi Fil 1,2; Rim 8,2.

Novi je moral, dakle, moral Kristov ili moral ljubavi. U tom smislu ista ljubav prema Bogu i bližnjemu koja je vladala u Kristovu srcu, rukovodi i ujedinjuje taj moral i taj duh ljubavi. Možemo reći da je kao takav uliven u dušu vjernika na krštenju. Duh sveti ulijeva taj novi duh, a to je "duh Kristov". Njemu se vjernik upriličuje smrću grijehu i provodjenjem u život Kristova života i djelovanja(Spicq I,str.393). Kristov moral je moral AGAPE tj."kraljevskog zakona", zakona Krista - ljubavi.

Naglasuje se nutrina, spontanost(Iv 4,23), posluh u duši(Hebr 10,5-7), prinošenje duhovne žrtve(1 Pet 2, 5; Mt 6,1). Crkva je Božja obitelj, kraljevstvo duha, vjere u evandjelje, ljubavi Boga i bližnjega, nasljedovanja Krista, odricanja sebe(Mt 5,48). Sankcija je duhovna i vječna tj. preko vremena i ovozemnog života(Mt 10,28). To je život u znaku onih "beati", kojima je nagrada na nebesima(Mt 5,3-12). Ovozemna dobra postaju zaprekom za ulaz u nebo(Lk 6,24-25; Mt 16,26). I u svemu

tome vlada zakon rasta, napretka, jer kršćanin nosi u sebi sjeme uvijek novog života, bujnijeg života, do punine (Iv 10,10; Mk 4,26-29; Iv 15,1-7; Mt 13,31-32; Ef 4,15; 2 Pet 3,18). Time se Stari zavjet ne dokida(Mt 5,17), nego se produbljuje, otkriva duh i smisao zakona, i time obnavlja(Hebr 9,10) sve da služi "novom čovjeku".

5/ - Pripadnik novozavjetnog morala. - Rekli smo da je taj moral isto što i Krist i sveta ljubav. Medjutim, konkretni život se odvija u raznolikosti situacija. Potrebno je svetu ljubav očitovati u njenim raznolikim primjenama. Vidjeti kako ona doskače raznim problemima. Time novozavjetni moral prima svoju elastičnost, dinamiku, trajnu suvremenost.

a/ - Iako pripadnik novozavj.morala kliče "Oče"(Rim 8,15; Gal 4,6) ne smije se smatrati izuzetim od zapovijedi ili obaveza, jer svaki je Zavjet ili Savez neka obaveza. Sklapanje toga Saveza je realizacija Božje ljubavi, a moral N.zavjeta traži od pripadnika da on realizira ili pokaže na djelu ljubav prema Bogu i bližnjemu. Pripadnik Kristov obnavlja taj Savez osobito u euharistijskom sjedinjenju(1 Kor 11,20). I njegov život postaje duhovna liturgija(Iv 4,23-24).

b/ - Kristov vjernik posjeduje Kristovu misao(1 Kor 2, 16). Zakon vjere nosi upisan u srcu, to je milost D.Svetoga. Taj zakon duha i života u Isusu(Rim 8,2) poučava nas da Kristov pripadnik ne smije gomilati zakone izvanjskog držanja, niti zakone smatrati kočnicama života. Svaki pisani zakon služi kao priprava na tu milost Duha ili uputstvo kako se tom milošću služiti(I-II 106,1).

c/ - Pripadanje Kristu ne čini pripadnika Kristova automatski moralnim ni svetim. Milost traži čovječju suradnju. Božja milost i čovječja suradnja moraju ići zajedno. To znači da moral i svetost ostaju i u čovječjim rukama(I -II 106,2). Dok iskonski grijeh automatski prelazi na čovjeka, milost od odraslog čovjeka traži nužno suradnju.Bez nas je Bog sve nas stvorio, ali nas bez nas ne spašava.Ne samo pojedinci, nego i pojedine epohe nose više ili manje izrazito na sebi biljeg života u Kristu, života milosti. Nije li time naglašeno da je novozavj.moral doista moral trajnog angažiranja i odgovornosti? Ne zaboravimo da pripadniku Kristovu Bog daje milost da može vršiti zakon ljubavi dokazan u vršenju zapovijedi, stoga je razumljivo što piše sv.Toma, naime, da pripadnik Kristov zaslužuje i težu kaznu za grijehe, jer se pokazuje većim nezahvalnikom prema milosti i dobroti Božjoj(I-II 106, 2 ad 2; ist.mj. art.4).

d/ - Da li je Kristov pripadnik opterećeniji zakonom nego je bio pripadnik St.zavjeta? Na ovo treba odgovoriti oprečno: p r v o, istina je da u N.zavjetu ima manje zakona nego u Starom, ali Novi zavjet traži od čovjeka čistoću srca, dobru nakanu, sredjenu unutarnjost, što je u

manjoj mjeri bio postulat St.zavjeta, dakle s te strane je pripadniku Kristovu kao čovjeku teže; d r u g o, i medju kršćanima ima slabića, poklonika tijela, pospanih(1 Kor 11, 30), pa još uvijek ima mjesta nagradama i kaznama, tj.traže se stimulusi za kreposna djela izvana; t r e ć e, kazne mogu koristiti na dobro(2 Kor 7,9), a nagrade su i u novozavj.moralu dosta naglašene, jer govor na gori nam s jedne strane naglašuje moralne kreposti, a s druge strane pak obećaje nagradu u kraljestvu nebeskom(Mt 5,2-13); č e t v r t o, pripadnik Kristov nije pretjerani optimist, on je realist, on zna da ima raznih stupnjeva u duhovnom životu; da je prečista ljubav za čovjeka nemoguća(D 2351-2373); da opstoji sveti strah(D F 3e); da je taj strah dobar i koristan(D 2625),tj. da računanje na nagradu odgovara strukturi ljudske duše(D 2460-2467).

e/ - Pripadnik Kristov bi morao uvijek gledati onaj "plus" svoga morala u sporedbi prema starom moralu. Ne smije se zadovoljiti time da on posjeduje što je St.zavjet obećavao, naime, da on uživa plodove muke Kristove, opravdanje, milost D.Svetoga. Morao bi se sjetiti da je Krist osudjivao sve minimiste i konformiste(Mt 5,18; 6,24; Lk 11,23); da je tražio smisao zakona pretežno u nutrini(Mt 5,28); zabranio uopće se zaklinjati(Mt 5,34), jer hoće da istinoljubivost bude oznaka svih njegovih pripadnika; i Krist je pozvao ljude da prihvate savjete kao plod slobodne volje(Mt 19,21) u svrhu sticanja većeg savršenstva, dok je sve pozvao na savršenstvo(Mt 5,48).

BILJEŠKA: Neki moderni pokreću pitanje između moralke "kršćanskih zapovijedi" i "moralke ljubavi". Bergson govori o "la morale close" tj. o moralu onih koji se rukovode strahom, običajima, moralnom prisilom. Lepp takvo djelovanje naziva "amoralnim"/LA MORALE NOUVELLE, str.95/. - Druga bi bila "la morale ouverte", koju slijedi čovjek iznutra, ne u vidu nagrade ili od straha pred kaznom, dakle ona bi bila svojstvena onoj l'amour généreosité". Prema Lepp-u ove su dvije moralke u biti, kvalitativno heterogene/ist.mj. str.104/, i "zatvorena moralka" je legalistička, ona aplicira automatske norme na pojedine slučajeve, a "otvorena moralka" je invencija, pronalazak, "vječno sticanje"/isti, str.105/. - Ima pisaca koji previše cijepaju ili stvaraju kao neki jaz izmedju ove dvije moralke u obliku dvostrukog morala, naime: morala za elitu i za masu/J.Leclercq u djelu SAISIR LA VIE...str.70,75/, ali sva se ova mišljenja protive univerzalnosti i jedinstvu novozavjetnog morala/Spicq II,str.750/. Uostalom, i Fenelon je bio Francuz, a amorizam je skrajnost u koju Francuzi češće upadaju, kako priznaje isti Leclerq/ESSAIS DE MOR.CATH. IV,str.208/. U prilog je kat. moralu da može ujedno poslužiti i eliti i masi. I elita se podlaže kodificiranom moralu prije nego se popne do morala kao životne mudrosti, piše Leclercq/SAISIR, str.70/.

6/ - Novozavjetni moral u jednoj ideji-smjernici? - Može li čitav novozavjetni moral svesti na jednu ideju, smjernicu ili normu za život? Nije li u ljubavi sinteza Zakona i svih Proroka?(Mt 22,40). Ili u pravednosti, solidarnosti? (Mt 7,12; Lk 6,31).

Prije svega moramo reći da nije lako govoriti o nekim moralnim principima novozavjetnog morala. Dok opstoji golema literatura o pojedinim evandjeoskim krepostima, o općim idejama ili smjernicama nije se skoro ništa napisalo(Spicq I,str.10, bilj.4). A nije ni lako, jer je Sv.pismo više akomodirano pojedinim situacijama, a malo ima općih formulacija moralnih norma. Uostalom, uopćavanje se ne slaže sa semitskim mentalitetom. Kod Semita ćemo naići na hiperbole, paradoksne izraze, dvoznačne rečenice, na manjak koherencije. Naći ćemo i kontradiktornih rješenja(Spicq II,744-5). Prema tome je nemoguće svesti taj moral na jednu kategoriju, jer to bi uništilo onu bujnost, raznolikost Sv.pisma; pojedincu bi ostavilo mnogo "napasti" za subjektivna tumačenja i za "natezanja" ideja.

Nije li princip jedinstva novozavjetnog morala u ljubavi prema Bogu i bližnjemu? Nije li to ona doista "lex regalis"(Jak 2,8), tako nazvan, jer je ta ljubav najviša,i jer se ne može opsluživati nego od doista slobodnih i onih koji spontano slušaju? Nije li kršćanin sinonim za "qui diligit"?(Jak 1,12; 2,5 i 18). Nijesu li te dvije zapovijedi po inspiraciji samo jedna? Činjenica je da su neki doista to i pokušali, tj. sveli novozavjetni moral na ljubav ili na osobu Krista(Spicq I,str.10,bilj.1).

Medjutim, to nije lako. Krist i ljubav se idejno razlikuju. Ljubav se pokazuje u raznim oblicima, recimo strpljivosti, dobrostivosti, vjere, nade itd(I Kor 13). To su različite moralne vrednote. Prema tome još uvijek bi ostala dužnost sve te pojmove analizirati. Ti su pojmovi ili vrednote razasute po Sv. pismu tamo-amo. Uvjetovane su raznim okolnostima. Kako će se očuvati te nijanse? Kako pogoditi onaj objektivni smisao? Vrijedan i za nas u našoj civilizaciji?

Ipak, spekulativna će moralka potražiti to ujedinjavanje. Ona će se poslužiti i podacima "analogiae fidei". Imati će pred očima ostale istine; dovodit će ih u vezu i u sklad. I koji će biti rezultat? Isti Spicq je odgovorio da u ljudskom životu dominira želja za blaženstvom ili srećom. Od te sreće odalečuje čovjeka grijeh. Milost ga vodi u blaženstvo. Krepostan život zaslužuje blaženstvo i započinje ga i na zemlji. Doista, način izražavanja biti će različit, ali gorušično zrno je bačeno i ono će postati razgranjeno stablo(INITIATION THEOL.III,str.61). A to će biti upravo znanstvena sinteza stvorena od sv.Tome, kako ćemo vidjeti kasnije.

7/ - Neke glavne smjernice novozavjetnog morala. - Može se povući kao neki pravac, pokazati na neke putove koji nam služe kao orijentacija da izrečemo našim jezikom, da riješimo naše probleme po analogiji rješenja danih u sličnim situacijama od pisaca novozavjetnog morala. Bez sumnje taj je studij plodan. Spicq II,str.745-80.

A/ - Novozavjetni je moral jedan, jedinstven, homogen, specifičan. To mu dolazi otud što ima isti izvor; oslanja se na uktoritet, i univerzalne je naravi tj.vrijedi za sve ljude.

Izvor je jedan: Krist(2 Sol 3,6), jedna vjera i jedno krštenje (Ef 4,5), jedna riječ Božja(Hebr 13,7). Toj se ostavštini ništa ne smije dodati, ništa oduzeti(1 Tim 6,20). Opazit će se raznolikost naglaska, rječnika, ali ostat će zajednička vjera(Tit 1,4). Izbjegavat će se sve egzoterične teorije ili mišljenja.

To je moral auktoriteta. Adam je uzurpirao božanski auktoritet, jer je htio sam odlučivati što je dobro,što zlo, i po tome postupati. Novozavjetni moral je moral posluha(Mk 12,29), zakona Kristova(Gal 6,2; 1 Kor 9,21), vjere (Rim 3,27), dužnosti i službe(Lk 17,10). S ovog gledišta religiozna podložnost je osnovni princip novoz.vj.morala (Mt 8,9; Lk 1,38).

Vrijedi za sve ljude. "Novi čovjek" može pripadati bilo kojoj rasi, spolu, kulturi(Gal 3,28; Kol 3,11). U nekom smislu nema personalističkijeg i individualističkijeg morala, piše Spicq(II str.751) od novozavjetnog.Svatko se sudi i prima prema svojim djelima(Mt 16,27; Otkr 22,12). Vidi Mt 16,26.

B/ - Novozavjetni moral je religiozno orijentiran. To je moral Božje volje(Mt 26,42; Iv 4,34; Mk 3,35; Mt 12,50). To znači moral svetosti koja se odrazuje i u urednom zajedničkom životu.

Moral svetosti(1 Sol 4,3), udaljenosti od grijeha (Rim 12,9; 1 Iv 2,1; Ef 5,27), potpune pripadnosti Bogu i služenja Bogu(Mt 4,10), time i moral nekog radikalizma(2 Sol 3,6; 1 Kor 5,11), moral poniznosti pred Bogom, osjećaja djetinjstva, siromaha, ovisnosti dokazane npr.u molitvi (1 Pet 5,6; Mt 10,42; Lk 6,20; Mk 4,14; Iv 15,5 i 16).

U odnosu prema bližnjemu vjernik će biti obazriv, pažljiv da ga ne uvrijedi(Mt 5,4; 1 Pet 3,4; 1 Kor 10,32; 2 Kor 4,2). Na taj način će zajednica Božjeg naroda biti kao hram Božji; život će vjernika biti kao živo i javno štovanje Boga, zahvaljivanje Bogu(Lk 1,68; 2 Kor 6,16;Tit 2,14; 1 Pet 2,5; Fil 2,25,30 itd).

C/Novozavjetni moral je moral krštenja, sinovstva u Bogu, moral Kristova zakona, pod vodsvom Duha. Postavljena je baza nove ontologije za kršćanina: ispravan i integralan razvoj novog stvorenja(2 Kor 5,17), novog čovjeka (Ef

4,24), pozvanog na jedinstvo ili život s presv.Trojstvom (Mt 28,19; 2 Kor 13,13), osposobljenog da provede u djelo svoj poziv(Tit 2,11-12; Iv 14,12), pod vodstvom Božjim(Fil 2,13), svjesnog svoje metamorfoze, što i pogani konstatiraju(1 Kor 14,25; 1 Sol 2,13).

Što uključuje taj moral kao moral sinovstva Božjega? Možemo reći da uključuje tri elementa: p r v o, da vjernik napusti osjećaj servilnosti a razvija osjećaj sinovstva, djetinjske odanosti(Mk 14,36; Mt 11,27; Iv 1,12;20, 17; Rim 8,15; Gal 4,6-7); d r u g o, da to bude moral preobrazbe života po najvišem uzoru, po Božjoj savršenosti(Ef 5,1; Jak 3,9; 1 Kor 11,7; Ef 4,24; Mt 5,48); t r e ć e, moral sinovske ljubavi, jer i Bog je ljubav(1 Iv 4,8,16; 2 Kor 13,11,13), ljubavi koja vjernika razlikuje od nevjernika(Iv 13,34-35; 15,12), ljubavi koja se daje (Gal 2,20; 2 Kor 8,5; Ef 5,2), koja ruši egoizam(1 Sol 3,12-13), koja je vedra i izvor sigurnosti za vjernika a ujedno nadahniteljica eklezialnog ili komunitarnog duha (1 Tim 2,2; 1 Iv 4,18; 1 Sol 4,9; Mt 24,34; 1 Pet 2,17 i svu poslanicu sv.Jakova).

Što znači da je to moral kristonomijske naravi? Znači da je u Zakonu izražena volja Božja a Zakon je ispunjen u Kristu. Prema tome to kristonomijsko obilježje novozavjetnog morala uključuje: p r v o, da Krist svima bude kao uzor, vodj, da svi usvoje njegov duh, slijede njegov primjer te s njim žive tj. u njemu nadju put mira ili spasenja(Lk 1,79; 1 Kor 9,14; 2 Kor 13,3; Kol 3,17; vidi Mt 11,29; 23,10; Iv 13,13); d r u g o, da svaki kršćanin mora biti točna reprodukcija Kristova(Rim 8,29; 2 Kor 3,18; Hebr 2,10; Iv 14,6-9); t r e ć e, da je kršćanin najuže sjedinjen s Kristom na krštenju, znači da je ušao u nov život, da misli kao Krist, ljubi kao on, djeluje kao on, drugim riječima da isti Krist u kršćaninu nastavlja živjeti(1 Kor 6,15-17; 1,30; 2,16; Fil 1,8; 1 Pet 1,21 itd); č e t v r t o, ovo ontološko ucjepljenje kršćanina u Krista traži od kršćanina da usvoji moral odricanja, samozanijekanja, propinjanja, jer je Krist definirao svoga pripadnika kao nosioca križa(Mk 8,34); za tim jer je sveta ljubav poslije Krista spojena s mukom na Kalvariji(Iv 15,13; 1 Iv 3,16); osobito pak zato što kršćanin krštenjem biva ukopan s Kristom(2 Kor 5,4; Rim 6,3-5), prema tome to propinjanje postaje kao dar ili milost(Fil 1,29; 2,17; 1 Pet 2,20-21); p e t o, novozavjetni moral postaje moral radosti u nadi, predosjećaja neba, zadovoljstva u srcu, punine u duši, po primjeru Marije i prve kršćanske Crkve koja je osjetljivo osjećala svoju sreću, jer evandjelje će ostati uvijek kao vesela vijest upućena zemaljskim putnicima s neba(Jak 1,2; 1 Sol 1,6; 2 Kor 7,4; Lk 1,28; Dap 2,46; 8,8; 13,52; Lk 1,14); k o n a č n o, to je eshatološki moral, Bog je ne samo princip morala, on je i svršetak. Život je kršćanina u znaku onoga Marana tha(1 Kor 16,22; Otkr 22,20; 22,17).

Kršćanin živi u vremenu kao u prisutnosti s Bogom(1 Sol 4, 17). Ova pomisao odredjuje ljestvicu vrednota, spas duše je na prvom mjestu(Mk 8,36), kršćanin je pozvan da se odre če sebe(Mt 18,8), svoje obitelji(Mt 10,34-39), vremenitih dobara(Mt 19,16-29). Kršćanin živi od budućnosti, kao atle ta(Fil 3,13). Potrebita je ustrajnost, postojanost, jakost duha, molitva itd(Mt 10,22; 2 Sol 3,5; 1 Sol 1,3; Jak 5,11 itd).

Kako se ostvaruje to vodstvo Duha? Duh je trajni pokre tač kršćanskog života(Mt 12,28; Lk 1,35). On je i norma kr šćanskog djelovanja, tj. novozavjetni moral je moral božan skog Pneuma, pneumatički moral(Gal 5,25; 1 Kor 2,6; 3,3; Ef 4,30). To uključuje: p r v o, da kršćanin živi po Duhu pri mljenom na krštenju(Hebr 6,4; 10,29), da nikako ne prezre taj dar(Hebr 12,15; Dap 5,3; Dap 5,9); d r u g o, kršćanin mora dokazati život iznutra, život spontanosti, neke širi- ne, slobode(Rim 8,10; Hebr 8,8-12; 2 Kor 6,11; 1 Kor 13,3); t r e ć e, to je moral postepenog oslobodjenja od grijeha, zakona, straha(Rim 6,14; 7,6; 8,15), i eleuterija je znak autentičnosti Božjeg posinaštva; č e t v r t o, moral meta morfoze pomladjivanja, čista srca, posvećene duše, ponadna ravljivanja svega djelovanja(2 Kor 4,16; Kol 3,10; 1 Sol 5,23; Hebr 10,22; Rim 5,5); p e t o, moral ostvarivanja ili realizacije ideja, jer Duh je efikasan i plodonosan. To oso bito dolazi do izražaja u poslanici sv.Jakova(Lk 8,15; Mt 7,21; Rim 2,13; Fil 4,9).

Zaključak: novozavjetni moral traži potpuno davanje sr- ca Bogu, što bismo mi rekli potpuno angažiranje, potpunu predanost, a ne polovično ili podjeljeno srce(2 Kor 11,2-3; Jak 1,8), neodlučnost. Tom se vjerniku obećaje nebo(Mt 5,8). Vidi 1 Sol 3,12-13, gdje se moli za spasenje na temelju sve te ljubavi i svetosti kao dara čovjeka Bogu. Dinamička pak snaga koja pokreće svom djelatnošću i produhovljuje život i svako djelo jest sveta ljubav prema Bogu i bližnjemu.

8./ - <u>Kako prikazivati teološku moralku? Koju metodu usvo- jiti?</u> - Koncil u dekretu IS br.16 traži da se usavrša vanju moralke posveti naročita pažnja. Zašto baš njoj? Vjerojatno zbog toga što je njeno predavanje u po sljednje vrijeme podložno znatnim defektima. Osim toga, da se pravilnije odredi njen odnos prema nekim drugim teološ- kim predmetima, osobito asketici-mistici, sociologiji, dog- matici, pravu i etici.

U prikazivanju moralke ima mnogo metoda ili načina, pa prema tome govorimo o raznim moralkama npr.biblijskoj, pozi tivnoj, spekulativnoj, doživljajnoj itd. Istina je da je npr. sv.Pavao na mjesto TORE postavio vjernu evandjeosku na uku(Rim 16,25; 1 Sol 4,2) i Predaju kao putokaze u naučava- nju onoga što je dobro, a što je zlo, ali i u TORI i u novo zavjetnom moralu umiješan je i prirodno-moralni zakon. Ako je, dakle, katolička moralka znanstveno raspravljanje o ob- javljenim istinama moralnoga reda, slijedi, da se i u kat.

moralci treba služiti filozofijom(D 3135-3138).Ali, piše Pavao VI u pismu "Alma Parens" dne 14.VII 1966 iz sv.Bonaventure, da "non tantam aquam scientiae philosophiae admiscendi vino Scripturae sacrae, ut vinum in aquam transmutetur" tj. da se ne smije toliko filozofirati te se isprazni objavljena istina.

a/ Može se suditi o moralnim pitanjima čisto intelektualno, kao što su sudili književnici i farizeji(Mt 23,3). Oni nijesu provodili u djelo svoja načela, ali su znali što odgovara Zakonu. Zato Krist govori narodu i svojim učenicima: "Vršite i držite sve što vam reknu, ali se ne ravnajte po njihovim djelima"(ist.mj.). Razumije se, što se više s pravnog područja prelazi na moralno, to teže je naći čisto ispravno prosudjivanje onoga što je ispravno ili neispravno, u skladu sa zakonom ili ne, jer se moralno prosudjivanje vrši poglavito u unutarnjosti.

b/ Može se registrirati ili sakupljati u izvorima kat.moralke tj. u sv.pismu, Predaji, patristici, dokumentima Crkvenog učiteljstva i sl. što se smatra dobrim, što zlim, dakle, služeći se pozitivnom metodom. I Krist je davao važnost tekstu zakona(Mt 5,18; Iv 19,24). Medjutim, pokazati ŠTO se nalazi označeno kao dobro ili zlo, pokazuje nam DA je tako, da tako piše, ali treba znati i ZAŠTO je tako, obrazložiti nauku. Zato je potrebito tekst ispravno tumačiti(Gal 1,8, Rim 16,17; Mt 28,20). Tekstualna kritika je teška stvar. Treba se prenositi u "ono vrijeme", u one prilike. Zar nije teško dati pravi smisao nekim na oko paradoksnim tvrdnjama npr. o sakaćenju(Mt 5,29), o obilju i siromaštvu(Mt 13,11), o bezbrižnosti(Lk 12,22) itd.

c/ Danas je u stadiumu formacije biblijska teologija i moralka. Ona nastoji otkriti smisao teksta filološko-historijsko-racionalnom i objektivnom metodom; osim toga u svjetlu i po analogiji vjere tekst harmonijski prikazati, konačno izlučiti što je bitno u naučavanju raznih svetih pisaca(Spicq I,str.13-16). Ali ni to nije dosta.

Zašto? Jer biblijski moral ide više za tim da formira savjest, da potakne na vršenje dužnosti, da uputi u duh Zakona. Uzmimo primjer nauke o božanskom posinaštvu. Jakov i Petar ga prikazuju više s moralne strane, Pavao u pravnim formulama, Ivan u analogiji fiziološkog sinaštva. Biblijska moralka mora prepustiti drugoj metodi da ona pokuša višu sintezu, da nadje viši nazivnik, da svede na najviše uzroke i zadnje ciljeve.

d/ Intuitivna metoda kreposnog čovjeka koji po prirodi sudi što je kreposno, što nije. Stari su govorili da krepostan čovjek intuitivno, spontano sudi što je kreposno(ETH br. 494), odnosno da je krepostan čovjek neko mjerilo dobra i zla(ETH 1905; 2075). Mi s većim pravom to možemo reći o vjerniku ili pripadniku Kristovu, koji prosudjuje sve(1 Kor 2,15), koji zna sve, jer je pomazan(1 Iv 2,21) zato može druge naučavati(Gal 6,1). Znači da se može rasudjivati problem dobra i zla po kreposnom raspoloženju, osobito pod vodstvom darova

D.Svetoga, nekako "per modum connaturalitatis"(D 3016).

Ni ta nije dovoljna. Treba sve provjeravati(1 Sol 5, 21; 1 Iv 4,1), duhove podvrgavati kušnji, jer ima krivih naučitelja(Mt 7,5), a, s druge strane, čovjek se lako vara u svojim osobnim sudovima, dok ga ne svlada svjetlo s visine.

e/ Kerigmatična metoda ili moralka je takodjer relativno nov predmet. Tako shvaćena moralka orijentirana je prema propovijedanju i pastorizaciji. Ona mora živo i konkretno prikazivati objavljenu istinu ljudima. Ne mari mnogo za sistematizaciju. Tako je Häring pokušao napisati moralku, kako sam kaže u svom djelu DAS GESETZ CHRISTI, u franc.izd. sv.I, str.17.

Da ni ta nije dovoljna možeš se uvjeriti iz mnogih dokaza, prouči npr.članak u BS, 1963, br.1, str.92-96.

f/ Znanstvena moralka, kako je rečeno gore, obrazlaže pojedine tvrdnje, svodi ih na više pojmove i istine, sintetizira gradivo i stavlja sve na svoje mjesto, odbija napadaje protivnika, rješava teškoće i sl. Služi se zaključivanjem, dokazivanjem, uopćavanjem, sintezom.

I ova je metoda nekako poznata u Sv.pismu. Krist poziva učitelja evandjelja da poznatim istinama dade novu sadržinu(Mt 13,52). Uvijek će biti kvaritelja pameti drugih (Tit 1,10), kriva zaključivanja(Kol 2,4), izvrtanja istine (2 Pet 3,16), krive filozofije(Kol 2,8), za to treba Objavu tumačiti(2 Tim 3,16) i s njom dokazivati, jer je ona do ista podesna i za učenje, i za dokazivanje, i za popravljanje, i za odgoj.

Crkva je ovoj metodi dala prednost, osobito u doba fideizma i modernizma(D ind.syst. A 9 bb), a Pio X u enciklici "Pascendi" piše da se tako mora promicati pozitivna metoda da ništa ne pretrpi ova znanstvena, spekulativna ili skolastička. U njoj ćemo naći povjerenje u razum, to Božje svjetlo u nama. U njoj su pojmovi precizni, stalne definicije, čvrsti dokazi, savršena sistematizacija, korisna rješenja objekcija itd.

Kako moralka postaje znanstvenom? Mogli bismo jednostavno reći s Piom XI time da bude "philosophia scholastica, duce et magistro Aquinate, in usum ipsius sacrae disciplinae conversa"(u "Officiorum omnium" od 1.VIII 1922). Govoriti pak o pojmu znanosti u duhovnom smislu tj. samo kao 'scientia salutis" ne znači govoriti konkretno ni precizno, jer preko svih se metoda nastoji doći do "scientia salutis". Niti je uputno uzimati izraz "znanost" u smislu nekog radjanja znanosti, razvoja ili nastajanja, jer se time lako pretvara znanstveni posao u promjenljivo, relativističko opisivanje dogadjaja, situacionističko akomodiranje ili subjektivistički autonomizam, odnosno na samu pozitivističku metodu.

I u naše vrijeme Crkveno Učiteljstvo preporuča ovu metodu. Možeš vidjeti u PORUKA SVEĆENSTVU od Pija XII od 23.IX 1950; u govoru pred Gregorianom dne 17.X 1953; pred Angelicumom 14.I 1958; govore Ivana XXIII i Pavla VI u

istom smislu vidi u BS, 1964, br.1, str.153-157. Vidi niže br. 13.

g/ Moralka kao doživljaj. U doživljaju subjekt je svjestan onoga što doživljuje. On nastoji to pretvoriti u život, u smislu one nauke sv.Pavla da mu je Krist život(Fil 1,21), te da on više ne živi, nego u njemu živi Krist(Gal 2,20). Ova metoda ide za tim da moralna vrednota postane za pojedinca doista njegova životna vrednota, npr. posluh da predje nekako u životnu strukturu dotičnog subjekta.

O čemu će taj rezultat ovisiti? Ponajviše o čovječjem nastojanju ili angažiranju u suradnji s Božjom pomoći. To se vidi jasno iz mnogih mjesta u Sv.pismu(Rim 7,18; Iv 15,5; Crkv 1,10 itd). Prema tome doživljajna moralka nije neka posebna metoda, ona je vlastita svim metodama, ili, bolje reći nije metoda nego više pretvaranje u život, što ne ovisi o znanstvenom ili neznanstvenom karakteru moralke.

h/ Kristocentrična moralka. Pitanje je da li je moguće predočiti kršćansku moralku kao znanost svodeći njene teze na Krista kao čovjeka.

Glavno je ovo. za kršćanina Krist mora biti život (Fil 1,21; Gal 2,20). Kršćanin u Kristu mora naći svu znanost života(1 Kor 2,2), i to u Propetom. To je mudrost križa, ne ona ljudska(1 Kor 2,4), nego božanska. I u križu je snaga(1 Kor 1,18-31). - Isto tako je glavno da shvatimo da je glava Krista doista Bog(1 Kor 11,3), da je Krist kao čovjek podložan Ocu(1 Kor 15,27), te da kruna svega mora biti Bog sve u svemu(1 Kor 15,28).

Rasprave o pitanju možeš vidjeti u BS, 1964, br. 1. str.55-71; 1966,br.3-4, str.748-754. Tu ćeš naći i literaturu. Vidi niže br.13.

i/ Kazuistična moralka. Ova se bavi rješavanjem pojedinih slučajeva. Moralka postaje voditeljicom konkretnog života. Primjer se može vidjeti 1 Kor 8,9; 10,14, a odnosio se na pitanje: smije li se jesti meso žrtvovano idolima a prodavano na tržnicama. Isto tako Dap 2,123 u vezi nekih starih hebrejskih običaja, jer je Pavao neke od njih htio zadržati koliko im se nijesu pripisivali učinci spasenja. Slično 1 Kor 11,5.

BILJEŠKE: 1/ Neki moderni proviše otvljaju moralku u ovisnost o raznim pozitivnim znanostima, npr.o medicini, sociologiji i sl. Ne smiju se brkati znanstvena područja. Bolesti neka troši i liječi liječnik, a moralist računa na zdrave ljude, normalne tipove. Gdjegod se utvrdi da je pojedinac svjesno-hotično-slobodno učinio zločin, smatra se objektivnim, a nesvjesni, nehotični čini ne spadaju u područje moralista/LTH br.2; 3/. I gdjegod je taj specifično ljudski čin, tu ima pravo prosudjivanja i kršćanski moralist.

2/ Razne metode moralke pristoju bolje u pojedinim prilikama prema situaciji. Nijedna ne smije sebi svojstati monopol. Udružene najbolje odgovaraju čovječjim potrebama, a moralisti davaju najpotpuniju sintezu, najispravnija rješenja, kada vode računa o svim metodama.

3/ Govori se o "novoj moralci" kao korelatu na "novu teologiju". S tom se pojavom prvi pozabavio Pijo XII osobito u enciklici HUMANI GENERIS od 12.VIII 1950. Pavao VI je označio tu "novu teologiju" kao tvorevinu onih koji "sumnjaju ili niječu vrijednost crkvenog naučavanja, a izmišljaju nove i neodržive teologije". Ima više uzroka toj pojavi npr. duh pozitivizma, sociologizma, egzistencijalizma itd. Oznake su njezine osobito ove: zabacuje esencijalizam; daje počasno mjesto nekoj intuiciji, povodi se za diktatima nekog evolucionizma; najviše se osvrće na zahtjeve konkretnog stanja, situcije. - Vidi o tome BS, 1966, str.206-212.

9/ - "Specialis cura impendatur theol.morali perficiendae"- To je prvi poziv dekreta IS u br.16. Smatram da taj poziv na usavršavanje moralke uključuje negativnu fazu(pogled unatrag, odstranjenje defekata) i pozitivnu(pogled unaprijed, usvajanje uputstava za njeno ažuriranje).

A/- Treba ukloniti razne defekte u dosadašnjem prikazivanju moralke: pretjerano filozofiranje ili silogiziranje na štetu spontanosti; pretjerani objektivizam koji zanemaruje obzir prema situaciji ili okolnostima koje umanjuju krivnju; negativističko prikazivanje moralke kao da ona može biti samo nauka o zapovijedima i grijesima; odviše praktično izlaganje u vidu ispovijedanja a bez dubljeg pogleda u izvore morala na štetu višeg, zaokruženijeg pogleda u moralnu problematiku; pravničko ili juridističko tretiranje moralnih pitanja, jer ono ili dovodi do neke krutosti ili do nekog minimizma; nesuvremeno izražavanje tj. upotrebu ili zastarjele terminologije ili samovoljno promjenljive i relativističke.

O ovim defektima vidi BS, 1966, str.210-215, i literaturu naznačenu u istom članku, osobito djelo P.Pinckaersa o obnovi moralke.

B/ - Pozitivna sredstva za usavršavanje moralke su mnoga. Označit ću ona glavna (uz ona odredjena od koncila kako su navedena u slijedećim brojevima):

Moralka se mora intimnije povezati s poviješću spasenja i otajstvom Krista. Zato mora više ići na izvore. Sv.pismo, Predaju. Napajati se na liturgijskom životu. Gledati na duhovnu korist slušača i na spremanje na apostolat riječi i života. Paziti više na specifičnost kršćanskog morala. U to me su doista učinjeni vidni koraci naprijed osobito iskorištavanjem boljeg poznavanja Sv.pisma i raznih tekovina napretka nekih znanosti osobito psihologije i medicine itd.

Naglašavati moralku rasta, dužnost razvijanja sve bujnijeg života milosti u kršćaninu. U tu svrhu neprestano držati pred očima one vlastitosti novozavjetnog morala, o kojima gore pod br.7. Tako je i sv.Toma zamislio moralku kao neko gibanje, neprestani rast u sve potpunijem razvijanju Božje slike u nama po uzoru Kristovu uz pomoć svih sredstava ostavljenih Crkvi za čovječje spasenje.

Računati na vodstvo Duha, kako je rečeno gore u br.7.To vodstvo pak zamišlja i uvijek "sinergetski" tj. uz suradnju čovjeka. Čovjek, naime, sa svoje strane mora dati maksimum

angažiranja. Vježbati se u sticanju kreposti opsluživanjem zakona, onog kristonomijskog smjera. U kreposnom životu je savršenstvo. U milosti je početak neba u čovjeku na zemlji. Znači da se moralka mora zamisliti kao nauka o savršenstvu, o punini života.

I uvijek imati pred očima konkretnog čovjeka, okolnosti u kojima živi, o movensima koji ga pokreću, zaprekama koje ga sapinju. Stara je nauka da je u moralnim pitanjima odlučnije promatranje ili uočavanje okolnosti čina nego njegovih općih uvjeta(II-II 106,2). Neka nas o tome pouči najbolje postupak Kristov s preljubnicom(Iv 8,1-12).Okolnost ženine slabosti rukovodila je Krista da nastupi kao milosrdan i to proti legalizma prisutnih robova slova zakona.

Slijediti direktive Crkvenog učiteljstva. Ovomu smo dužni dati "religiosum voluntatis et intellectus obsequium" ne samo kada naučava ex cathedra, nego i onda kada ne govori ex cathedra, nego u ime redovitog učiteljstva. Pri tome ćemo uočiti o kakvom se nastupu radi, da li je ta nauka češće i jasno izražena, kojim tonom se iznosi i sl.(u dog. konst.E br.25). Nije dovoljno uveličavati nauku Crkv. učiteljstva, nego s poštovanjem priznati, iskreno je prihvatiti.

Budno paziti da se ne usvoji što je novo "amore novitatum", pasti u neki krivi irenizam, transakciju sa zastranjenjima suvremenog mentaliteta u relativizmu, zatvorenom humanizmu, situacionizmu, materijalizmu itd. I za nas vrijede riječi opomene sv.Pavla upućene Timoteju(1 Tim 6,20-21). Vidi o ovome u BS, 1966, str.215-219 o stvaranju prve nove moralke bez navodnih znakova.

BILJEŠKA: Koncil upotrebljava izraz "Theologia moralis". Radi jednostranog značenja izraza "moralan" na hrvatskom jeziku je bolje upotrebljavati izraz "teološka moralka", nego "moralna teologija", jer, mogao bi netko odmah pitati: a zar opstoji i neka nemoralna teologija?! Doslovno ovaj izraz "Theologia moralis" potječe po prilici od XVII vijeka. Označuje sintetičko izlaganje svega što spada na način življenja i djelovanja kršćanina. Tako je sv.Alfons nazvao svoje djelo THEOLOGIA MORALIS, tiskano u Napulju 1753, a prije njega su isti naziv predložili i drugi. Značajan korak učinjen je od F.Tillmanna. On je god.1933 publicirao djelo: HANDBUCH DER KATHOLISCHEN SITTENLEHRE, III: DIE IDEE DER NACHFOLGE CHRISTI. On je, naime, htio pozvati na promatranje vrednota, a vrednote uočuje u osobi Kristovoj, zato postavlja kao bitan elemenat: nasljedovanje Krista, osobni odnos vjernika s Kristom /Nachfolge Christi/. Vidi o tome npr. L.Gillon: DE MODO DOCENDI THEOL.MOR., Roma 1967,st.7-11.

10/ - Obnova neka bude "ex vividiore cum Mysterio Christi et historia salutis contactu". - Dekr.IS br.16.

Može se reći da se u ovoj dvostrukoj temi nalazi centralna točka naučavanja II vat.koncila. Vidi dekr.IS br.14; dekr. P br.4; konst. DR br.2-4, konst. L br.2; konst.E br. 55.

A/ - Mysterium Christi. To znači otajstvo kojemu je

Krist kao objekt(Ef 3,4; Kol 4,3). Ono uključuje najprije velike dogadjaje u Kristovu životu i njegovo uzvišenje. Zašto je to otajstvo? Jer "mudraci" ovoga svijeta za nj ne znaju. Osim toga, jer je to otajstvo od početka svijeta bilo skriveno. Konačno, jer će to otajstvo obilježiti svršetak svijeta(Ef 1,10). Znači, da se krećemo svi u Kristu, u njegovu otajstvu.

Krist je za životnu orijentaciju put, istina i život (Iv 14,6). Njega moramo slušati(Lk 9,35), slijediti(Mt 10, 38), jer je medju nama živio i djelovao(Dap 1,1). Sve je napisano za našu pouku(Rim 15,4), za opomenu(1 Kor 10,11). Idući tim putem hoda se u svjetlu(Iv 8,12).

B/ - Historia salutis. Što označuje izraz "historia"? Prvotno znači iznošenje dogadjaja, dok npr. njemački izraz Geschichte prvotno označuje dogadjaje više nego njihovo iznošenje. A dogadjaji mogu biti i u sadašnjosti. Prema tome egzistencijalisti govore o povijesti konkretnih, osobnih odluka (Entscheidungen). Prvo je shvaćanje više uvjetovano vremenski, drugo ne, jer naše odluke ne moraju označavati neki povijesni dogadjaj, vrijedan da se u budućnosti priča o njemu.

Što onda znači izraz "historia salutis"? Hoćemo li brisati svu vremensku razliku i koncentrirati svu povijest samo na dogadjaje smrti i uskrsnuća Kristova? Je li eshatologija već realizirana? Recimo radije ovako: povijest spasenja se odnosi na nadnaravnu objavu izvršenu u povijesti svijeta, prije svega preko izraelskog naroda. Ta povijest se odvija u nekim providencijalnim dogadjajima. Te dogadjaje su protumačili ljudi u Božjem svjetlu tako da se dogadjaj i tumačenje ne mogu dijeliti.

P.Gillon postavlja ipak neka pitanja: Gdje počima povijest spasenja? Ako se povijest spasenja počme predavati na početku teoloških studija, radoznali će slušači odmah pitati o porijeklu čovjeka, jer povijest spasenja počinje od Adama, a tada je profesor u neprilici, jer ga čekaju vulgarizirane teme o poligenizmu i monogenizmu, polifiletizmu i monofiletizmu itd. - Pita dalje: koga zahvaća ta povijest spasenja? Izraelski narod i Crkvu ili čitav ljudski rod? Ako je ovo posljednje, tada Weltgeschichte absorbira tu povijest spasenja. Zahvaća li barem sve religiozne fenomene čovječanstva? Ne govori li u tom smislu dekl.NC u br.4 ? Još više: možemo li reći da povijest spasenja zahvaća čitav svemir od početka stvorenja te da je taj svemir na nekom putu "kristogeneze"? - Konačno pita i ovo: ako se povijest spasenja i povijest svijeta ne dijele, hoće li eshatološka povijest donijeti koji dogadjaj u vremenu i prostoru ili će se odigrati poviše vremena i prostora? (Gillon: DE MODO DOCENDI... str.13-17, isti LE PROGRAMME DES ETUDES ECCLESIASTIQUES, 1966, iz revije "Seminarium" str.329 u bilj. 3).

Koncil u konst. DR br.3 govori kako stvoreni svijet prikazuje svjedočanstvo o Bogu. Medjutim, Bog se praroditeljima očitovao. Poslije pada ulio nadu u spasenje. I nastavio

voditi brigu za spasenje ljudskoga roda. Poziva Abrama.kreko Patrijarha, Mojsija i proroka poučava narod u istini spasenja. Po Kristu progovara, a Krist je smrću i uskrsnućem, poslavši Duha Istine preuzeo tu povijest spasenja tako da "revelationem complendo perficit". I ta objava ostaje, druga se ne očekuje. Dok bude i jednog čovjeka na zemlji pisat će se povijest spasenja.

U ovim riječima jasno se razlikuje povijest spasenja u njenim etapama, različitim manifestacijama a ne leti se u nebuloznim izrazima i pjesničkim pojmovima brkajući ih ili im pridijevajući naobična značenja pod vodstvom mašte ili čuvstava. Izvjesno je da povijest spasenja za moralistu znači da sve što se tiče Krista postaje za kršćanina kao mjerilo života, kao sadržaj onog moralnog smisla što se krije u Sv.pismu, kako govori i sv.Toma(I, 1,10). Razumije se, isti Toma priznaje tu ulogu Kristu u kerigmatskoj, doživljajnoj moralci, ali u znanstvenoj ili sintetičkoj prvenstvo daje ideji Boga, jednog u božanskoj naravi, jer o Kristu i njegovom djelu u teologiji se raspravlja "secundum ordinem ad Deum"(I, 1,7). To nam govori i sam izraz "THEOlogia".

Koncil traži "vividiorem contactum" s Kristovim otajstvom i s poviješću spasenja. To znači: crpsti ideje, ilustrirati nove probleme, dokazivati i objašnjavati razne istine moralnoga reda pozivajući se na te centralne točke naučne i životne kršćanske baštine.

11/ - Obnova moralke pastoralnog smjera da stvori "perfectam pastoris formam". - Ivan XXIII rekao je 11.X 1962 da treba tražiti kako će se moći prikladno izreći teološka baština čovjeku današnjice. U tu svrhu pozvao je da se traže putevi koji više odgovaraju učiteljstvu "cuius indoles praesertim pastoralis est" (vidi D str.865). Ideju je preuzeo Koncil u dekretu IS br. 19. gdje postavlja kao osnovno načelo: "Pastoralis illa sollicitudo quae integram prorsus alumnorum institutionem informare debet, postulat..." A u Bilj.41. na taj broj 19.povezuje se Koncil s dokumentima Crkvenog učiteljstva u kojima se radi o životu, osobinama i odgoju svećenika i o pastoralnoj formaciji istih.

Koje su koncilske direktive u pitanju te pastoralne formacije klera? Kako će se svećenički kandidati odgojiti da budu "veri animarum pastores"? (dekr.IS br.4). Odgovor daje isti dekret u br. 4, 11, 12, 14, 15, 16 sl.

a/ Da se spreme na 'ministerium verbi - cultus et sanctificationis - Pastoris". To znači da objavljenu Božju riječ moraju čitati, meditirati, riječima i djelima izricati(ministerium verbi). Osim toga da molitvom, obavljanjem liturgijskih obreda, prinošenjem Žrtve i dijeljenjem sakramenata obavljanju djelo spasenja(ministerium cultus et sanctificationis). Konačno, da u želji da koriste dušama, u požrtvovnosti za duše dostojno predstavljaju Krista žrtvovanog za duše(ministerium Pastoris). U tu svrhu je potrebito da svim silama uznastoje naučiti katehezu, način propovijedanja,

način traženja duša itd.

b/ Neka se pouče u umijeću vodjenja duša, da se ove popnu na sve viši stupanj duhovnog života; da se zagriju za apostolski rad; da vjerno vrše dužnosti svoga staleža. Napose neka se nauče voditi Bogu posvećene duše u redovničkom staležu, da ove ustraju u zvanju te napreduju prema duhu svakog instituta napose.

c/ Potrebno je da svećenički kandidati budu odgojeni u onim socijalnim kvalitetama da mogu s ljudima dijalogizirati. Te su kvalitete osobito ove: sposobnost i spremnost saslušati tudja mišljenja i otvarati dušu i srce raznim potrebama ljudskog društva i življenja.

d/ Neophodno se traži da nauče iskorištavati tekovine pedagogije, psihologije i sociologije, jer ove mogu mnogo koristiti u pastoralnom radu.

e/ Od velike je koristi da nauče kako će probuditi želju lajikata da sudjeluje u apostolatu, i omogućiti da lajici prionu uz suvremene i efikasne načine tog apostolata.

f/ Neka ih resi univerzalni, misionarski duh. Neka gledaju preko granica svoje dieceze, svoga naroda, svoga obreda, a neka doskaču potrebama Crkve, spremni da nose Evandjelje do kraja zemlje.

g/ Budući pak teorija nije dovoljna, u svrhu pastoralne formacije svećenički kandidati neka se upute u pastoralni rad i za vrijeme studija i osobito za vrijeme praznika, dakako, prema direktivama kompetentne vlasti. Uvijek pod vodstvom upućenih i oslanjajući se na pomoć s neba.

h/ Konačno, nije dovoljno biti upućen u pastoralni rad za vrijeme studija. Poslije svršenih nauka potrebno je da opstoje neki Pastoralni Instituti u suradnji s odabranim župama. Korisni su pastoralni tečajevi, sastanci, vježbe itd, da se mladji kler postepeno uvede i svećenički život i apostoslku aktivnost(sve ovo u dekr.IS br.19-22).

Sve ovo izvire iz nauke o trajnom djelovanju Kristove tajne u svijetu, jer ta tajna se razvija i odvija u povijesti Crkve a djeluje na osobit način "ministerio sacerdotum"(dekr.IS br.14). Razumije se, taj "mysterium Christi" i svećenici kao i lajici izriču i svojim životom. Svojim apostolatom ga drugima saopćuju, te, na neki način nastavljaju pripravu na njegov dolazak u osobi Kristovoj i spremaju posljednji dolazak istoga, slično kako ga je spremala bl.Djevica(DR br.2 sl; E br.55).

A da se sve ovo postigne treba predimenzionirati dosadašnji način predavanja moralke, kako je rečeno gore. Približiti se čovjeku današnjice. Ne nametati njemu svoj način izražavanja, nego razumjeti njegov te mu odgovarati njegovim jezikom. A taj sigurno nije onaj kruti način izražavanja u apstraktnim kategorijama. Više misliti sa sv. pismom, s Predajom, sa zahtjevima liturgijskog života.Jer

faktori koji su nekako prisilili moraliste da traže nekako nove puteve upravo su biblijski preporod, liturgijsko-sakramentalni život i dinamički karakter današnjeg ljudskog društva(vidi R.Spiazzi:LA FORMAZIONE PASTORALE DEL CLERO, iz revije "Seminarium" str.369-394; C.Colombo: LA CULTURA TEOL. DEL CLERO u reviji "La rivista del clero italiano", str.349-369).

BILJEŠKA: P.Spiazzi u citiranom članku raspravlja kako je moguće iskoristiti neke pojmove iz moderne psihologije, sociologije i uopće moderne kulture/str.381 sl/, ali važno je istaknuti da u propovijedanju i u vodstvu duša mi možemo iskorištavati te pojmove jedino ako slušateljstvo može od toga imati koristi, da se ne dogodi da se otresemo zastarjele, ukočene terminologije, a postanemo žrtvama druge isto tako nerazumljive i ukočene ili barem nedostupne za duše koje nas slušaju. Dapače, i to treba naglasiti, postoji neka tradicionalna terminologija npr. osobe, substancije i sl, koja je tako usko spojena s izricanjem vjerskih istina, da tu terminologiju treba poštivati, jer je nekako uporabom "posvećena" čovječjem pak shvaćanju bliska, koliko je odraz onog općeg načina shvaćanja i izricanja. Zato Crkva poziva na poštovanje te terminologije/D ind.syst. 4 9 bb/. Vidi 1 Kor 14,6-12. Koncil je naglasio/Konst. EM br.44/ da je zakon svake evangelizacije "accomodata praedicatio".

12/ - I u moralci se mora pokazati "connexio cum liturgia", odnosno s otajstvom Krista i povijesti spasenja preko liturgije(konst.L br.16). - To je razumljivo s više razloga. Prvo, jer u liturgiji se pred očima vjernika odvija otajstvo Kristovo(konst.L br.35), njegova nauka, njegov život, njegova svećenička služba(dekr.P br.5); drugo, liturgijske riječi, obredi, simbolika, gesti i sl. nijesu samo mrtva slova ili statički pokreti, nego Duh Sveti preko njih posvećuje duše, osobito preko sakramenata kao aktivnih znakova milosti(kons. L br.9 i 10); treće, svaki vjernik, napose svećenik, posvećen je Božjoj službi, liturgijska služba sačinjava pretežni dio dnevnog posla, zato je posve logično da iz liturgije crpi pouku i snagu za svoj život i djelovanje npr. iz kulta križa da crpi pouku i snagu za podnošenje boli i patnja, iz kulta bl.Djevice smjernice za odgoj u krepostima svojstvenim Božjoj službenici itd; četvrto, liturgijski obredi su komunitarne naravi, dapače u njima se sastaje Bog, Krist i narod, zato se u njima može naći blago kreposti npr. sloge, pobožnosti, medjusobnog izgradjivanja, revnosti i sl(konst. L br.33; br.2; br.10). Punim pravom Koncil govori da je liturgija prvi i nužni izvor duhovnog života, kršćanskog duha, raznih kreposti(dekr.IS br.16; dekr.R br.6; konst.L br. 10).

Razumije se, moralni život se odvija jedino ako čovjek sa svoje strane ulaže sve snage da doista u tom životu napreduje, da stekne kreposti, da liturgiju pretvori u život. Prevažno je naglašavati da bez čovječje suradnje nema plodova liturgije ni moralne i kršćanske obnove(konst.L br.11).

Kolikogod je potrebito da se liturgija poučava i s teološkog gledišta, potrebito je da se teologija, odnosno moralka, sve više povezuje s liturgijom(dekr.IS br.16), npr. da se pokaže kako su otajstva spasenja prisutna i djelatna u liturgiji.

13/ - U obnovi moralke mora biti "scientifica expositio" - Koncilski tekst izričito i izravno traži da se u nastojanju za usavršavanjem moralke provede u djelo "scientifica expositio - doctrina S.Scripturae magis nutrita - celsitudinem vocationis in Christo illustret - eorumque obligationem in caritate pro mundi vita fructum ferendi"(dekr.IS br.16).

Mogla bi se označiti neka razlika izmedju izraza "nauka" i izraza "znanost". Nauka metodički obradjuje, medjusobno povezuje, sistematski iznosi razne spoznaje odredjenog područja; znanost pak traži najdublji OTKUD, zadnji ZAŠTO, bitni KAKO za sve podatke spoznaja odredjenog područja. Prema tome znanost (uzeta ne pozitivistički niti isključivo pozitivno) se ne zadovoljava da ustvrdi DA je nešto rečeno, napisano, nego ona traži ZAŠTO je to rečeno ili napisano, tj. razlog radi kojega je tako i ne može biti drukčije.

Nadovezujući na ono što je rečeno gore u br.8 slovo f, treba istaknuti da Sv.pismo pridijeva objavljenoj istini moć odgajanja u savršenog čovjeka, sposobna za svako djelo ljubavi(2 Tim 13,17). I za pouku, i za karanje, i za popravljanje, i odgajanje u pravednosti. Prema tome znanosti objavljene istine pripada univerzalna služba. Ona može i "arguere"(Tit 1, 9).

Sv.OO.Pape su se pobrinuli da naglase znanstveni karakter teologije. To osobito ističe Lav XIII u enciklici "Aeterni Patris" od 4.VIII 1879, Pio XII u enc. "Humani generis" od 12.VIII 1959, Pavao VI u govoru mjeseca rujna 1963, kako se može vidjeti u BS 1964, str.153 sl, i u rujnu-listopadu 1966, kako se može vidjeti u BS 1966 str.669-678. Time se proglasuje nedovoljnim mišljenje nekih modernih da teologija može biti samo kerigmatska ili karizmatička(Maltha: LA NUOVA TEOL., Roma, 1964, str.69). Da i ne govorimo o neosnovanosti tvrdnje da moralka predje u čisto pozitivnu ili pozitivističku znanost, npr. da konstatira što se tu ili tamo prakticira općenito te se proglasi dobrim što tomu odgovara, zlim što ne odgovara. Idući tim putem seksualno udovoljavanje bi se proglasilo dobrim činom(vidi npr.Lepp. LA MOR.NOUVELL, 1963,st.28).

Što se tiče moralke možemo reći ovako: etika kao filozofska znanost, sprema put moralci kao teološkoj znanosti; filozofska metoda učvršćuje razumskim postupkom teze moralke; sprema duhove da prigrle objavljeni moral; pokazuje poduđaranje naravnog i nadnaravnog morala; brani teze moralke proti napadača rješavajući njihove objekcije; traži i nalazi vrhovnu arhitektonsku ideju oko koje okuplja, na koju svodi, po kojoj prosudjuje sve zaključke moralke kao teološke znanosti, sve teze moralke svodi na neki suvisli sistem prema načelu podredjenosti i poredanosti itd.

Očito je da ovako shvaćena moralka ne može svojatati

sebi odlike znanosti u filozofskom smislu ni uzeta kao specifično kršćanska, ni kao kristocentrična, ni kao kerigmatska, ni kao karizmatička, ni doživljajna. Nijedan ograničeni pojam, nijedna stvorena vrednota, nijedan podredjeni ili izvedeni princip ne može poslužiti kao arhitektonska ideja da se osnuje moralka kao znanost u filozofskom smislu. Biblijska i patristička mogu se karakterizirati kao pozitivne teološke znanosti, ali ne kao znanosti u filozofskom smislu. Nijedna osoba u granicama vremena ne može poslužiti kao temelj moralci kao znanosti, pa ni Krist u čovječjoj naravi. "Zakon ograničenosti vlastit je svakom živom biću na zemlji, pa ni Krist se nije oteo tom zakonu: djelovanje krista kao čovjeka imalo je granice odredjene nedokučivim Božjim planovima a u skladu s otajstvenim, udruženim djelovanjem božanske milosti i ljudske slobode"(Pio XII br.6306). Vidi KM br. 6, bilj.1-5.

Moralku kao znanost možemo fundirati jedino u ljudskoj naravi, ona je temelj i pravilo moralnoga reda. Ta narav govori iz ljudskog srca. Odrazuje se u ljudskom razumu. A odsjev je Božje naravi. I tako je ta ljudska narav nužno povezana s Bogom, time i s bližnjim. Kada prenesemo ove pojmove na kršćansko područje, reći ćemo da je nadnarav temelj i pravilo kršćanske moralke kao kršćanske. Medjutim, i tada tražimo znanstveno utemeljenje prema funkcioniranju razuma, tražeći sklad naravi i nadnaravi, razuma i vjere, svete ljubavi i ovozemne ljubavi(vidi BS 1966, str.750 sl). Drugim riječima: jedino filozofski fundirana moralka može svojatati sebi naziv ZNANOSTI.

J.Fuchs u nav. djelu str.533-542, priznaje da koncilski tekst traži nešto više nego da moralka bude kerigmatska,jer mora obrazlagati svoje teze, ulaziti u smisao, duh svoje nauke te prikazivati njihovu vrijednost pred ljudima drugih vjera ili bezvjeraca; mora biti više nego čisto kazuistička, mora se osvrtati na načela, mora uopćavati, iznositi na uku valjanu za sve ljude na zemaljskoj kugli, a, donekle, i za sva vremena. - U pozitivnoj fazi te znanstvene karakteristike Fuchs traži da moralka vodi računa o antropologiji, te se pozabavi npr. pitanjem kako se prirodno moralni zakon nalazi i funkcionira u kršćanskom zakonu; u kojem je odnosu unutarnji zakon milosti prema vanjskom zakonu; kako se mora procijenjivati vrijednost ljudskog čina koliko on izlazi iz osobe, odrazuje osobu, njenu bilo temeljnu bilo drugotnu opciju, da se odredi veličina i malenkost dobrog djela, odnosno težina ili lakoća grijeha, mora voditi računa i o psihologiji tj. o podsvjesnom i nesvjesnom u čovjeku, jer čin koji nije plod svijesti i hotičnosti "a persona, de seipsa et relate ad Deum vocantem disponentem substantialiter penetratus esse non potest"(str.539). - Nadalje, u ime te znanstvenosti moralka mora usporedjivati svoje naučavanje s etikama različitim od katoličke moralke. - Konačno, moralka će morati riješiti teškoće svog odnosa prema etici i dogmatici.Doista odjeljeno iznošenje etike kao da predstavlja neki drugi svijet u zraku, zato treba uvijek pokazivati kako se eti

ka prebacuje na moralku, u vidu izgradnje integralnog kršćanina. A što se tiče dogmatike slična je teškoća, naime: ne smije se izmedju njih stavljati jaz, nego moralku shvatiti kao neko protegnuće, oplodjivanje dogmatskih istina u konkretnom životu i djelovanju kršćanina. - Ovo nam se Fuchsovo razlaganje ne čini dovoljnim, jer ne daje razlog znanstvene fundiranosti moralke u filozofskom smislu.

Svakako na katoličkim fakultetima ili univerzama treba više posvetiti pažnje i moralci kao znanosti i njenom znanstvenom izlaganju(dekr.IS br.18). Na fakultetima se moraju tretirati neka teža pitanja(ist.mj.br.17). Sposobniji kandidati neka se šalju na te faklutete da dublje prodru u objavljenu istinu, da bolje upoznaju naučnu kršćansku baštinu, da se upute u dijalog s drugim kršćanima ili nekršćanima te da prate razvoj znanosti(ist.mj.br.18; vidi dekr. M br.26; osobito dekl. EC br.11).

BILJEŠKA. Konstatirajmo jednu činjenicu. U današnjem svijetu na četiri zemaljska stanovnika jedan je Kinez, samo jedan od tri čovjeka se dovoljno hrani, jedan od tri živi u protukršćanskom društvu, jedan od dva kršćana nije katolik/Spiazzi: LA FORMAZIONE...str.388/. Što slijedi? Filozofske kategorije, vlastite ovoj ili onoj filozofiji, ovom ili onom narodu, ne mogu se jednostavno upotrebljavati u dijalogu s pripadnicima drugih naroda, drugih filozofija npr. za starog Grka ljubav je kao strast, za konfucijevca je vrhovna vrednota. Sgodno primjećuje Häring/PROBLEMI ATTUALI...1965,str.53/ da indijci, afrikanci ili azijate ne mogu lako usvojiti niti se okoristiti stojičkim, aristotelskim ili juridističkim pojmovima njima tudih kultura. Zato je najbolje, zaključimo, služiti se pojmovima i izrazima u općoj baštini čovječanstva, izrazima ili pojmovima onog starog "sensus communis", uzetim iz života, iz neposrednog doživljavanja kao što je činio Krist u svojim naučavanjima i pričama.

14/ - <u>Moralka treba da je "doctrina S.Scripturae magis nutrita"</u>. - Time će se ostvariti onaj življi kontakt s Kristovim otajstvom i s poviješću spasenja. Sv.pismo treba da bude duša čitave teologije(konst. DR br.24;dekr. IS br.16/. Sv.pismo je naime riječ Božja.

Prije svega treba učiti biblijsku teologiju, u našem slučaju moralku. Napominjem dva osobita djela: R.Schnackenburg: DIE SITTLICHE BOTSCHAFT des N.T.1954; Spicq nav.dj. Iz ovih djela se vidi kako je teško pogoditi pravi smisao moralnih smjernica Sv.pisma, a još teže prenijeti ih u naše kategorije, u naš život na tolikoj vremenskoj i prostornoj udaljenosti. Vidi neke opaske kod Gillon u djelu DE MODO DOCENDI.... str.18.

Što se zahtijeva da Sv.pismo postane "duša" moralke? J. Fuchs odgovara kao <u>prvo</u>, traži se dobra egzegeza s teološkim tumačenjem tako da Sv.pismo dade temeljnu koncepciju, orijentaciju a ne samo nekoliko citata npr. moralka ne smije raspravljati o zakonu a da to izlaganje ne poveže s pojmom zakona u odnosu prema ljubavi Božjoj, milosti, opravdanju pred Bogom, o pojmu zakona u povijesti spasenja; <u>drugo</u>, ne smije se gledati ono što u Sv.pismu ima prolaziti, regionalni karakter, nego otkriti elemente vrijedne za ljude današnjice, tj.

nije dovoljan tekst biblije, traži se povijest i evolucija u njemu sadržanih ideja; treće, mogu se iz Sv.pisma uzeti i neka načela, neke partikularne norme, ali pri tome treba paziti na pravi smisao Sv.pisma i ne tvrditi da je sigurno, što nije npr. treba vidjeti što znači u pojedinom slučaju "fornicatio" kada je proglasujemo nedopuštenom, nije li možda u slučaju samo govor o fornikaciji s raspuštenom(1 Kor 6,12-20); četvrto, na dekalog treba obazrivo apelirati, tj.dekalog za nas vrijedi koliko sadrži pravila prirodno-moralnog zakona, nadalje koliko ga je Krist usvojio, usavršio, pogotovo pak treba doći do pravog smisla pojedinih zapovijedi, a ne kako ih se vulgarno danas tumači.

A/ Obzirom na St.zavjet. U načelu moramo reći da St. zavjet pruža korisnih podataka za moral, jer Krist nije došao revolucionarno uništiti Stari zavjet(Mt 5,17), a biblicisti tvrde da: "Stari zavjet promatran u svjetlu Novoga jest odlično sredstvo da se upozna Božja volja, pruži dokaz zalutalim, navede grešnik na obraćenje i svakome dane pravi životni smjer"(Rupčić u izd. Sv.p.n.z. 1967,str. 747, na 2 Tim 3,16-17).

Medjutim, sjetimo se: moral starog Izraela ne polazi od nekih spekulativnih pojmova npr. dobra i zla, nego iz konkretnih situacija; u njegovu razvoju treba gledati historijski napredak npr. starije knjige, Proroke, Sapientiales i sl; subjekt starozavjetnog morala je izraelska zajednica ne pojedini čovjek, zato je shvatljivo da taj moral malo govori o nagradi ili kazni poslije smrti; u tom moralu ističu se ovozemne vrednote kao rad, dug život,tjelesno zdravlje, porod itd. Ne čudimo se, dekalog kao i Tora prvotno su odredjeni za izraelski narod.

Zaključak: Ako uzmemo u obzir da u St.zavjetu ima tu i tamo opisa za naše uši ne baš "aedificantes", a osim toga teškoću razumijevanja i prenošenja u naše kategorije, razumjet ćemo riječi P.Fuchs: "In dubio ab usu VT melius abstinendum; mera descriptio conceptuum moralium tempore VT non immediate inservit theologiae morali"/THEOL.MOR. GEN, Roma 1963, str.8).

B/ Novi zavjet. Brdo blaženstava. Na Sinaju je odjekivalo "ti moraš", sada pak devet puta BLAZENI. Na Sinaju je prevladavao zakon a samo nagovještaj ljubavi, poziv na ljubav(Izl 20,2 poziva se na svoje dokaze ljubavi prema Izraelu prije nego traži "ti moraš"). Ipak, u Novom dominira vesela vijest ljubavi i blaženstva bez kraja. U St. zavjetu vladao je zakon i čovječja djela, u N.zavjetu više ljubav i Božje djelo, djelo otkupljenja i pobjede uskrsnuća.

Istina, pod zakonom smo milosti(Rim 6,14), rodjeni u Duhu na nov život(Tit 3,5), uskrsnuli na nov život po krštenju(Rim 6; Ef 2), ali, kolikogod isticali poziv na razvoj života milosti iznutra, treba reći da, dok smo na zemlji, potrebujemo zakona, Božje volje(Mt 6,10) izražene bilo direktno bilo indirektno. To stvara za čovjeka teškoću i

napetost, ali milost je spremna. Kršćanin teži prema blaženstvima, nastojeći postati sin nebeskog Oca(Mt 5,45), u svetosti i životu milosti. Vidi Häring: PROBLEMI...str.87 -93.

A kako će postati? Bog je progovorio. Novi zavjet je napisana Božja riječ. Poziv i uputstvo. Pitanje je da li je ta riječ razumljiva. Da li je provediva i prenosiva na čovjeka današnjice.

Na to smo gore odgovorili dosta. Nadodajemo u vezi poučavanja moralke da je teško i novozavjetnu riječ shvatiti. Kakva je bila psihologija onoga "homo primi saeculi"? Njemu je bila upravljena riječ. Govorom vlastitim narodu. Živim govorom. Način izražavanja novih vrednota bio je i za tog čovjeka neobičan, za nas je još više. Danas je pitanje u tome da se rekonstruira psihološki, moralni, etnički profil toga čovjeka prvog vijeka da shvatimo kako je reagirao na vijest spasenja. "Connaître ce lecteur est aussi instructif que d'identifier l'auteur des épîtres; tous deux sont d'ailleurs de la même famille religion-culturelle"(Spicq, I,str.12, bilj.3).

BILJEŠKA: Činjenica je da je čovjek pozvan na nadnaravni životni cilj. Taj cilj je iznad čovječjih snaga. Kad je Bog čovjeka pozvao na to blaženstvo bilo je apsolutno potrebno da objavi kako će to blaženstvo čovjek moći postići/I,1,1; II-II,8,2; CG, III,52; IV,54 "adhuc"/. Ali u objavi se nalaze objavljene također istine prirodno-moralnog reda. Zašto? Jer bez te objave malo bi ljudi, poslije velikih napora i s primjesom pogrešaka došlo do tako potrebne spoznaje za život dostojan čovjeka. Tako naučava Pijo XII/D 3876/, Prvi vat.koncil/D 3005/, a to su razlozi uzeti iz sv.Tome, a on ih navodi iz Rabbi Moysesa/DE VER.14,10; CG,I,4/.

15/ - Moralka neka prikaže "celsitudinem vocationis fidelium in Christo". - To bismo mogli nazvati kao neki primarni objekt kršć.moralke.

Prije svega treba zabilježiti da ovim naslovom ne namjerava Koncil dirati u slobodu sistematike. Ostaje istina da je "moralitas christiana perfecte theocentrica",(Rim 1, 18-23; Denz 3004, 3026), ali taj se teocentrizam više određuje preko Krista(Fuchs: THEOL.MOR.GEN, str.34). Drugim riječima: II vat.koncil predpostavlja istinu da je Bog, jedan u naravi, "fundamentum ultimum normae et obligationis moralis"(Isti. THEOL.MOR.PERFICIENDA, str.501). Koncil želi naglasiti da je kršćanin pozvan od Boga u Kristu.

Što uključuje izraz "pozvanje"? To je tipično Pavlov izraz, te u NZ kod Pavla dolazi oko 33 puta(Gillon: DE MODO, str.28). Vidi osobito 2 Tim 1,8. U tom pozvanju naglasuje se "gratuitas", milost pozvanja, kojemu je čovjek dužan odgovoriti dobrim djelima(2 Pet 1,10). I tim odgovorom čovjek ulazi u društvo s Kristom, u zajednicu s Kristom(1 Kol 1,9). A to nije moguće bez zajednice s braćom u istom mističnom Tijelu(2 Kor 13,13). Dakle, možemo reći da se u tom pojmu nalazi HARIS, AGAPE, KOINONIA, drugim riječima: "Pozvanje s naše strane uključuje čitav kršćanski život,

pod vodstvom svete ljubavi u Kristovoj Crkvi"(Gillon,nav. mj.str.29).

a/ Kako će se u moralci ostvariti želja Koncila da Krist postane središnja točka moralke? Da se usmjeri promatranje na to kako je u Kristu kao čovjeku ostvarena najpunija i najintegralnija veza s Bogom. U Kristu je čovjek s Bogom pomiren(2 Kor 5,18), te živjeti u Bogu znači živjeti u Kristu(2 Kor 5,14 sl), u novosti života, započeta krštenjem, okrunjena uskrsnućem, uzdržavana sakramentalnim životom. Tako je kršćanski moral fundiran u Kristu. Svaki kršćanin pozvan je da se osobno kao pojedinac povodi za Kristom, konformira Kristu(Kol 1,15-17; Rim 8,29). Takvo jedinstvo na zemlji bremenito je eshatološkim spasenjem(Mk 10,17; Iv 12,26).

b/ Moralka mora gledati da ovo "a Deo in Christo vocari" znači osobnu životnu vezu Boga i čovjeka, a ne preko nekog skupa zapovijedi i obaveza. Bez sumnje, pozvanje na svetost uključuje obavezu,osobnu obavezu, ali poviše obaveze od kršćanina se očekuje DARIVANJE sebe u ljubavi koja je plodna u unutarnjim i vanjskim dobrim djelima, medju kojima je i opsluživanje zakona(vidi kod Fuchs;THEOL. MOR.PERF. str.506-507).

c/ Moralisti naglasuju da kategorija pozvanja ili poziva uključuje responsorijalnu kategoriju ili vlastitost kršćanske moralke, dijalogalne moralke. To je dijalog spasenja, kojim mi uvijek Bogu odgovaramo, a On nas neprestano poziva, pa i preko zakona. To je dijalog spontanosti, darivanje ljubavi, trajna svjesnost, život u Kristu.

d/ Ovako zamišljena moralka pristaje i drugim kršćanima, iako se u tumačenju s nama u koječemu oni ne slažu. Dapače, može se reći da je i ovako zamišljena moralka od redjena i za nekršćane. I oni imaju u sebi, neki kažu "plus quam elementa mere naturalia vocationis in Christo" (Fuchs. TH.MOR.PERF.str.511).Milost ih nikada ne ostavlja. I oni su u mogućnosti pod snagom milosti da prigrle nadnaravnu kršćansku Objavu. Vidi konst. E br.8,16; dekr. M br. 3; konst.EM br.22.

e/ Naglasivši ovako da "agere christianum" doista mora slijediti "esse christianum", posve je logično da treba naglašavati "celsitudinem" toga pozvanja. To je doista vesela vijest, više nego nametanje nekih zapovijedi, zastrašivanje nekim grijesima. To znači pokazivati pozitivnu vrijednost, veličinu kršćanskog morala. Nije li to doista izvor optimizma?

BILJEŠKE: 1/ Kako se integrira svjetovno zvanje kršćanina u njihovo pozvanje u kraljevstvo nebesko? Vidi 1 Kor 7,20. Pretjeranost je ako se kršćanin utopi u svjetska zanimanja, pretjeranost je ako ih prezire ili zapostavlja. Crkva je o tome dovoljno jasno izrekla svoje mišljenje. Vidi Denz 3019; L OSSERV.ROM. od 10.VII 1964 gdje je pismo upućeno francuskom soc.djednu od kardinala sekretara; vidi konst.EM br.1-3 sl. Kratko o tome raspravlja Gillon u nav.djelu DE

MODO DOCENDI st.29-36, nastojeći i Th.de Chardina blago tumačiti. Vidi M et M br.255-258.

2/ Kada izidemo iz kršćanskog područja, odnosno želimo stvoriti izrazitiju univerzalnu etiku ili moralku, moglo bi se gornjim razlozima dosta toga predbaciti. Uzmimo primjer: nije li efikasniji i prikladniji dijalog s nevjernicima na bazi prirodno-moralnog zakona nego li na bazi unutarnjeg djelovanja milosti u njihovim dušama? Nije li sv.Pavao postavio bazu tom dijalogu Rim 1,19; 2,4-15? Istina je da se i u dušama nevjernika negdje u dubini duše nalazi NEŠTO, ali ta dubina je vrlo skrivena, da bi kršćani mogli s njenim sadržajem dijalogizirati.

3/ Uzmimo kršćane. Priznavaju Krista. Potrebno je pokazati ZAŠTO i KAKO moram slijediti Krista, a ne radije kojeg drugog osnivača religije. To znači da k nama nikada ne dolazi osoba a da prije ona nije pred našim očima pameti zablistala u sjaju nekih razloga, movensa, stimulusa, dotičnoj osobi pa i Kristu, izvanjskih, od njega različitih. I u genetičkoj psihologiji se konstatira da dijete prije dolazi u kontakt s NEŠTO nego s NEŠTO, prije s nagonom za samoodržanje, s majčinim prsima nego li s majkom. Normalna je procedura ljudskog razuma da se kreće preko pojmova, suda i zaključivanja ili silogiziranja/II-II,1,2/.

4/ Moderni su skloni i u glasu savjesti odmah vidjeti NEKOGA. To je prebrzo. Moguće je da netko ne pozna, dapače niječe opstojnost NEKOGA, a ipak ne može zanijekati glas savjesti. Što slijedi? Da je obaveza savjesti "perventio praecepti divini ad eum qui conscientiam habet", kako govori sv.Toma DE VER 17,4 ad 2;17,5.

16/ - Moralka neka naglasuje vjernicima "obligationem in caritate pro mundi vita fructum ferendi". - To neki nazivaju "obiectum consequens"specifično kršćanske moralke. Fuchs u dj.str.512-521.

Dok je u prošlom zahtjevu Koncila uključena velika poteškoća dijaloga s nevjernicima, donekle i s kršćanima, na području praktične kršćanske djelatnosti dijalog je lakši. Djela imaju veliku snagu uvjeravanja. Vidi konst. E br.39-42; čitav dekr.AL.

a/ Zašto se ljubav postavlja kao substancija novozavjetnog morala? Kao centar? Nije li psihološki dovoljno rečeno kada se općenito ustvrdi da nema jednog čina koji ne bi proizašao iz neke ljubavi?(I-II, 28,6). Nije li s kršćanske strane dovoljno rečeno u nauci o ljubavi kao usmjerenju i oblikovanju svih djela prema zadnjem cilju života? Da svaki čin bilo koje kreposti, usmjeren prema Bogu kao dobru u sebi, vrijednom ljubavi u sebi, prima oblik ljubavi?(II-II, 23,8).

Činjenica je, eto, da se sveta ljubav postavlja kao inspiracija kršćanskog moralnog djelovanja, kao centralna točka. Prvo, na taj način omogućuje se ostvarenje trajnog kontakta s Kristovom osobom, jer on je kao utjelovljena Ljubav; drugo, naše vrijeme nadasve ističe ulogu ljubavi u životu, iako je pri tome potrebita neka diferencijacija, treće, time se ne dižu zakoni, nego se radije naglasuje

njihova nutrina, smisao, duh, stimulus; četvrto, pogoduje se i dijalogalnom životu, komunitarnom duhu, jer ljubav ne traži svoje, ona sredjuje sve odnose prema bližnjemu(1 Kor 13,5).

b/ Što ljubav traži od vjernika? Da, svjestan poziva u Kristu, donese ploda za život svijeta. I to da u njemu čini Duh Kristov, njegove kreposti, njegov impuls. Nije li vjernik u Kristu kao u lozi?(Iv 15,2-5). Ne može opstojati pravi kršćanin a da ne donosi ploda(Gal 5,22 sl). Ne kao prisiljen, nego spontano iz ljubavi, iz srca, pokrenuta milošću Duha. Kada se reče da ljubav "traži", ne radi se o prisili, radi se o pokretu iznutra, o prelijevanju unutarnjeg bogatstva.

c/ I prvi će plod biti ista ljubav. Da vjernik doista ljubi svoga bližnjega kao Krist(Iv 15,10; 13,34), da želi dobro svijetu. Tako je Koncil pozvao svećenike da svoje svećeništvo dokažu kao službu pastoralne ljubavi(dekr. P, br.14 sl). Vjernici u misijama neka budu kao prisutnost ljubavi medju ljudima(dekr. M,br.12). Redovnički život u službi Crkve neka bude kao djela ljubavi izvršena u ime iste Crkve(dekr. R,br.3). I apostolat lajika ima temelj u zapovijedi ljubavi(dekr. AL,br.3), zato svako djelo apostolata potječe iz ljubavi(ist.mj.br.8). Snaga koju Crkva danas uspijeva preliti na ljudsko društvo sastoji se u djelotvornoj vjeri i ljubavi koliko su realizirane u životu, a ne u nekom pouzdanju u same riječi ili posredstvom čisto ljudskih sredstava(konst. EM,br.42). - U svim se ovim primjerima vidi jasno kako je vjernik pozvan da se osobno, kao osoba, daruje bližnjemu, a ne samo da djela usmjeri prema bližnjemu i Bogu.

d/ Brinuti se za život svijeta(Iv 6,52; 10,10). Život onih koji još nijesu u Crkvi, i onih koji su u njoj. Prvi da život postignu, drugi da u njemu rastu. Znači život milosti. Ali, svakako, poviše individualističke etike treba se brinuti za život svih ljudi.

Prije svega uočimo da moralni život pojedinca utječe i na život čitavoga svijeta. Socijalni momenat moralnog života pokazuje se u tome što svetost jednoga uvećaje kapital svetosti u Božjem narodu, milost u jednomu kao karizma prodire poput nekog fluida u sve članove mističnog Tijela, prema stupnju te svetosti i samo djelo spasenja Crkve postaje efikasnije ili manje efikasno; konačno Crkva postaje jasnije ili manje jasan znak vjerodostojnosti prema svojoj afirmaciji u životu.

Osim socijalnog momenta treba istaknuti i socijalni utjecaj. Netom vjernik djeluje u društvu kao vjernik, taj utjecaj postaje empiričke naravi. Postaje vidljiv. Izgradjuje se ili ruši kraljevstvo Božje u svijetu. I takav moralni rad i nastup pojedinca stvara u njemu i oko njega neki egzistencijalni mentalitet ljubavi. A sve je to od velike socijalne koristi.

Briga da se Kristov život utisne u današnji svijet ne

tereti samo Bogu posvećena lica, biskupe i svećenike, ona obvezuje svakog vjernika i proteže se na sve vrsti apostolata(konst. E, br.33; dekr. AL,br.2). I ljubav mora postati dušom svakog i čitavog apostolata(konst. E,br.33).

e/ Nadalje, ta ista ljubav je pozvana da se pozabavi uzdizanjem i ovozemnih vrednota, da im dade dublji smisao, a osim toga da i vjernici budu na neki način stvaraoci ovoga svijeta.

f/ Ljubav, konačno, kao duša socijalnih kreposti.Promislimo samo kako sveta ljubav treba da bude dušom socijalne pravde. Socijalnom pravdom vjernik vrši izgradnju društva, ali ljubavlju on sam sebe daje za život svijeta.Sve socijalne kreposti nekako posreduju, igraju ulogu nekog sredstva u odnosu prema ljubavi. To se obistinjuje bilo time što ljubav zapovijeda čine nekih od tih kreposti,bilo što djela ostalih kreposti oblikuje, usmjeruje, preobliku je.

17/ - Moralka mora računati i na Predaju(dekr.IS,br.16). - Rekli smo s Koncilom da je Evandjelje izvor nauke "morum disciplinae"(konst. DR,br.7). Medjutim, nije sve napisano. Apostoli su propovijedali riječju. Njihovi su primjeri govorili, poučavali, upravljali vjernicima.Ustanove od njih ostavljene označuju kao trajno njihovo prisustvo u Božjem narodu. Sve što su proveli doznali su od Krista, vidjeli u Kristu, ili su naučili po nadahnuću Duha.

Spisi svetih Otaca "huius Traditionis vivificam testificantur praesentiam"(konst. DR,br.8). Zato je Koncil pozvao da se proučava što su mislili sv.Oci istočne i zapadne Crkve o pojedinim pitanjima vjere i morala(dekr. IS,br. 16). Zašto? Da se vidi kako je Crkva asimilirala Objavu uz pomoć Otaca, teologa, vjernika i prihvaćanja sa strane crkvenog Učiteljstva(C.Colombo, u nav.članku str.356). I tako će se vidjeti da je Crkva vjerno, pod vodstvom i nadahnućem Duha, i sačuvala i postepeno više shvaćala i primjenjivala baštinu božanske Objave.

Uzmimo primjer. Pelagianizam i semipelagianizam su zablude V i VI vijeka, ali teolog mora pokazati kako se te zablude i danas pojavljuju u sličnim oblicima npr. u racionalizmu, autonomizmu i sl. Moralist će pokazati kako su u čovječjem duhu uvijek žive napasti da pogriješi u odredjivanju odnosa izmedju čovječjih snaga i nadnaravnih vrednota. Time će se pokazati kako povijest spasenja mora uvijek računati na slične pretjeranosti. - Uzmimo primjere iz sakramentalne prakse, npr.da su se neki grijesi odriješivali samo na času smrti. I tu moramo voditi računa da i liturgiju, i povijest teologije, i Crkvenu povijest i sl. moramo promatrati u svijetlu nauke spasenja tj.kako je Duh vodio Crkvu u svim pojavama njenog života, uvijek u istom smjeru spasenja.

Zaključak je očit: u praksi, disciplini, liturgiji i sl. nalazi se i "norma agendi" za svakog vjernika(D 1501, 3006). Sve to pak ne smijemo promatrati čisto "scientifis tički" nego u svjetlu povijesti spasenja, teološki, kršća nski, nadnaravno. Zato je i sv.Pavao isticao predaju(2 Sol 3,6). Kako je npr. jaka njegova opomena da treba da svatko jede "svoj vlastiti kruh"(ist.mj.3,12). Njegove su opomene normativne i disciplinarne naravi, piše Spicq(I str.383, bilj.7).

18/ - I u moralci Crkva je "proxima et universalis veritatis norma" naglasio je Pio XII(Denz 3884). - Iz ovoga sli jedi da i na području morala Crkva nastupa u snazi Krista (Lk 10,16). Ona ulazi u sva pitanja morala. Crkvi je Krist povjerio da cjelokupni moralni zakon širi, propovijeda, tu mači te upućuje ljude na njegovo obdržavanje u svakoj zgo di i nezgodi(Pio XI u QA br.41). S tog gledišta ima pravo ingerencije i na ekonomskom području.

Ako Crkva ima pravo naučavati, vjernici su dužni slušati. Ono što im se predlaže "ex cathedra"(D 3174), i ono što ih poučavaju razne Kongregacije(CJC k.247 § 1) i enci klike(D 3885; konst. E br.37). I auktoritet je Crkve takav da "magis standum est auctoritati Ecclesiae quam auctoritati vel Augustini vel Hyeronimi vel cuiuscumque doctoris"(II-II 10,12).

Pavao VI je osobito obradio odnos izmedju Crkvenog učiteljstva i teologije-teologa. Bila bi zabluda misliti, veli on, da je služba Magisterii Ecclesiae samo ad praeca vendos errores. Njegova je uloga i pozitivna. Ono čuva i tumači Objavu, a teolozi ga moraju znati i pravilno tumačiti. Teolog mora služiti, pomagati, a Učiteljstvo ima pravo i dužnost službeno prosudjivati. I na taj način teo logija se nalazi izmedju vjere koju Crkva ispovijeda i Cr kvenog učiteljstva. Prema tome služba teologa je da ne iz nose svoja mišljanja nego riječi života vječnoga. Oni su u službi vječnoj istini kako je predočuje Crkva. Pozvani su da održavaju jedinstvo izmedju sebe, s narodom i s hie rarhijom(Pavao VI dne 1.X 1966, vidi Bs, 1966, str.672 - 676).

Zaključak: Sv.pismo - Predaja - Crkveno učiteljstvo tako su medjusobno povezani da jedno bez drugoga ne stoji (konst. DR, br.10). Sva ta tri izvora na svoj način pod vodstvom Duha iznose nauku za spas duša. Sv.pismo i Preda ja su kao zrcalo u kojem Crkva na zemlji sebe promatra (konst. DR, br.7). Rimski Pontifeks ima prerogativu da i u pitanjima morala bude nepogrešiv "quantum divinae Revelationis patet depositum, sanctae custodiendum et fideliter exponendum"(konst. E, n.25). Napose pak ovdje istakni mo da Koncil naglasuje kako je Crkva pozvana da "principia ordinis moralis, ex ipsa natura humana profluentia, aucto ritate sua declaret atque confirmet"(dekl. LR, br.14).

BILJEŠKE: 1/ Ugled se teologa ne smije potcjenjivati ni precjenjivati. Dužni smo ih slijediti osobito ako složno tvrde da neka istina spada na "depositum fidei"/D 2879/. Crkva im priznaje ulogu/D 771/. U njihovoj je ulozi oružje istine/D 2876/. Koncil u dekr. P, br.19 poziva svećenike da konzultiraju "optimos et probatos scientiae theologicae scriptores".

2/ Što se tiče ugleda sv.Tome Koncil je službeno pozvao umnike da, ako žele dublje zaći u otajstva spasenja pomoću spekulacije i uvidjeti njihovu harmoniju, neka to bude "S.Thoma magistro/dekr. IS, br.16/. Isto tako poziva da se osobito slijede staze sv.Tome ako se želi uvidjeti kako se vjera i razum složno združuju/dekl. EC, br.10/. Koncil se poziva na govor Pavla VI od 10.IX 1965. pred učesnicima tomističkog kongresa. - Za dokumente iz prošlosti vidi J.K.:KAT.MOR. 1964,I,br.1,str.3.

3/ Sv.Alfons je proglašen zaštitnikom svih moralista. Sv.Penitenciarija se izjasnila 5.VII 1831, da se mišljenja sv. Alfonsa mogu "sequi tuto ac profiteri"/D 2725-2727/, a zaštitnikom moralista proglašen je od Pia XII dne 26,IV 1950. apostolskim pismom "Consueverunt". Sv.Alfons je izgradio svoju nauku, više kazuističke naravi, na djelima sv.Tome, i to "in suis fontibus", kako sam priznaje. Ako je teolog službenik Crkve u proglašavanju riječi Božje kao organ žive predaje u određenom povijesnom razdoblju, izvjesno je da je i sv.Alfons učinio veliku uslugu teološkoj misli te s mnogo gledišta ostao uvijek suvremen /Häring: PROBLEMI ATTUALI, str.61-86/.

4/ Kontinuitet predaje istine zagarantiran je vodstvom Učiteljstva Crkve, u zadnjoj analizi vodstvom Duha Svetoga. U sadašnjem zakonodavstvu, na mjesto bivšeg S.OFFICIUM, ustanovljena je CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI/motu proprio Pavla VI "Integrae servandae" od 7.XII 1965/. Na nju spada: promovere studia ad fidem et mores spectantia - vigilare ne falsae doctrinae quoquo modo spargantur - libros diligenter excutere eosque si oportuerit prohibere".

19/ - Možemo li govoriti o napretku u moralci? - Apostoli su predali Crkvi što je korisno Božjem narodu "ad vitam sanste ducendam fidemque augendam". To se nalazi u sv.Pismu, u životu, kultu itd, te se može reći da Crkva predaje pokoljenjima "omne quod ipsa est, omne quod credit"(konst. DR, br.8).

Da li i baština "ad vitam sancte ducendam" napreduje? Koncil općenito odgovara da raste: p r v o, napreduje se u boljem poznavanju i sadržaja i riječi kojima je sadržaj izražen; d r u g o, napreduje, ako vjernici meditiraju, uče i što nauče utiskuju u srce; t r e ć e, napreduje u dušama svih koji doživljuju duhovni sadržaj tih predanih vrednota i istina; č e t v r t o, napreduje posredstvom onih koji su primili karizma naučavanja, propovijedanja. Znači da Crkva kroz vjekove neprestano napreduje u spoznaji božanske istine dok se na njoj ne ispune sve Božje riječi(konst. DR, br.8).

Razumije se, ne zastupa se napredak moralke u relati

vističkom smislu, niti u smislu "nove teologije", o kojoj veli Pio XII u "Humani generis" da uvijek ide a nikada ne stiže. Uostalom, napredak se ni u jednoj znanosti ne smije shvatiti kao prijelaz u drugu(rekao bi Chersteton kao da bi štene prešlo u mačka), prema tome napredak moralke jest potpunije shvaćanje, produbljivanje, apliciranje na nove probleme, proširenje svih njenih mogućnosti i implikacija(Chersteton: OTAC ZAP.KULTURE, Zagreb 1939, str.15). Tumačenje Crkvenog učiteljstva uvijek ide "eodem sensu ea demque sententia".

Sjetimo se da i moralka ima svoje dogme(o zadnjem cilju života, o slobodi samoodredive moći, o opstojnosti prirodno-moralnog zakona i sl), ima istina nižeg stupnja (npr. istinu da po naravi opstoji razlika izmedju dobrih i zlih čina ne nazivamo dogmom nago katoličkom naukom); a ima mnogo istina razjašnjenih prigodice, npr.prigodom osude raznih zabluda kao Molinosa(D 2201 sl), jansenizma(D 2301), Fenelona(D 2351 sl), Kveznela(D 2400 sl), modernizma(D 2956) itd.

Koji je osnovni razlog da se moralka ne može shvatiti relativistički? Evolucionistički? Jednostavno taj što načela moralnoga reda izviru iz ljudske naravi (kako je rečeno u prošlom broju), a ova je u svojim bitnim zasadama uvijek ista. Njena je struktura odredjena. Čovjek je naime nužno i uvijek za svog života na zemlji vezan uz Boga, uz svoju savjest i uz bližnjega. Što podržava i doprinosi da se ta tri odnosa pravilno odvijaju proglasit ćemo dobrim, a protivno ćemo proglasiti zlim činom. To znači da se dobro-zlo u zadnjoj liniji svodi na metafizičku sigurnost. Uzmimo primjer: majke po prirodi ljube svoju djecu, to je zakon, redovit fenomen, ali moguće su iznimke. Recimo da bi taj zakon netko zanijekao. Što slijedi? Slijedilo bi nešto metafizički nemoguće. Prema tome i moralna se izvjesnost indirektno može reducirati na metafizičku.

BILJEŠKA: U vezi postavljenog pitanja raspravlja se o mnogim pograničnim pitanjima npr. o mogućnosti progresivne evolucije moralnog osjećaja, o usporedbi moralnog stanja današnjice prema prošlosti, o krizi morala - moralke itd. Vidi JK u reviji "Crkva u svijetu" Split, 1967, br. 3. Tu se raspravlja o krizi morala-moralke, a br.4 donijet će članak o evoluciji moralnog osjećaja i sl.

20/ - Jedinstvo moralke. - Nije li ovo pitanje suvišno? Teologija, upravo stoga što je TEOlogija, je jedna i jedinstvena, jer je i Bog jedan. I sve što se u teologiji iznosi, prosudjuje se u odnosu prema Bogu, bilo kao Počelu bilo kao Cilju. Prema tome i moralka će sudjelovati u tom jedinstvu, jer će o svemu raspravljati u perspektivi približavanja Bogu, odnosno i oprečno: koliko nešto udaljuje od Boga. OBJAVA je ono svjetlo ujedinjenja svega što se u teologiji govori o Bogu(I, 3 ad 2; art.4/. Moralka, dakle, daje svoju uslugu za

realiziranje onog pothvata asimilacije s Bogom(CG,III,20-23; 111-114), ili, kako rekli moderni, u pothvatu "pokristovljenja", jer, prema T.de Chardin Krist posjeduje kao neke "kozmičke" i "univerzalne" atribute. Po njima je on osobno središte prema kojemu konvergiraju i koje očekuju i metafizika i fizika evolucije (Gillon, nav.dj.str.32-36). Recimo da treba ostaviti pretjeranost mašte, ostat će ipak potreba nekog kretanja prema Kristu kao središtu kršćanskog života.

I Krist daje oznaku jedinstva kršćanskoj moralci. Zašto? P r v o, jer vjerom pristajemo uz Boga, a on se očitovao u Kristu, prema tome jedinstvo u Kristu jest jedinstvo u Bogu; d r u g o, jer Krist nastavlja s djelom našeg posvećenja posredstvom jedne Crkve, koja je "universale sacramentum salutis"; t r e ć e, otajstvo Kristovo doista prodire u srž povijesti čitavog čovječanstva; č e t v r to, Krist djeluje u Crkvi osobito posredstvom ujedinjenih svećenika, teologa, pastira itd.(dekr.IS,br.14, konst.DR, br. 5).

Ako ove riječi shvatimo u svjetlu gore postavljene doživljajne moralke/vidi gore br.8,slovo g/, odskočit će nam suvremenost riječi sv.Tome o tome kako se u ljubavi nalazi sinteza svih Kristovih djela, jer je iz ljubavi za nas došao, trpio i umro. Upoznati ljubav Kristovu znači "scire omnia mysteria incarnationis Christi, et redemptionis nostrae"(in ad Eph,cap.III,v.19,ed.Marietti,II,str. 42). Zato piše isti: "Sicut qui haberet librum ubi esset tota scientia, non quaeret nisi ut sciret illum librum, sic et nos non oportet amplius quaerere nisi Christum"(in ad Colos.c.II,v.2-3,in ed.Marietti str.127).

21/ - Moralka u odnosu prema drugim teološkim predmetima. - O predmetu vidi J.K: KATOLIČKA MORALKA, sv.I,br.10. Može se nadodati o odnosu moralke prema metafizici (vidi BS, 1964, br.1,str.7-17). Nekao je i Pio XII da sve moralne norme nužno proističu iz odgovarajućih ontoloških principa(vidi OPERA,sv.XVI,str.177).

Takodjer se može nadodati u potvrdu onoga što se iznosi o odnosu moralke prema asketici i mistici da prima potvrdu i u naglašenoj nauci Koncila o pozivu svih krštenika na savršenstvo(konst. E,br.40). To savršenstvo uključuje i spremnost dati svoj život za Krista(ist.mj.br.42).

Naglasuje se potreba uže veze izmedju moralke i psihologije, kako je rečeno u KM,sv.I,str.4. - Isto tako izmedju moralke i sociologije, jer pastoralka se doista obogatila podacima religiozne psiho-sociologije. Mnogo joj pomažu pojmovi i nauka razvijena u pitanjima o skupinama,uduženjima, vodjama društva, o procesu integriranja i dizintegriranja u društvu, o pozitivnim i negativnim faktorima društvenog života itd(vidi Spiazzi.LA FORMAZIONE...st. 383 sl. i literaturu.).

U ovo pitanje socio-psihologije može se uklopiti

potreba da moralist, osobito pastoralist, upoznaje psihološke karakteristike posebnih crkava, biskupija, župa, jer u konst.E, br.23 se govori da je opća Crkva kao "corpus ecclesiarum". Svaka je dieceza, dijelom i svaka župa, kao duhovni polog, banka, sakupljeno duhovno blago kroz vjekove. Sjeti se raznih vjerskih običaja, pobožnosti, institucija, zvanja, zgrada itd. Tu je trajno živa crkvena zajednica. Treba je upoznati, jer bez toga nema ni dijaloga.

Konačno, treba nadodati i odnos moralke prema teologiji laikata. Crkva nas poziva da se osnuju instituti ili katedre teologije za više religiozno kultiviranje laika (dekl. EC, br.10). Doista biskupima pripada u prvom redu auktoritativno pravo naučavanja (konst.E, br.21,25), uz sudjelovanje svećenika (ist.mj.br.28), ali svi vjernici su pozvani da budu nosioci i prenosioci Božje istine (ist.mj.br. 32, 33, 35). Zato moraju biti poučeni, spremni. - Laici će popuniti manjak svećenika. - Laici su se više puta pokazali izvanredno nadareni i u teološkim pitanjima. - Laici su pozvani da unose teologiju i u ovozemne vrednote i u ovozemna poslovanja, dok je svećeniku rezervirano prije svega njegovo područje svete službe. Za sve to nije dovoljno samo nabacati nekoliko pojmova, ne, jer teologija je kao neki mentalitet, neki "habitus", a ovaj se stiče dubokim, spontanim i radikalnim angažiranjem i radom, učenjem i razvijanjem života vjere u duši. (o tome vidi C. Colombo, nav. članak o teološkoj kulturi klera i lajikata na str. 366-369).

22/ - Moralka u povijesnom razvoju. - O tome vidi u J.K. KM, sv.I, br.12. Iz tog se prikaza vidi da ni u Sv.pismu ni u patristici nema još sistematskog ni znanstvenog prikazivanja moralke, niti se pisci brinu da opišu živ kontakt s Kristom, iako se može reći da je prvi sistematičar barem donekle bio Klement Aleksandrijski. On je u poganskoj etici nalazio SEMINA VERBI i na taj način povezao prirodne i nadnaravne objave, zahtjeve prirodne etike i Kristove, drugim riječima. on je postavio temelje pravo shvaćenom kršćanskom personalizmu u znaku nekog jedinstva izmedju naravi i nadnaravi (Häring. PROBLEMI ATTUALI, str.49-50).

Srednji vijek nije utemeljivao svoju moralku u centralnoj ideji Krista i spasenja, razumljivo, jer se više posvećivao sistematizaciji, znanstvenom fundiranju moralke i teologije uopće, a kerigmatsku i doživljajnu je prepuštao drugim područjima. Nije dovoljno reći da Krist mora postati centralna točka moralke, potrebno je označiti gdje je mjesto Utjelovljenju u ekonomiji spasenja. Je li ono više put i sredstvo, odnosno podredjeni cilj ili radi je vrhovni, najviši? (vidi Chenu: INTRODUCTION A L ETUDE... p.270). Znanost se osvrće na razloge poviše vremena i prostora, a Utjelovljenje je vremenski i prostorno uvjetovano. S tog gledišta nema razloga zamjerati ni srednjem

vijeku ni moralci XVI vijeka. Duh Sveti vodi Crkvu kroz raz na vremena, uvijek mudro i svrsishodno.

E.Lio O.F.M. piše da je centralna ideja moralke prema Piju XII "nell' ordine divino naturale e sopranaturale, orizzontale e verticale, in cui si possano unificare tutti gli altri principi della morale cristiana e tutte le altre idee -madri proposte dai moderni autori"(revija "Divinitas" 1959, str.729-757).

Priznaje se da od početka XIX vijeka razvija se, osobito u njemačkoj, tip prikazivanja moralke koji je prethodio naglasku u smjeru II vat.koncila, naime: kontakt s otajstvom Kristovim i s poslom spasenja te uzvišenosti poziva kršćana u Kristu(vidi literaturu kod Fuchs, nav.dj.str.543, i posebno o posebnim pitanjima na str.544). Netemeljito bi bilo isticati neku oprečnost izmedju te koncepcije i tradicionalne. Radi se samo o različitoj optici.

23/ - Moralka i suvremena etička previranja. - Navodi se da su danas poglavito u kolanju ovi etički sistemi: egzistencijalizam, etički personalizam(Scheler), psihoanaliza(Freud), etika osjećaja(Smith), situacionizam, psihologizam, državni eticizam, marksizam(vidi D.Thomas, Piacenza, 1960, str.294-335). U tim strujanjima opaža se strujanje u tri pravca: monistički pravac nastoji svesti etičku problematiku na JEDNO, npr.na državu; fenomenološki pravac više konstatira moralni fenomen te ga pozitivistički iznosi; sociološki pravac čini etički femomen ovisnim o društvu a zabacuje normativni karakter s višeg područja(vidi Leclercq: SAISIR etc.str.48). - Neki sva strujanja svode na dva pravca: apsolutistički i relativistički(A.Calcara: IL PROBLEMA MORALE, 1957, str.51-52).

Uvjereni smo da je moralka pozvana da bude znanje spasenja našeg vremena. Da rješava probleme naših generacija. Da daje hranu dušama današnjice. Potrebno je uočiti koje vrednote dominiraju mentalitetom današnjice. Gdje se nalazi izvor današnjih tjeskoba? Koji lijekovi su najprikladniji? Sigurno je da su svi sistemi današnjice nastali kao reakcija na neke zaboravljene ili pogažene aspekte integralnog kršćanskog shvaćanja na svijet i život.

Što je, recimo, marksistički "oslobodilački solidarizam" ako ne reakcija na pretjerani individualizam? Ne krije li se u modernim etikama razvoja, expansivnosti, spontanosti, afirmacije itd. opomena onim načinima prikazivanja moralke u duhu legalizma i nekog infernorizma? Procvat pak personalizma ne znači li neko osvješćenje proti kolektivizma? A zar nas malo poučava egzistencijalizam upravo u tome da treba više paziti na potrebe egzistencije, nego na bezličnost esencija? Nije li zazor od zakona reakcija na pretjerani birokratizam i juridizam? Znači da je moralist pozvan da na ovim pretjeranostima redimenzionira svoju uvijek važeću nauku tako da je prilagodjena na potrebe vremena(Häring:

PROBLEMI...str.39-60). Tako je i "nova moralka" pretjerala u tome što nastoji sve svesti na kriterij individualne savjesti, u okvir situacijskog promatranja, jer možda su joj previše objektivističke i esencijalističke metode nekako udaljivale pogled na konkretan, svakidašnji život.

Možemo li ustvrditi da se i katolička duhovnost danas nekako orijentira u drugom pravcu nego prošli vjekovi? Bez sumnje da nove etičke i socijalne struje imaju svoj utjecaj i na nauku o duhovnosti. Danas se više naglasuje ono što nadilazi individualizam. Komunitarnost, solidarizam, širina vidika u pluralističkom društvu, poduhovljenje tehnike, osmišljavanje ovozemnih poslovanja i ovozemnih vrednota, poticaj na djelovanje svjesno i refleksno proti nesvjesnog i automatskog itd, to su ideje prema kojima se orijentira i duhovnost, a one se u njoj odrazuju (Häring ist.mj.str.115-129). Razumije se, treba paziti da se ne predje iz ekstrema u ekstrem.

24/ - Kat.moralka u odnosu prema etikama drugih religija. - Ovo je potrebno s više strana naglašavati. Uzmimo jedan. Kako reagiraju vjernici kada čuju ili čitaju da pripadnici drugih religija pokazuju često visok stupanj etičke izgradnje? Duhovnosti? Da li se zanose za tim predstavnicima drugih religija ili nastoje sebe popraviti? Tako je Koncil javno priznao kako npr. muslimani cijene moralni život (dekl.NC, br.3).

Brahmanizam, sustav indijske religije iz 600 pr.Kr. goji znatnu askezu, udaljivanje od svijeta, vježbanje u krepostima, pa je Filo, židov, pisao da Brahmanci "totam vitam tamquam virtutis demonstrationem constituunt" (vidi u izdanju Summae, CG, III, str.522). Cilj je ujedinjenje s Najvišim.

Budizam, ili buddhizam, osnovan kao reakcija proti ukočenog brahmanizma u sjevernoj Indiji i Tibetu 560-480. pr.Kr. sav je posvećen etici. Sidhartha, pustinjak, upoznao je četiri istine: o općoj boli, njenom porijeklu, dokinuću i putu do tog dokinuća. Taj etički put jest: ispravno gledanje i vjerovanje, ispravna nakana, ispravna riječ, djelo, život, nastojati živjeti ispravno, ispravna misao, mentalna rekolekcija. Naglasuje se vrijednost pojedinih djela, osjećaj odgovornosti itd. O njemu Koncil u dekl.NC, br.2.

Taoizam, kitajska religija, začetnik Lao-tse, VI vijek pr.Kr., naglasuje da krepost nije u činima, nego u suštini čovjeka. Početak svega je Tao, i s njim se treba sjediniti u poniznosti, odricanju i mirovanju.

Konfucionizam, nastao kao reakcija na buddizam i taoizam, predstavlja najsavršeniju kitajsku etiku. Ističe Konfucij (Kung-Fu-Tse iz 551-478 pr.Kr.) da su glavne kreposti dobrohotnost, vjernost. U njima je npr. pijetet prema roditeljima i u obitelji, posluh djece, vršenje

dužnosti u društvu. Čovjek se radja dobar. Te sklonosti u odgojilištu treba razvijati. Mudrac života izbjegava pretjeranosti. Evo i jednog zlatnog načela: Što ne želiš da drugi tebi učini, ne čini ni ti njemu. Ljubav prema bližnjemu je u tim riječima značajno uključena. Vidi izdanje sume CG III, str.524-530.

Koncil je u dekl. NC priznao kako sve religije nastoje odgovoriti na moralne probleme što čovjeka uvijek muče. Hinduizam, veli se u br.2, nastoji naći oslobodjenje od okova čovječje bijede "vel per formas vitae asceticae vel per profundam meditationem, vel per refugium ad Deum cum amore et confidentia". Slično o budizmu i općenito o svim religijama.

Ista deklaracija tvrdi o muslimanima kakó visoko cijene moral, i Boga štuju molitvom, milostinjom i postom(vidi BS, 1967, str.72-85). O moralu zapadnih Crkava vidi dekr. Oo br.23, a onih istočnih br.14 sl.

Prema tome moralna problematika kod raznih religija je u osnovi ista: zadnji cilj života je Bog, a k njemu čovjek može doći jedino ako se drži nekih uvjeta. Pitanja o smislu života i smrti, dobra i zla zajednička su svima. Sve religije "inquietudini cordis hominum variis modis occurrere nituntur proponendo vias, doctrinas scilicet ac praecepta vitae, necnon ritus sacros"(dekl.NC br.2).

25/ - Apologetski moment kršćanske moralke. - Ima ih koji uopće niječu da kršćanstvo posjeduje svoj moral, radije, govore, da je to neki sinkretizam poganstva i orijentalnih religija. Drugi opet tvrde da je Krist samo propovijedao moral, a da moral nema što činiti s dogmom(vidi Lanza-Palazzini : THEOL.MOR.FUNDAMEN.str.15 sl).

Iz svega se može jasno zaključiti da je Krist propovijedao moral svima ljudima i to u uskoj vezi s dogmom, dakle religijski moral. Osim toga, da je tom moralu porijeklo nadnaravno, da je taj moral usavršenje starozavjetnog morala. Da se temeljito razlikuje od istočnih etika, dovoljno se sjetiti metempsihoze istočnih etika, pesimizma, pasivizma i sl.

S apologetskog gledišta katolik je ponosan da mu je kat.Crkva sama po sebi, po svojim djelima "magnum quoddam et perpetuum motivum credibilitatis" i to upravo radi "eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis foecunditatem"(D 3013). U apologetici se pak uči kako je kršćanska nauka udovoljila aspiracijama čovjeka kao moralnog bića npr. u vezi čežnje za srećom, za Bogom, za onim što je dobro i plemenito, za krepošću itd.(vidi npr.G.Lagrange : DE REVELATIONE, 1925, str.456-501.

Ako pogledamo u prve dane kršćanstva možemo biti ponosni na tvrdnje pisaca te povijesti da je kršćanstvo moralno preporodilo svijet, te da je ta činjenica najbolji

dokaz njenog božanskog poslanja. Tako argumentira Justin (RD Journel br.118), Irenej(br.263), Tertulijan(br.274), isti(br.369), Origen(br.516), Arnobij(br.621) itd.

26/ - Moralka i propovijedanje ili apostolat riječi - O tom pitanju upućujem na Zbornik liturgijskog tečaja br.II, Zagreb 1963, str.95-105; ili na talijanskom jeziku: I TEMI MORALI NELLA PREDICAZIONE, izvadak iz revije "Palestra del clero", br.2, od 15.I,1967,str.1-14. Za katehezu mladosti vidi kratki prikaz kat.moralke(J.K.) pod naslovom "Smjer u život" 1962, str.1-179. ili, do potrebe samo str.123-129.

27/ - Slušalac predavanja o moralu ili student moralke. - Od svakog studenta, bilo što on učio, traži se poučljivost prihvaćanja i marljivost učenja. Prvo je u odnosu prema učitelju, drugo davanje sama sebe sa strane studenta.

Moralka naglasuje neke posebne uvjete. P r v o, grešan ili strastven život stavlja zapreke prihvaćanju moralnih istina(ETH.br.38-41, 1211), stoga i sv.Pavao osudjuje one koji radi grijeha nijesu upoznali Boga(Rim 1,18); d r u g o, potrebno je prije osjetiti i gustirati ljepotu kreposti, da se uzmogne ona uzljubiti te shvatiti njeni zahtjevi, dok za tjelesne vrednote prije treba vidjeti da se mogu gustirati; t r e ć e, za moralno prosudjivanje traži se iskustvo, dapače i zrelija dob, zato su govorili stari da "qui iuvenes sunt moribus vel aetate inutilis est cognitio huius scientiae"(ETH.br.40), č e t v r t o, izdignuti se iznad prosudjivanja gomile, mase, jer u moralnim pitanjima čovjek se lako povodi za drugim, po načelu slabijeg otpora sa svoje strane i atrakcije primjera s druge strane; p e t o, nastojati pred Bogom biti malen, gojiti osjećaj ovisnosti(Mt 11,25), jer ovo je "scientia salutis" ili kako bi je nazvao sv.Bonaventura "veritas affectiva beatificans"; š e s t o,prositi svjetlo od Boga; s e d m o, često zalaziti u sebe, ispitivati subjektivno raspoloženje, duhovno stanje, razumije se, uz ostale uvjete tehničke naravi za rad intelektualaca(II-II, 180,3 ad 4; vidi Sertillanges: INTELEKTUALAC, Zagreb 1942).

P R V I D I O

O ZADNJEM CILJU ČOVJEČJEG ŽIVOTA

(28) - Sistematizacija moralke. - Do sada smo vidjeli da su kategorije eshatoloških vrednota, te duhovne vrednote kreposti, milosti (i obratno grijeha koji udaljuje od Boga) doista biblijske kategorije. Punim pravom se na njima može sistematizirati moralka, kako je učinio sv.Toma(BS 1964, br.1,str.67).

Čitav teološki sistem sv.Tome odvija se ovako: Trojedan-Bog stvorio je andjele, kozmos i čovjeka(I Pars), taj čovjek je pozvan da se vrati svome Stvoritelju kreposnim, zaslužnim djelima, o kojima se može raspravljati bilo u općim nazivnicima(I-II Partis), bilo pojedinačno, tj. o pojedinim krepostima i njihovim primjenama(II-II Partis), čovjek pak sam nije u stanju, niti ima prava da se usudi računati na suživljenje u Bogu, i to radi svoje grešnosti,zato dolazi Krist (III Pars) koji svojim životom, mukom i uskrsnućem omogućuje čovjeku da se usreći u Bogu, pa mu za to ostavlja na raspoloženje sakramente, Crkvu i sl. Na taj način misterij Krista provodi u djelo misterij spasenja. Krist nam se pokazuje na vrhuncu teološke zgrade i ključna točka ekonomije spasenja. Kristova čovječja narav ima vlast da čovjeka posvećuje, jer je "divinitati adiuncta"(III 8,6). Dapače, čitavoj teološkoj zgradi Krist kao da stavlja pečat, dakle i kozmosu, jer "incarnatio est elevatio totius universi in divinam personam"(Caietanus in III 1,1 n.1).Čovječja narav, naime, po samoj sebi nekako uključuje čitav svemir, ona je mikrokosmos.

Moralka obuhvaća I-II i II-II. Odlazna je točka: Bog kao cilj čovječjeg života i mjerilo njegova djelovanja.Dogmatika promatra Boga kao svršetak svega u raspravi "De novissimis", moralka ga promatra kao cilj i mjerilo života i djelovanja. S tog gledišta može se s Pinckaers-om definirati moralku kao "La théorie de la quête active de Dieu par l'homme"(LE RENOUVEAU DE LA MORALE , 1964, str.13). To je moralka promatrana u cjelini teološke zgrade.

Moralka pak u svom specifičnom radiusu jest poziv na ostvarenje vrhovnog ideala obnovljenog čovjeka, kršćanina, naime: biti savršen kao što je savršen Bog, konformirajući se vidljivom uzoru Kristu koji očituje Oca, a stimulusi su nam Apostoli i druge svete duše. Zato sv.Toma stavlja na čelo svoje moralke teološku antropologiju, jer raspravlja o čovjeku kao slici Božjoj, koliko je i čovjek "suorum operum principium, quasi liberum arbitrium habens et suorum operum potestatem"(prol.in I-II). Ova ideja asimilacije Bogu razvijanjem slike njegove u čovjeku po uzoru Krista jest omiljela tema istočnih Otaca, a bazira se na Sv.pismu

(Rim 8,29). I Stoici su u prvom vijeku razvijali ovu istinu asimilacije Bogu. Ona odgovara i strukturi čovječje duše, jer svako djelo nosi na sebi tragove svoga tvorca. Formula asimilacije Bogu koincidira s formulom objavljene moralke, naime: "ići stazama Jahve", odnosno "Božjim putem" (Spicq II,str.688-744, osobito str.696, bilj.4). I s ovog gledišta moralku možemo definirati kao znanost o tome kako će kršćanin doista biti ono što on jest, naime novo stvorenje u Kristu. Toma je ideju razvio osobito u CG III,16-24. Vidi I 93.

Konačno, moralka je znanost spasenja, pod vdstvom Duha, prema tome dinamična. To je znanost rasta u milosti. S tog gledišta Toma će reći da je moralka znanost o tome kako će se ostvariti "motus rationalis creaturae in Deum". Tu je dinamika, tu polje za čovječju osobnu odgovornost i inicijativu. Sada nam je jasniji plan teološke Sume sv.Tome: "Primo tractabimus de Deo, secundo, de motu rationalis creaturae in Deum, tertio, de Christo, qui, secundum quod homo, via est nobis tendendi in Deum"(prolog I P,q.2). Tu se promatra kršćanin kao čovjek koji sebe realizira u kršćanskom djelovanju, i to kršćansko djelovanje koliko ono pod vodstvom mislosti nosi u sebi nebo, Boga.

Zaključak: Krist o sebi govori da je izišao od Oca i došao na svijet, a sada ostavlja svijet te se vraća k Ocu (Iv 16,28). Ova nam ideja može poslužiti da i kršćanina tako shvatimo, naime: stvoren je od Boga i posvećen zaslugama Kristovim u Duhu; sada je na zemlji njegova dužnost da odgovori pozivu te dokaže da je ono ŠTO JEST, odnosno što mora biti i na taj način da se vrati Bogu s pravom na vječno blaženstvo, jer on je Božji pripadnik u Kristu.

(29) - Kršćanin kao putnik -"viator". - "Viator" je koji ide prema vječnom blaženstvu, dok "comprehensor" je već to blaženstvo postigao(III 15,10). Putniku dolikuje "moveri in finem", u luku spasa, na počinak(Hebr 4,1-4). Krist je bio ujedno i blaženik i putnik, jer, dok se duša blažila u suživotu s Bogom, tijelo je bilo podložno defektima vremena i prostora(III 15,10). Upravo zato možemo reći da nam misterij čovjeka putnika ne može biti jasniji nego u svjetlu misterija Utjelovljenoga, kako se izrazuje Koncil(EM br.22), jer vidimo što smo(putnici) i za čim čeznemo tj. za blaženim gledanjem Boga.

Biblicisti kažu da bi se mogla izgraditi čitava moralka na pojmu "putovanja". Put ili "derek" označuje kako treba živjeti, raditi, ispunjati svoju ulogu u svemiru(Spicq I,str.381,bilj.2). Primjeri žive vjere priznavaju da su "tudjinci i putnici na zemlji"(Hebr 11,14), time život kršćanina hod i trka(1 Kor 9,24-26), prolaz kroz pustinju (Hebr 3,7-14), i čitavo kršćanstvo nema smisla nego u odnosu prema nebu prema kojemu kreće(Spicq I str.352). Dapače, kršćani kao da su u trajnoj procesiji ili pohodu prema

svetištu na nebu(Hebr 4,3; 11,13-14). Na ovoj ideji Koncil označuje Crkvi razne njene uloge, naime, na eshatološkoj ideji kršćanskog poziva iznosi bogate ideje o odnosu nebeske Crkve s putujućom(konst. E br.48-51; EM br.40), te ulogu Crkve u vremenu, na zemlji.

Kršćanin slijedi "viam salutis", "viam perfectionis". A koja je to? To je Krist,a u SZ je bila Thora. On zove da se ide za njim(Lk 9,57-61). On je na čelu povorke(Rim 8,29; Iv 14,2). Prvi vjernici doslovce slijede Krista(Iv 6,25), pa i djeca, iako su učenici, to nevoljko podnosili(Mt 19,13; Lk 18,15). A i nama treba put Kristov u svemu slijediti(1 Pet 2,21). Na tom putu najglavnija smjernica za nasljedovanje Krista jest njegova ljubav prema Bogu i ljudima(Iv 13, 34).

Apostoli su poslušali. Ostavljali su sve(Mt 19,27). Oni su opet sa svoje strane pozivali da kršćani idu za njima, jer oni idu za Kristom. Tako sv.Pavao(1 Sol 1,6; 1 Kor 11, 1). Vidi tekstove kod H.Peeters:MAN.TH.MOR. I,str.23-24 kao i tekstove iz patristike.

(30) - Postavljanje problema. - Pitanje smisla života pokretalo je i pokretat će trajno ljudsku pamet i srce(Dekl.NO br.1). Sve religije nastoje odgovoriti na taj upit(ist.mj.br.2). Misterij čovjeka, života i smrti(konst.EM br.10; 18) nalzi svoje najbolje rješenje u Kristu(ist.mj.br.22), novom čovjeku. I današnjica je mučena istim pitanjem. Ali današnjica kao da u pitanju sudbine čovjeka nastoji naći odlaznu točku samo za svoju spoznaju a ne direktivu za življenje. Medjutim, i za nju je Krist najbolje rješenje. On naukom i primjerom rješava problem života i smrti.

Problem i rješenje postavlja SZ npr. u zrncima mudrih riječi. Festina tempus, et memento finis(Crkv 36,10); notum fac mihi, Domine, finem meum(Ps 38,5); mihi autem adhaerere Deo bonum est(Ps 72,28), jer Dominus pars haereditatis meae(Ps 15,5). - U NZ ima više svjetla, ali nijesu isključene ni sjene. Mnogi učenici ostaviše Isusa, ali Petar u ime ostalih i budućih pokoljenja reče. "Komu ćemo otići ... Ti imaš riječi vječnoga života"(Iv 6,69).

Liturgija nam misterij života i smrti, čovječjeg odredjenja uopće često stavlja pred oči. To su evandjelja o zadnjem sudu, o drugom dolasku Spasitelja. To su razni obredi npr. Čiste Srijede, Velikog Petka, svijeća velike Subote. Isto tako pri dijeljenju nekih sakramenata naglasuje se misterij čovjeka npr. pri dijeljenju krštenja, u obredu zadnjeg pomazanja itd.

Eklezialno takodjer možemo reći da Božji narod hoda uvijek u znaku eshatona. Svećenici i vjernici zajedno idu k jednom cilju, slobodno se za n odredjuju(konst. E br. 18).Vjera uči kršćane o smislu života(konst. E br.48). I Crkva čeka objavljenje sinova Božjih(Rim 8,19-22). I crta

nam kako moramo živjeti dok smo u tijelu, putnici(konst. E br.48). Epilog se nalazi u nebeskoj Crkvi(ist.mj.br.51).

Asketsko-mistički postavlja se pitanje životnog cilja na čelo svih meditacija, svih pothvata prema onoj Sv.pisma Crkv.7,40: "In omnibus operibus tuis, memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis", zato "memento novissimorum, et desine inimicari"(Crkv 28,6). Sv.Ignacij postavlja pitanje čovječjeg odredjenja kao temelj na kojemu počiva zgrada kršćanskog savršenstva(vidi njegove duh.vježbe).

U literaturi takodjer dominira taj problem. Kod Shakespearea ta je ideja u trajnom ritornellu, osobito naglašena u Hamletu("Biti ili ne biti, to je pitanje"). Dostojevski u "Zločin i kazna" govori preko nekog pijanice Raskoljnikovu: "Trebalo bi da svaki čovjek može nekamo ići", pogadjajući u srce životno pitanje o smislu i smjeru života, jer teško je, kobno je "ako nemate kome ići, ako ne znate kuda više ići". Nije li koncepcija Danteove "Komedije", Goeteovog "Fausta" i dr. u znaku trzanja duše pred zovom Vječnosti?

Možda nam psihološko postavljanje problema najbolje odgovara, jer svaki čovjek taj problem osjeća. To je problem čovjeka, njegove egzistencije(konst.EM br.2; 21). Čovjek želi biti sretan. On nosi u sebi "semen aeternitatis"(konst. EM br.18), zato ga ne zadovoljavaju rješenja skučena na vrijeme i prostor. Cilj života, želja za srećom pokreće čovjeka u svim njegovim pothvatima. Rekao bi Mažuranić da je jasno kako se čovjeku mrijeti neće, ali u čovjeku uvijek neka sila djeluje pa ga "naprijed kreće"(SMRT SMAIL AGE - "Noćnik").

Filozofska problematika sadržana je u riječima sv.Tome: "Si non esset ultimus finis, nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur, nec etiam quiesceret intentio agentis" (I-II 1,4; CG III 97). Doista, opstojanje nekog cilja života omogućuje da se težnjama i željama dade neki smisao, i u svakoj težnji za nekim dobrom krije se težnja za srećom i blaženstvom. I jedino opstojanje nekog cilja života, svršetak gibanja i životnih patnja može se adekvatno tumačiti ako je taj zadnji cilj pokretao na to gibanje, rad i angažiranje. A koja bi utjeha ostala za čovjeka kada ne bi znao i osjećao da će njegova traganja za srećom imati i uspjeha?! To sve znači da je stari Diogen ispravno postavio problematiku govoreći: "U svemu što činiš gledaj cilj", te da se u cilju nalazi doista ono što moderni nazivaju osnovna životna ideja i opcija. S nekog gledišta bi se moglo reći da bi metafizika bila nemoguća netom bi nestalo računanja na kauzalitet cilja, jer cilj djeluje prvi, a bez njega nijedan uzrok ne prelazi u kauzalitet.

Metodološki recimo isto. Bez temeljne nauke o cilju nema ispravno sistematizirane moralke, kako sam rekao drugdje (BS 1964, str. 68). Zanimljivo je svakako da neki primjećuju kako je primitivno kršćanstvo živjelo kao eshatološki

pokret u očekivanju svršetka svijeta(Schweitzer kod Malthaa LA NUOVA TEOLOGIA, str.293), danas neoteologisti ili zabacuju ideju vječne sreće kao prvo pitanje u moralci a to mjesto davaju ispitivanju kako se sreća može realizirati na zemlji(ist.mj.str.108), ili počimaju moralku s raspravom o milosti i ljubavi, jer da te snage posjeduju veću atraktivnu moć(Häring, vidi BS 1964, br.1,str.68).

Zaključak: moralna se problematika postavlja ovako: p r v o, cilj života nije samo vrednota u sebi, on je mjerilo onoga što čovjek poduzima da taj cilj postigne; d r u g o, tko opslužuje moralni red nalazi se na putu k blaženstvu, već je nekako započeo to blaženstvo(dekt.CS br.6); t r e ć e, moralna problematika nauke o zadnjem cilju jest u tome da on kao centralna nauka misterija spasenja pokrene i razjasni misterij djelovanja tj.da čovjek ono što je dobro čini, a što je zlo izbjegava.

(31) - Čovjek je pozvan na blaženstvo ili sreću. - Već je gore rečeno(br.7) da je novozavjetni moral eshatološke naravi.Ovdje nas zanima eshaton spasenja ili vječnog blaženstva.Kako je kršćanin pozvan na to blaženstvo? P r v o, zaslugama Kristovim kršćanin se smatra Božjim baštinikom(Gal 4, 7), jer je dijete Božje(Rim 8,17), pozvan da Boga ljubi i primi nebo kao baštinu(Jak 2,5); d r u g o, kršćani su zapisani u knjizi života(Fil 4,3), jer Duh Sveti primljen na krštenju jest zalog spasenja, a kršćani su predvidjeni, predodredjeni, pozvani, opravdani, posvećeni i očekuju da budu proslavljeni(Rim 8,26 sl); t r e ć e, pristankom vjere već nekako kršćanin anticipira nebo, i njegov život na zemlji odvija se u "prisutnosti Božjoj"(1 Kor 1,9; Hebr 11,1; 1 Kor 16,22); č e t v r t o, treba provoditi praktični moral u vidu ovih zadnjih vrednota po primjeru onog snalažljivog upravitelja(Lk 16,1 sl), drugim riječima,pristajati uz Boga a odalečivati se od prolaznog svijeta(Mt 18,8-9; 10,34-39; 19,16-29). Vidi kod Spicq I,str.293 sl.

a/ Poziv je ostvaren u SZ.Počinje s prvom stranicom Sv.pisma: pobjedom nad zmijom, obećanjem Mesije, napose pak time što odabrani narod postaje tip Crkve i svakog pojedinca odabranog u Kristu, pozvanog na spasenje. Vidi INITIATION THEOL.III, str.70-73.

b/ NZ govori odredjenije. To je pozvanje na gozbu(Lk 14,15), zaruke(Otkr 19,7), u radost Božju(Mt 25,21 i 23), večeru(Mt 5,11), kraljevstvo Božje(1 Kor 9,25), na boravak s Gospodinom(1 Sol 4,17), uživljavanje preko spoznaje i ljubavi(1 Kor 13,12), neopisivu radost(1 Kor 2,9)itd.Možda bi se moglo reći da je poziv na spasenje u NZ sintetički izražen u nauci da se na vjernicima mora ostvariti sve što spada na djecu u odnosu prema svome Ocu(Mt 5,45; Iv 1,12; Rim 8,14; 1 Iv 3,1-2). Tu je uključeno i sudjelovanje u naravi, i neka nejednakost, i ostvarenje pravde i ljubavi, i uzvišenost poziva, i odnos prema drugim

pozvanicima itd. U svakom slučaju treba pročistiti razne biblijske metafore od materijalnog elementa, jer u vječnosti se ne jede, niti pije, niti ženi itd.

c/ Koncil prikazuje na više načina ovaj poziv čovjeka u blaženstvo. Uz naglasak da Bog želi da se svi ljudi spase, Koncil povezuje poziv na spasenje s pozivom na potpuno ostvarenje položaja djece prema Ocu(konst.DR br.2).Pozvan je čovjek "ad participanda bona divina"(konst.DR br. 6). I Bog neprestano zove čovjeka "ut Ei in perpetua incorruptibilis vitae divinae communione tota sua natura ad haereat"(konst.EM br.18). Bog ga zove "ad colloqium cum Deo", ili "ad communionem cum Deo"(ist.mj.br.19), jače rečeno: "Ad ipsius - Dei - felicitatem participandam"(ist. mj.br.21), dakle u viši oblik života(ist.mj.br.10), u božanski suživot.

Crkva je ovaj poziv izricala u prošlosti filozofskijom terminologijom. Ta je terminologija potrebita radi zabluda o poimanju vječnog blaženstva. Tako je Crkva naučavala i naučava da čovjek u vječnom blaženstvu ne prestaje biti čovjekom, on ostaje zasebna osoba, ne utapa se u Bogu. Otvoreno i jasno, neposredno, intuitivno blaženik fiksira Božju bitnost, presv.Trojstvo. To je potpuno nov život, preobrazba života, i u tome će sudjelovati i tijelo, kao slavno, a društvo blaženika i andjela uveličavat će tu sreću(D L 3a).

d/ Ovaj poziv odgovara čovječjoj psihi. Istina, čovjek je u sebi bijedan, nesposoban da sam odgovori tom pozivu, jer " si la beatitude est un infini de perfection consciente, Dieu seul est heureux"(Spicq I,str.156, bilj.1), ali čovjek nosi u sebi "semen aeternitatis", jer "in desideriis suis illimitatum et ad superiorem vitam vocatum se sentit"(konst. EM br. 10).

Psihologija nas uvjerava u istinitost te tvrdnje. Čovjek teži da upozna sve, da bude potpuno sretan, da živi uvijek, a iskustvo ga poučava da u vremenu i prostoru to ne može ostvariti. Što dakle? Zdrav razum odgovara da je ta težnja kao neko usmjerenje, kao neki impuls utisnut u čovječju dušu kao neki zakon Tvorčev(ETH.br.21). A struktura naravi vara. To znači da će se sve te težnje moći ispuniti kada se ostvari Božji poziv u vječno blaženstvo.

Za kršćanina nije dovoljno apelirati na tu strukturu naravi. Kršćanin osjeća poziv vjere u tjeskobi vremena i prostora, s težinom tijela(Gal 2,20). Ali tijelo će biti otkupljeno(1 Kor 15,45-49), preobraženo u nebesko i slavno. Poviše težnje za srećom, poviše općeg očekivanja vjernika da će se združiti s Bogom, treba apelirati na specifično kršćansko ufanje ili nadu. To je ufanje adoptirane djece pod vodstvom Duha, koji će rasvijetliti i stimulirati njihov odaziv ili posluh pozivu u vidu postizavanja toga blaženstva. Zato sv.Pavao tvrdi. "Nadom smo naime spašeni" (Rim 8,23). Tko je dao zalog, dati će i ostalo. U nadi ili ufanju je već blaženstvo(Spicq I,str.309), kao ostvareno spasenje.

e/ Božji poziv u blaženstvo zrcali se u prilikama vremena. Kako? Mislim da je na to odgovorio Ivan XXIII u MetM br.212 sl. Treba cjelovito shvatiti čovječju osobnost. U toj cjelovitosti nalazi se jedan bolji ili viši element.To je nagnuće k religiji. Činjenica je da napredak civilizacije čovjeka nije usrećio, naprotiv, kao da mu je pojačao žeđu za višim dobrima, za Beskonačnim. Gorko iskustvo života mnoge je osvijestilo te su uvidjeli da je doista čovjek od Boga stvoren i da neopozivo k njemu teži, kako čitamo kod Augustina: "Za sebe si nas stvorio, Gospodine, i naše je srce nemirno dok ne počine u tebi"(Ispovj.1,1). To znači da je čovjek unutarnjom, strukturalnom, ontološkom snagom upravljen prema Bogu kao svome cilju.

32/ - U nijednom stvorenom dobru nema za čovjeka potpune sreće. - Zanimljivo je pratiti fenomenološko-psihološku analizu sv.Tome u vezi raznih idola ovozemnog života: plutokracije, idola časti, slave, želje za moću, kulta tijela i seksusa, znanosti ili umjetnosti, autoafirmacije volje itd. O svemu tome vidi I-II 2; CG III, 25-41. Zaključak je očit: nijedno stvoreno dobro, nijedno stvorenje ne može potpuno smiriti čovjeka niti ga učiniti sretnim, jer on u sebi nosi sjemenke Beskonačnoga i samo se u Beskonačnomu može upokojiti(I-II 2,8; CG III, 37 i 48).

33/ - Vječno blaženstvo je iznad čovječjih snaga. - Sv.Pismo nam jednostavno govori da je to stanje neizrecivo(1 Kor 2,9). Zašto? Jer za ostvarenje blaženstva, odnosno za sudjelovanje u životu s Bogom kako pristaje djeci prema ocu, treba da je čovjek čist, pun vjere, zasluga, a to se ne ostvaruje na ovoj zemlji, niti čovjek može sam sebe za to osposobiti. - Osim toga, Krist je jasno rekao da on daje dobrom lupežu tu sreću, a zemlja, kao mjesto progonstva ne može je pružiti, tu ne boravi slavni Krist. - Konačno, za to se treba potpuno promijeniti. Okolnosti ovog života ne podnose tolik sjaj ni veličinu(Spicq I, str.304 sl). To nas uvjerava da je vječno blaženstvo kao nevidljivo dobro(Rim 1,20); ono nadvisuje sve što čovjek može promisliti ili zaželjeti(1 Kor 2,9); ono je kao svjetlo koje zamračuje sva stvorena svjetla(Otkr 2123).

Crkva je usvojila tu istinu i nadnaravnost vječnog blaženstva proglasila kao članak vjere. Čovječji razum ne bi nikada sam mogao doprijeti do tih visina(D 2854). Vječno blaženstvo nadvisuje svaki stvoreni razum(D 3005). Početak osposobljenja za to je na zemlji milost(D 377; 443), a u vječnosti "lumen gloriae"(D 895). Prema tome, s naukom o nadnaravnosti vječnog blaženstva spojena je nauka o slobodnoj Božjoj darežljivosti kojom je čovjeka k sebi pozvao(D 3891).

Nauku Sv.pisma Crkva je prikazala naučnom terminologijom. Naglasimo jednu razliku izmedju prikazivanja te izdignutosti vječnog blaženstva iznad čovječjih snaga u St.i u

N.Zavjetu. Dok SZ insistira na radikalnoj čovječjoj nesposobnosti da se potpuno realizira i afirmira, NZ radije nag lasuje čovječju bijedu u vidu da orijentira pogled prema nebeskom svjetu, jer taj je čovjeku dostupan na temelju Bo žje dobrote, Kristovih zasluga. To znači da je NZ izvor op timizma te da ovozemnom životu daje obilježje prolaza, pri jelaza, spremanja. Kršćanstvo otvara i nekako započima ži- vot u nebu i u vječnosti(Spicq I,str.293-4).

Ova nadnaravnost vječnog života izvodi se iz promatra- nja psihičke čovječje strukture. Svaka je narav odredjena. Nijedna ne može poviše sebe, iako njezin domet nije nam ni ti uvijek niti odmah doumljiv. Sigurno je da se radius čov ječjih želja i spoznaje ne može protegnuti u krajeve besko načne ili Božje naravi, jer je čovjek ograničen. Prema to- me čovjek može spoznati i efikasno zaželjeti samo ono što mu je na dohvatu u stvorovima, u granicama vremena i pros- tora. Vidi I 12,4; CG III,52.

Kako je, dakle, moguće obrazložiti mogućnost toga uz- dignuća za čovjeka. U čovječjoj duhovnoj naravi nalazi se neka otvorenost prema spoznaji i ljubavi Boga(I 93,4). Ob- zirom na nadnaravno blaženstvo ta otvorenost je samo "inna ta inclinatio ad recipiendum actionem a principio extrinse co" tj. radi se o nekoj prirodjenoj prijemljivosti svega što Bog uzhtjedne čovjeku udijeliti, dakle prijemljivosti na bazi duhovne naravi u čovjeku(I 14,4, I-II 6,5; CG III, 52).

Zanimljivo je da poganski veleum Aristotel je smatrao da je čovječja životna sreća nešto tako uzvišeno da je sa- mo mogu čovjeku bogovi udijeliti(ETH br.167, 169, 173; u izdanju u Beogradu 1958 vidi str.19). Prema tome u čovjeku može opstojati samo neadekvatna spoznaja, neefikasna želja za tim blaženstvom. Nasuprot tome kod modernih se opaža tendencija da čovjeku udijele nešto više. Neoteologisti nastoje naći u čovjeku "apsolutnu želju nadnaravnog dara koji mu Bog hoće udijeliti"(Maltha n.dj.str.157). I neki od neoteologista tako forsiraju Skotov "pondus naturae" da čovjeku priznavaju prirodnu, pozitivnu sposobnost vizije Boga a ne zadovoljavaju se samo sa "potentia oboedientia- lis".

Slijedeći Crkveno učiteljstvo treba budno paziti da ne postavimo u čovjeku neku prirodjenu snagu misli ili vo- lje sposobnu za efikasno sticanje nebeskog života(D 377). Taj je život plod milosti(D 377; 443), dapače i u nebu je potrebit "lumen gloriae"(D 895), koji nadilazi prirodno svjetlo razuma(D 2841; 2844 sl, 3237). - Problematika s antropologijom Istočne crkve dirnuta je u BS 1964, br. 1, str.25 sl.

34/ - To blaženstvo odgovara čovječjim aspiracijama.- Antropologija nam predočuje čovječje religiozne i moralne aspiracije u odnosu prema Bogu. Čovjek ga

želi sigurno spoznati, kao početo i cilj svega zbivanja.Čovjek želi biti blažen, i od Boga pomognut da tu želju ostvari. On želi Boga ljubiti afektivno i efektivno te se može reći da je čitav čovječji moralni život usmjeren prema Bogu(II-II 26,3; I 60,5).

Ta ista antropologija nas uvjerava kako je u čovjeku želja za vječnim životom. "Non omnis moriar" jest glas čovječanstva, i to ne samo za djela u kojima ostaje spomen na pisca(kako je rekao Horac), nego u želji da barem u djelima ostane čovjek besmrtan. - Ta želja za besmrtnošću slijedi spoznajnu zakonitost našeg razuma, jer čovječji duh posjeduje spoznajnu moć preko granica vremena i prostora, i tu prazninu želi čovjek ispuniti(I 75,6). Uostalom,u ovom životu niti se krepost dovoljno nagradjuje, niti se zločini dovoljno kažnjavaju, prema tome želja za vječnim životom jest ujedno želja za potrebitom ravnotežom životnih nejednakosti i nepravda. - Konačno, želja za besmrtnošću ili vječnim životom svojstvena je svim religijama, bez osvrta na idejna i osjećajna zastranjenja u tim vjerovanjima.

Osim toga, rekli smo da je u nama i prirodjena želja da upoznamo Boga kakav je u sebi(I 2,1 ad 1; DE VER 10, 12 ad 5; vidi I 12,1). Doista, ta je prirodjena želja više uvjetna i neefikasna, to je više "velleitas" tj. ona izriče želju uz uvjet da je Bog podigne, drugim riječima: da Bog osposobi čovjeka za takvu visinu. Ali želja opstoji.

Ovim aspiracijama kršćanstvo udovoljava, jer spoznaja se zasićuje nepogrešivim Učiteljstvom crkve i naukom o viziji Boga u vječnosti. Želji za blaženstvom udovoljava vječno blaženstvo. Želji za ljubavlju Boga odgovara ulivena , sveta ljubav, osobito Krist kao utjelovljena Ljubav.(Vidi o pitanju s apologetskog gledišta kod apologeta npr. G.Lagrange: DE REVELATIONE, 1925, str.456 sl).

35/ - Čovjek može postići blaženstvo vječnog života. - Mogućnost izvodimo iz činjenice za koju garantira sv. pismo. Ako je čovjek pozvan u nebo on ga može i postići. Nema zapreke s Božje strane, jer Bog je moguć čovjeka primiti u sudioništvo svog života. - Nema zapreke sa strane čovjeka, koliko je on obdaren i duhovnim snagama tj. otvoren je i sposoban primiti od Boga taj dar; a sigurno se on tome ne protivi, jer tko bi se protivio svome usrećenju? - Ostvarenje pak tog suživljenja s Bogom ili te vizije odigrat će se posredstvom "lumen gloriae", a to je sudioništvo u svjetlu Božje spoznaje kojom Bog sebe pozna(I-II 5,6 ad 2). Čovječja "otvorenost" ili sposobnost prihvaćanja, prijemljivost božanskih darova jest "ipsa natura mentis, quae est communis omnibus hominibus"(I 93,4).

Na ovoj mogućnosti osniva se istina da vječno blaženstvo nije samo plod milosti nego i čovječjih nastojanja,dobrih djela. I čovjek je pozvan da realizira svoja "semina

aeternitatis" i to dobrim djelima(Rim 2,7). Prema tome i u vječnom blaženstvu prema nejednakosti zasluga biti će stupnjevanja i u slavi, iako će svi blaženici gledati bez straha da će prestati gledati, odnosno da će prestati uživati vječnu sreću(D 1305; 443; 1000; 1001).

36/ - Čovjek je dužan nastojati da postigne to blaženstvo. - Rekli smo gore u br.7 da je novozavjetni moral kao obaveza. Zašto? Jer je religiozno nadahnut, a čovjek mora dokazati svoju podložnost prema Bogu. To je moral svijesti odgovornosti pred Božjom voljom. Taj moral naredjuje čovjeku da bude sretan, pa makar ga stalo patnja(1 Pet 1,6). Recimo jednostavno sa sv.Pavlom: "Bij plemenitu bitku vjere, postigni vječni život"(1 Tim 6,12). Treba tražiti nebesko kraljevstvo(Mt 6,33), Posao spasenja je najozbiljniji posao(Fil 2,12). I sve metafore o životu kao trkanju, borbi, angažiranju(kako bismo rekli danas) uključuju obavezu nastojanja da se doista taj život sreće i ostvari.

Riječima "ako hoćeš ući u život"(Mt 19,17) Krist ne govori da je slobodno ući u vječni život, odnosno da čovjek nije dužan, nego da je apsolutno nužno za postizavanje vječne sreće da opslužuje zapovijedi. To je "Necessitas ex fine consequendo" a ne prisila ljudske volje. Ta najuža povezanost opsluživanja zapovijedi i postizavanja vječne sreće niti diže slobodu, niti umanjuje vrijednost čina(CG III 138).

Crkva je shvatila dužnost čovječjeg nastojanja da postigne vječnu sreću. Čovjek je usmjeren i upravljen prema Bogu kao zadnjem cilju "lege absoluta et necessaria, in Dei ipsius natura et infinita perfectione fundata" i tako čvrsto da ni Bog ne može od toga nikoga dispensirati(Pijo XII u MUSICAE SACRAE od 25.XII 1955). - Pavao VI je rekao u PP br.16 da rast ljudske osobe, njezino usmjerenje prema Bogu, odnosno njezin rascvat u trascendentnom humanizmu nije faklutativan nego obvezatan.

Teološki govoreći obaveza se bazira na mnogim faktorima. Na Božjem suverenitetu i na čovječjoj ovisnosti o Bogu, a tu ovisnost dokazuje u poslušnosti prema Božjim direktivama, prema tome, ako je Bog čovjeku odredio cilj, dužnost je čovjeka da taj cilj nastoji postići. Bazira se na dužnosti teženja k savršenstvu(Mt 5,48), tj. teženja prema punini života i punini svete ljubavi(konst. E br.40). Bazira se na obavezi vršenja Božjih zapovijedi(D 227; 245), vršenja dobrih djela(D F 6). U dužnosti savršenstva, dobrih djela i sl. nalazi se i dužnost postizavanja vječne sreće, jer u dobrim djelima je kao početna, a u vječnoj sreći kao završna sveta ljubav, punina savršenstva.

Ekonomija spasenja traži da čovjek shvati ozbiljno svoj životni poziv. Bog ga je usmjerio prema nadnaravnom cilju(D3005). Zar se Bog namjeravao šaliti? Pustiti ostvarenje plana čovječjoj samovolji? Zar je uzaludno poslao Sina na svijet da izvrši djelo otkupljenja? Misija čovjeka

na zemlji, njegov poziv jest teženje k idealima, prema najvišim vrednotama, a kad rečemo "poziv", označujemo i obavezu.

37/ - Kako funkcionira ta čovječja obaveza teženja k vječnoj sreći? - Mogli bismo reći da se radi o osmišljavanju čovječje svjesne djelatnosti, o njegovoj afirmaciji kao čovjeka i kršćanina na djelu. Kako dokazati funkcionalnost opomene sv.Pavla da svako djelo činimo "na slavu Božju"(1 Kor 10,31)? Kako ostvariti zapovijed u konkretnom životu tako da doista svako djelo slavi Boga?

a/ Nije moguće da čovjek prije svakog čina, dakle "ovdje i sada" svjesno usmjeri svako dobro djelo na slavu Božju. Čovječja slabost to ne podnosi. Bez sumnje, to bi bio znak intenzivnog unutarnjeg života u Bogu, jer u takvoj bi aktualnoj svijesti i nakani čovjek najrječitije dokazao da je tvorac svojih djela te da izmedju njegovog htijenja i djela postoji kauzalna veza.

b/ Za životno, kreposno osmišljavanje djelovanja dovoljna je virtualna nakana ili usmjerenje prema Bogu. A kako se postizava ili realizira? Onaj koji je prethodno stvorio barem generalnu nakanu da će živjeti i raditi u skladu s normama morala, u skladu s Božjom voljom, ili obavlja djelo koje je po svom objektu, po shvaćanju ljudi kreposno(npr.dijeljenje milostinje) a nije ga subjektivnim nepoštenim ciljem pokvario, može reći da virtualno usmjeruje svoje djelovanje prema Bogu, prema postizavanju vječne sreće. U takvom djelu nalazi se neka prirodjena usmjerenost prema svome završetku, uspjehu, prema konačnoj punini i plodu. U ovakvoj nakani ili usmjerenju opstoji uzročna veza izmedju čovječjeg htijenja i djela, jer čovjek ne bi to djelo vršio da prije nije stvorio nakanu ili usmjerio prema vrednotama dobra, u slučaju prema Bogu, tvorcu i sucu moralnog reda.

c/ Ako djelo "sada i ovdje" nema uzročne veze s prije stvorenom nakanom, tj. ako nije niti virtualno povezano s prethodnim usmjerenjem ili prethodnom nakanom, makar odgovaralo daljnoj i habitualnoj dispoziciji, ne možemo reći da takvo usmjerenje ili nakana dokazuje svjesnu čovječju afirmaciju, ono doista ne opstoji nego samo u potencijalitetu čovječje volje, prema tome nije dovoljna tzv. habitualna intencija ili habitualno usmjerenje, koje pristaje i onomu koji spava.

d/ Još manje se smatra dovoljnom tzv.interpretativna nakana ili usmjerenje. Došao si k meni u posjete, ali ja pretpostavljam da ti ne bi bio došao k meni da je bilo potrebito da ostaneš dvoriti bolesnog oca. Očito je da ovo tumačenje tvoje volje ne unosi uzročnu vezu izmedju ovog djela ili postupka i onog što bi učinio da ti se ukazala potreba. Prema tome u interpretativnom usmjerenju samo smo u carstvu hipoteza a ne realnog stanja. Interpretativna nakana nije dovoljna(D 2290).

BILJEŠKE: 1/ Kako, dakle, tumačiti sv.Pavla? Čini se da je sv.Pavao htio naglasiti kako je rad na slavu Božju najsavršeniji cilj života, i to je razvio Kol. 3,17. To vrhovno načelo rada na slavu Božju u tekstu se naglasuje u vidu rada za zajedničko dobro. Svakako, u negativnom smislu jasno je da se ništa ne smije činiti proti slave Božje, u pozitivnom pak smislu virtualna je nakana potrebita i dovoljna.

2/ Kada spomenuta obaveza za čovjeka stupa na snagu? Recimo da sigurno tada kada čovjek postane svjestan svoje životne misije, svoga poziva da izvrši to usmjerenje. Nije moguće matematički odrediti kada zapovijed obavezuje, jer urgentnost obaveze ovisi o mnogim faktorima npr. o subjektu koji je više-manje rastresen, o ambijentu u kojem čovjek živi, da li se češće ispovijeda i sl./Lumbreras: CASUS, II, br.172; 245/. Što se aktualna nakana češće obnavlja, to je bolje, čovjek se više afirmira, dokazuje da je čovjek i kršćanin.

38/ - Vječna sreća kao plod čovječjih zasluga - Generalna obaveza čovjeka da teži prema postizavanju vječne sreće bazira se na mnogim faktorima. Kršćanin je spašen. Upoznao je istinu. Očišćen je od grijeha, od svih vrsta robstva. Bog ga voli. Kako će drukčije odgovoriti na sve to, nego da taj svoj poziv pretvori u životni kategorički imperativ? O toj obavezi rekli smo u br.36. Sada tu nauku primjenjujemo.

Kršćanski moral traži od čovjeka dosljednost. Nebo zove, a svijet prolazi(Lk 12,16-21). Čovjek je dim koji se čas pokaže i za tim nestane(Jak 4,14). Zaštoje Sodoma stradala? Jer su ljudi "živjeli ovozemni život", a nijesu podigli glave prema nebu. Zašto su oni koji su bili pozvani na večeru isključeni? Jer su zaboravili na nebeske vrednote, a popustili zemaljskim vrednotama. Znači da nebeska sreća za kršćanina postaje stimulus djelovanja. Kršćanin je onaj koji bdije, koji se ufa, koji ustraje u svom teženju k Bogu(Spicq II,str.769 bilj.7; 319; 309; 337;345), koji odlučno i s puno ljubavi trči prema blaženoj vječnosti.

Doista, kršćanin vjeruje u Boga koji će suditi svakomu po pravdi. Kršćanin je s Bogom učinio kao neki kontrakt: on će sa svoje strane postupati kao dobar radnik, a Bog će ga po pravdi nagraditi(Lk 10,7; 1 Tim 5,18; 1 Kor 3,8; Mt 10,42; 6,46; Otkr 11,18). Vidi Spicq I,344-353. Iako neki moderni pokazuju sklonost da ne računaju na nagradu, autentični novozavjetni moral računa s time da je kršćanin čovjek pa računa i na nagradu; da sve religije spominju nagrade i kazne; konačno, da Sv.pismo izričito to spominje(Lk 12,31; Mt 19,27-28; Lk 18,30; Mk 10,30).

Crkveno učiteljstvo izriče tu istinu teološkom terminologijom tako da čovjek može zaslužiti vječnu sreću zaslugama "de condigno" tj. kao po nekoj vrsti stroge pravednosti. Vječni život će biti kao plaća za dobra djela(D F 6). Neće vječni život biti toliko zahtjev čovječjih djela

koliko logika Božje dobrote i ljubavi, ali, svakako, vječni život "tamquam merces redditur", dakle po načelu neke dostojnosti.

Kako je čovjek velik! Kako odgovoran! Vječni život postaje dinamičnom vrednotom koja pokreće i preobrazuje život vjernika na zemlji. Odbacujemo fatalizam, jer čovječja sreća, vidimo, ovisi i o čovjeku. Odbacujemo i autonomizam, jer sam čovjek bez Boga ne bi mogao svojatati neko pravo na nebo. Stavljamo pravu mjeru izmedju pasivizma pseudomistika, i pretjeranog aktivizma i nervozizma današnjeg mentaliteta.

Hoćemo li sva dobra djela kojima se postizava nebo svesti na jedno? Treba da se vjernik doista posveti(Hebr. 12,14). Da je čista srca(Mt 5,8). Da je pun ljubavi prema Bogu i bližnjemu(1 Kor 13; 1 Iv 3,2). Da njegov život bude kao neka sveta liturgija pravog klanjaoca(Otkr 22,3-4). Još više: da vjernik započme vječni život na zemlji prema onoj. "Mihi vivere Christus est"(Fil 1,21). To znači da život vjernika u nekom smislu bude oblikovan Kristom(Spicq I, str.262, bilj.1), proživljen i preobražen u Krista.

39/ - Čovjeku je odredjena neka sreća i na ovoj zemlji. - Sigurno je da kršćanin kao sugradjanin svetaca i ukućanin Božji(Ef 2,19) mora imati uprte oči u nebesku slavu(Kol 3,1) a prezirati zemaljsko. Dakle, za kršćanina opcija za nebeske stvari je osnovna i radikalna.

Medjutim, ta se opcija za nebeskim vrednotama odredju je ako se promatraju ovozemne i nebeske vrednote prema mjestu na ljestvici vrednota. Još više, do tog stava predilekcije nebeskih vrednota se dolazi ako se promatraju ovozemna dobra i zanimanja koliko predstavljaju zapreku da kršćanin dodje do nebeskih vrednota. Jest, opstoje porodjajni bolovi(Rim 8,22) u čitavoj prirodi, ali je zato kršćanstvo svu prirodu podiglo npr. upotrebljavajući zemaljske elemente u prenosu sakramentalnog života. I sam Krist je uzeo ljudsku narav, obavljao ovozemne poslove, i time pomirio zemlju s nebom, ovozemne poslove s nebeskim poslovima.

Za kršćanina, dakle, opstoje dva svijeta, ali oni koegzistiraju. Onaj koji ima doći, i ovaj u kojemu živi. Jedan nevidljiv, ovaj vidljiv. Bitno je da se izmedju njih umanji napetost, a da se ovozemno integrira u onozemno. Da zemlja vodi k nebu. Tako će reći sv.Pavao: "Svatko neka ostane u onom stanju u kojemu ga je zatekao Božji poziv" (1 Kor 7,20). Je li time sv.Pavao htio valorizirati svjetovna zvanja i ovozemna zanimanja?

Protestanti su prvotno bili s Luterom istoga mišljenja, prema Kol 3,1 da eshatološko isključuje ovozemno. Liberalni protestantizam je prešao na protivno gledište. Ovozemna zanimanja su epifanija Boga u svijetu, ona su nešto sveto, nebesko, ona su "ipsum Regnum Dei". U XX vijeku

nastala je reakcija na to "sakraliziranje", jer da je protivno namisli Kristovoj koji nije došao da osnuje kraljevstvo ovoga svijeta(Iv 18,36). Uostalom, govore ovi posljednji, ovozemna zanimanja mogu samo indirektno pomoći ili se integrirati u eshaton ili u duhovna zanimanja(Gillon n.dj. str.29 sl).

Dovoljno je ustanoviti kršćansku aksiologiju. Vječno blaženstvo je za čovjeka vrhovna vrednota kojom se slavi Bog. Sve što je u sebi dobro i vodi k postizavnju ovog cilja treba cijeniti i uzeti, iskoristiti. Prema tome i ovozemna i tjelesna dobra mogu poslužiti u izgradnji ovozemne čovječje sreće ili veličine. "Omnia exteriora ad interiora ordinantur, corpus autem ad animam". Što slijedi? Tjelesne i ovozemne vrednote primaju karakteristiku vrijednosti koliko pomažu duhovnim i milosnim vrednotama(CG III 141). Kreposno i milosno raspoloženje preobrazuje sve ovozemno u višu vrijednost, dava mu više značenje, usmjeruje ga prema nebu.

Kako ćemo ocijeniti ovozemna dobra i ovozemna zanimanja? Sva su od Boga stvorena. Dakle u biti dobra. Krist je molio za svoje da ostanu u svijetu, ali da ih Otac očuva od zla (Iv 17,15). Interesi obiju kraljevstava mogu se i moraju se složiti(Ivan XXIII u MetM br.255-258). Uskladiti suvremenu naprednu kulturu načelima čovječnosti i evandjeoske nauke. Prema tome treba se što više angažirati u istinski vrijednim ovozemnim poslovanjima, jer to traži integralno shvaćen kršćanski poziv. Ljudsko djelovanje i ovozemne ustanove moraju pomoći uzdizanju i teženju prema vječnoj sreći(D 3743).

Posve je realistički i opravdano govoriti o dvjema ciljevima čovječjeg života. Tako govori Crkveno učiteljstvo. Naravni cilj se sastoji u tome da čovjek razvije što više svoje duhovne i tjelesne snage te vjerno odgovori svome pozivu da postigne vremenitu sreću. Nadnaravni pak cilj se sastoji u božanskim vrednotama(D C 7d), u vječnom blaženstvu, kako smo do sada govorili. Istina je, da izmedju ova dva područja opstoji napetost, antagonizam, ali, kako je rečeno, Krist je pružio lijek kako da ovozemno ne postane zaprekom za nebesko. Vidi BS 1963, str.50-62.

Napose treba istaknuti nauku Koncila. On naglasuje da je Bog stvorio čovjeka te ga pozvao u sudioništvo svoga života i svoga blaženstva. Ali Bog ne prestaje dijeliti znakove svoje ljubavi tako da čovjek pod tim darovima ide i prema svojoj sreći i ujedno promiče Božju slavu(dekr.M br. 2). U tu svrhu poziva sve ljude da vrše svoje dužnosti, i to u ime vjere. Odbacuje mišljenje onih koji se tako upuštaju u vremenita poslovanja kao da ta poslovanja nemaju ništa s religioznim životom. Ne može se zanemariti dužnosti prema bližnjemu i svijetu a da se ne zanemare dužnosti prema Bogu(konst.EM br.43). U ovozemnim vrednotama vidi znakove Božje dobrote, Božju prisutnost, zato te vrednote cijeni,

povezuje ih s njihovim božanskim izvorom, te poziva ljude da ih plemenitom nakanom i usmjerenjem prema Bogu uvijek drže u znaku neke svetosti ili čistoće(konst.EM br.11).Na taj način čovjek "in historia humana vivens, aeternam suam vocationem integre servat"(ist.mj.br.76).

Nije samo čovjek samac pozvan da gradi sebi sreću,nego je pozvan i kao društvo. Čovječanstvo je pozvano na sreću. I čovjek u čovječanstvu. Vidi o tome konst.EM br. 23-33. Ideju naglasuje Pavao VI u PP br.17. Čovjek pripada čovječanstvu. Svi ljudi su pozvani na puninu života.Solidarnost veže sve ljude.

Blaženstvo se na kršćaninu osjeća. On je "sin uskrsnuća"(Lk 20,36). Nosi u sebi ono nevidljivo i vječno(2 Kor 4,18; Kol 3,1-2; Hebr 11,27; 13,14). Miran je(2 Sol 3,16). Taj mir je neizreciv(Fil 4,7). Ako ne osjeća mira može se reći da nije ni kršćanin(Iv 14,27). Miran je i veseo i u patnjama(Mt 5,11-12), po primjeru Kristovu(Iv 15,18-21).

Prva je u radost života pozvana Marija(Lk 1,28). Prva crkvena zajednica je živo osjećala svoju sreću(Dap 2,46; 8,8; 13,52). Medjutim, nitko na svijetu nije vidio Boga (Iv 1,18), nego samo po vjeri(Iv 12,44-45), i koliko vidi Sina(Iv 6,40).

Za kršćanina, dakle, nema rascjepa izmedju neba i zemlje. On živi u nadi, iščekivanju. Život mu se odvija u "prisutnosti Božjoj"(1 Sol 1,3; 3,13; Ef 1,4).Otud vrijeme prima svoju vrijednost: sijanje u vidu žetve(2 Kor 9,6; Gal 6,7-9; Jak 5,7). Ipak sva ta zemaljska sreća ima svojih defekata(D 894). Ono "Beati"(Mt 5,3-13) uključuje mnoge patnje(2 Kor 5,2), a potpuna će sreća biti bez suze, bez patnja(Otkr 7,17; 21,4). Kolikogod vjernik bio već "beatus" u milosnom životu, u atmosferi darova D.Svetoga itd. ipak on osjeća teret života. I u spoznaji, i u htijenju,i u sjetilnom dijelu svoga bića osjeća težinu vremena i prostora, ostatke iskonskog grijeha. Divni umovi prošlosti radi ovih nedostataka padali su u neki očaj(CG III 48);61), dok ovi defekti kršćanina još više prenose prema nevidljivim dobrima, prema nebu.

40/ - Potpuna sreća samo u vječnosti. - Rekli smo da vjernik "predosjeća" vječnu slavu ovdje na zemlji. Drži ga sveta nada. Trpi, ali ne očajava; nije tjeskoban, nije uništen, jer on želi očitovati Kristov život na svojoj zemaljskoj osobi(2 Kor 4,10). Ta nada kao temelj ovozemnog blaženstva bila je Židovima nejasna, poganima tudja, a Stoici su je smatrali strašću. Rimljani su štovali "Spes augusta", a Grci su smatrali da nada čovjeka muči kao zloduh(Spicq II str.298, bilj.4).Iako, dakle, čeka kao zaručnica, bdije kao stražar i sl, kršćanin se osjeća "beatus".

Ovaj naziv "beati" nov je, ako ga usporedimo s makarizmima St.Zavjeta. U St.zavjetu se poziva pisac na dobru

savjest kreposnog čovjeka, kao da je u tome nagrada za krepost. Isto tako je nov obzirom na judaizam, koji je naglašavao radost radi vjernosti opsluživanja slova zakona. Dakle blaženstvo je unutra(Spicq II,str.765,bilj. 3).

Činjenica je da život u "ovom šatoru"(2 Kor 5,4)pun napetosti. Duša je nekako sapeta. Zakon gravitacije prema Bogu ne može biti potpuno ostvaren. Nebo je šator mira, trajno prebivalište i počinak(Lk 16,9; Otkr 14,13 ; Iv 14,2 itd). Mjesto vječne slave(2 Tim 2,10), zadnje obnove(Otkr 21,5), direktnog rasvjetljenja od Boga(Otkr 22,5; Mt 13,43).

a/ - U čemu se bitno sastoji to blaženstvo? Sv.Pavao govori da je u sjedinjenju s Kristom u slavi(Kol 3,4),u potpunoj sličnost s Kristom(Fil 3,21), u nekoj asimilaciji(1 Kor 15,49). - Sv.Ivan se izrazuje da je vječno blaženstvo kao asimilacija započeta na zemlji(1 Iv 3,2). Kada rečemo da je bitnost vječnog života u "vidjet ćemo" izraz "vidjeti" treba shvatiti biblijski kao "saisir, s' assimiler"(Spicq I,str.54,bilj.3). To je vizija i ljubav zajedno, a vizija je asimilacija, jer "cognitio fit per assimilationem cognoscentis ad rem cognitam"(DE VER 1,1). Zato sv.Toma govori da je bitna "coniunctio ad bonum in creatum(I-II 3,3).

Teolozi su kušali odgovoriti na pitanje o metafizičkom elementu u viziji ili intuiciji Trojednoga u nebu. Neki govore da se sv.Ivan poslužio izrazom "gnoze" i riječima iz helenističkih misterija(Rupčić u izdanju SP na 1 Iv 3,3), ali dovoljno je reći da psihička čovječja struktura i u nebu ostaje ista, prema tome izgleda logično ustvrditi da se intuicija ili spoznaja može shvatiti kao prvi, najdublji element s kojim dolaze i drugi, jer nihil volitum nisi prius cognitum. Tako se sv.Toma izrazio da je vizija ili intuicija Trojednoga glavni element, a zanos ljubavi kao "complementum et decor beatitudinis" (In Joannem c.17,3,str.442 u izdanju Marietti god.1925).

b/ - To je, svakako, stanje potpune sreće. Blaženi sjede na prijestoljima(Mt 19,28; 20,21; Otkr 3,21).Okrunjeni su(1 Kor 19,25 itd). Kraljuju(Otkr 22,5; Rim 5,17; 2 Tim 2,12). To je više nego svršetak patnja(2 Sol 1,7 itd). To je veselje, smijeh(Lk 6,21; Mt 5,5). Tu nema boli, ni suza(Otkr 7,17, 21,4). To je veselje svečanog dana, dana počinka(Spicq I,str.300, bilj.5). Nadasve se naglasuje stbilnost i sigurnost toga stanja(Hebr 12,28; Lk 16,9; Iv 14,2 itd).

Teolozi su tu istinu izražavali na razne načine,npr. Boecij je govorio da je to "status omnium bonorum aggregatione perfectus". Sv.Toma je sintetizirao u malo riječi: "Bonum perfectum intellectualis naturae"(I 26,1).Svakako stanje ispunjenja svih nada, posjedovanja svih dobara.

c/ - Sreća će biti potpunija kada duši bude pripojeno tijelo. Crkva nas uvjerava u uskrsnuće tijela(D 574;

1002). Razum uvidja da bi duša bez tijela ostala nepotpuna u ljudskoj vrsti. Zar duši uskratiti što joj po naravi pripada? Zar bi blaženik bio potpuna ljudska osoba bez tijela? Zašto bi Bog lišio dušu njena supočela? Zato sv.Toma tvrdi da za uskrsnuće tijela opstoji "evidens ratio" (CG IV,79/ Mnogi teolozi smatraju da se uskrsnuće tijela (ne kao slavnog ni kao plod milosti) može strogo razumski dokazati(vidi DTH, Piacenza, 1962,str.96).

Zaključak je očit: "Potpuno blaženstvo za čovjeka sastoji se u duši i u tijelu. U duši, koliko Boga intuira i u njemu uživa; u tijelu pak koliko će ono uskrsnuti neraspadljivo, slavno, silno, duhovno"(III 15,10).

d/ - U nebeskom blaženstvu odražava se i socijalni karakter čovjeka. Prisustvo andjela i drugih blaženika nekako doprinosi vječnom blaženstvu pojedinaca. Nebeski Jeruzalem se sjaji od sloge i jedinstva u zajedničkoj sreći. Blaženici uživaju u jedinstvu po uzoru onog jedinstva koje vlada u presv.Trojstvu(Iv 10,30). - To Crkva neprestano naglasuje(D L 3 ad).

e/ - To blaženstvo je vječno, dakle, neće prestati(Rim 6,22; Tit 1,2; 3,7). Trajno je, božansko je, zato Sv.pismo govori da se u nj ulazi(Mt 19,7; Mk 9,43), prima se(Mk 9,30), posjeduje se(Iv 3,15), u nj se ide(Mt 25,46), čuva se i ponovno poslije uskrsnuća preuzima(1 Sol 4,17; Mt 25, 46).

f/ - U perspektivi neba, zemlja gubi na cijeni. Njena poslovanja skoro idu u bescjenje(Mk 8,36). U tu svrhu isplati se čovjeku odreći se sebe(Mt 18,8-9), svoje obitelji(Mt 10,34-39; 19,12), svih vremenitih dobara(Mt 19,16-29), jer kršćaninu je domovina na nebu(Fil 3,20).

Zaključak: Doista Evandjelje ostaje vesela vijest navještena zemaljskim putnicima s neba(Lk 1,14, 2,10). Bog ostaje Početak i Svršetak svega(Hebr 11,1). Čovjek jest na zemlji putnik, izagnanik, tudjin(1 Pet 1,17), ali njegova vjera, ufanje i ljubav pravilno ga usmjeruju prema Bogu i prema bližnjemu. Ne bi gradio sebi vječnu sreću ka da bi ostao ravnodušan na bijedu svoje braće na zemlji. Tko želi postati gradjaninom neba, neka prije živi časno i kreposno kao gradjanin ove zemlje.

[illegible] RAZVIJANJA IZLOŽENE MISLI

Razvij teme koje postavlja npr.MYSTERIUM SALOL.III,str.104-109, tj. zašto smo izabrali moralku inspiriranu pojmom blaženstva? Kako u toj perspektivi riješiti neke antinomije: otvorena-neotvorena moralka; blaženstvo kao dar i plod zasluga, moralka pojedinca i društva, zapovijedi i ljubavi? Ima li temelja govoriti o naravnoj i nadnaravnoj moralci? Usporedi raj kršćana s rajem prije grijeha, s rajem Korana, s blaženstvom starih filozofa, jer za njih je blaženstvo u mudrosti za kontemplativce, razboritosti za aktivce/ETI br.2135; 2111/.

Za liturgijski život prouči gdje u sakramentima, sakramentalima

molitvama i obredima dolazi do izražaja misterij čovjeka, kako ga rješava nauka o zadnjem cilju života npr. oracija VIII nedj.pos. Duhova izriče misao da treba živjeti "secundum Deum"; XII nedj. govori o obećanjima i trkanju prema njima; XVI o dobrim djelima itd.

S ekleziološkog gledišta osobito je važno uočiti što piše II vat.koncil o eshatološkom obilježju Crkve na zemlji i njezinoj povezanosti s Crkvom u nebu/konst.E br.48-51/. Crkva će biti dogotovljena potpuno samo poslije nego svrši povijest svijeta. Krist i danas djeluje u Crkvi, obnavlja preko nje čitav svijet. I svaki član to čini dok vrši svoje dužnosti i radi za vječni spas. Na ovom svijetu i Crkva nosi biljeg svijeta, podnosi neke boli.Do konačnog preobraženja treba biti budan, ugađati Bogu. Crkva na zemlji, u čistilištu i u nebu povezana je ljubavlju i zajedničkom pjesmom Bogu. Oni u nebu učvršćuju zemaljske putnike u svetosti, uzdižu kult Bogu itd.

Može li nauka o zadnjem cilju života pružiti lijek tolikim pitanjima suvremenog čovjeka? Neki teolozi ispituju koja je točka koja bi atomiziranom životu, znanosti i umjetnosti dala jedinstvo, sintetički pogled? Bez sumnje to bi bila točka spasenja u svim njenim otajstvima/Häring: PROBLEMI...pag.59/. - Bog koji je jedina, apsolutna vrednota, kako kaže Pijo XII/I br.205/, može riješiti i pitanje životnih vrednota/vidi osobito reviju SAPIENZA, Rim, 1960, br.1-5./. - Tema o najvišoj vrednoti u helenističko doba vidi Spicq II str.515, bilj.4. - A u socijalnom smislu vidi enc. PP Pavla VI br.18. - Na duhovnoj čovječjoj naravi, na darovima milosti, na pozivu u vječno blaženstvo, dakle na dostojanstvu ljudske osobe osniva se nauka zdravog personalizma i integralizma/Pavao VI u enc.PP br.42 gdje o zatvorenom i otvorenom humanizmu/. Integralni razvoj ljudske osobe kao cilj kulture označen je i od II vat. koncila u konst. GS br.59, 61 i 62. Danas se govori o biblijskom personalizmu ljubavi, npr. kod Häring nav.dj.str.48-50. - Kakvo stanovište zauzeti prema djelu Schubarta: EVROPA I DUŠA ISTOKA, prevedenom i na razne jezike npr. na talijanski u Milanu 1947? Koliko kršćaninu pristaje naziv: harmonijski, herojski, asketski i mesijanski tip čovjeka? - A pitanje zadnjeg cilja života, smisla života u današnjoj literaturi? U egzistencijalizmu Sartrovu, apsurdizmu Camus-ovu? - Kako prosuđivati razne oblike humanizma, kako ih crta npr. knjiga MARITAIN, Beograd 1960, str.545 sl? - Kako se evolvira pojam slike Božje u čovjeku od aptitudinalnog stadiuma do potpune spoznaje i ljubavi u nebu? Vidi I 93,art.4 i 7. - U svjetlu nauke o zadnjem cilju prouči i pojam "otuđenja"?

Od osobite je važnosti dobro procijeniti razna strujanja u suvremenoj teologiji, jasnije rečeno: neoteologiju. Rekli smo da je bit vječnog blaženstva u viziji-intuiciji /D 1000/, ali da tu intuiciju treba shvatiti integralno, dakle: visio, fruitio, beatio, requies/I-II 3,4/. Bitna je "conjunctio ad bonum increatum"/ibid. art3/. Neoteologisti naglašuju da je bit blaženstva: biti s Kristom, s njim biti u dijalogu, ostvariti s njim susret, bankет, ali svaka ko ustvrditi neki aktivitet, jer i u nebu treba da je "homo faber". Osim toga, vele neoteologisti, i u nebu treba dati prednost socijalnom faktoru nad individualnim/Haltha: LA FUOVA TEOL, str.203-207/.

Za kršćanski teocentrički humanizam dobro djelo vodi k Bogu, zlo odvodi od Boga. Znači da se pitanje teologije povijesti odvija između "conversio ad incommutabile bonum" i "aversio ab Incommutabili bono" tj. u činu kreposti odnosno grijeha. Znači da istina o zadnjem cilju kvalificira čitav život i njegovo kretanje. U tom velebnom poslu svođenja svega na Boga potrebita je čovjeku duhovna snaga, molitva, veliko angažiranje/vidi Spicq I str.353, 355, 377/. Ne zaboravimo, đavlov je posao da u svemu i svakako ostvaruje "aversionem creaturae rationalis a Deo".

Kratke oznake kršćanina na "povratku k Bogu" vidi u J.K.: SMJER U ŽIVOT, Split 1963, str.15-17. Kršćanin nije lutalac, nije pesimist, poštuje ljestvicu vrednota, integralni je i otvoreni personalist, a živi u napetosti i budnosti kao građanin neba/Spicq I str.417 sl./, zabrinut i za sreću na ovom svijetu - svoju i svojih suputnika.

D R U G I D I O

O UVJETIMA ili SREDSTVIMA POTREBNIM ZA POSTIZAVANJE VJEČNE SRECE (I-II,6-114)

41/ - U v o d. - Polazeći od postavljene nauke da kršćanin mora osvajati nebo(I-II 5,7), i to silom (Mt 11,12) tj. odlučnim nastojanjem, možemo reći da se ovom drugom dijelu moralke može postaviti kao naslov:AMBULARE PER FIDEM(2 Kor 5,7). To uključuje: proizvoditi krepo sna djela, opsluživati zapovijedi(Spicq I,str.269), to jest: provesti vjeru u djelo, realizirati je kao normu života. Prvenstvo djelatnosti je jasno naglašeno, treba biti realizator Božjeg poziva(Mt 7,21; Lk 6,46; Jak 1,22; Iv 13, 17). Život kršćanina morao bi biti "liturgijska služba vje re(Fil 2,17). Misterij spasenja odlučuje se u misteriju ak cije ili djelovanja. Sinonim bi mogao biti "facere veritatem"(Ezek 18,9) ili "ambulare in veritate"(2 Iv 4), živjeti vjerno i kreposno, progresivno obnavljati u sebi sliku Stvoriteljevu(Kol 3,10-11).

a/ Prva točka životne dinamike kršćanina jest priznanje prvesntva djela nad riječima, primjera nad propovijedanjem. U nebo ulaze realizatori životnog poziva(Mt 7,21). Prakticiranje riječi Božje dokazuje blisko pripadanje Bogu, kao neko rodbinstvo s njime(Lk 8,21). U djelima se dokazuje ja kost, dosljednost(Jak 1,22). Ako djela niječu ono što se govori tj. ako se ne živi po vjeri, to je isto kao da se niječe Boga(Tit 1,16), vjeru(1 Tim 5,6), da se osujećuje snaga milosti ulivene u dušu vjernika(2 Tim 3,5).

b/ Uz ovu prvu točku Ustava moralke Nza slijedi druga. Starozavjetni vjernik nije mogao ispunjati integralno Božje zapovijedi(Iv 7,19), a svaki vjernik NZ ima sposobnosti da volju Božju provede u djelo. Bog mu naime pruža milost da uzmogne. Sv.Pavao insistira na tome kako je Bog u vjerniku i djeluje s vjernikom(Kol 1,29). Kada Bog zove on daje pomoć da se čovjek odazove; kada ukazuje put, pruža sre dstva da se tim putem ide. Ali čovjek nije dispensiran od djelovanja, on je podržavan, potpomognut. "Cette synergie est la stipulation majeure, au plan de moralité, de "l'Alliance" nouvelle: La toute-puissance divine coopère avec le croyant et dépasse en capacité de realisation tout ce que l' imagination humaine peut rever"(Spicq I,str.45-6, bilj.6).

c/ Kategorije dobra i zla odredjene su od Stvoritelja, zato smo rekli gore u br.7. da je novozavjetni moral poziv na posluh, na religioznu ovisnost. Radi se o strogoj obave zi. Prvi princip biblijskog morala jest religiozni posluh bez diskusije(Spicq II, str.749-50). Iako to vrijedi za sve ljude, ipak svaki je pojedinac kao takav dužan živjeti

i djelovati prema svome stanju ili pozivu svoje službe. Ukidati ili smanjivati snagu obaveze Božjih zakona znači uništavati autentični biblijski moral. Svaki vjernik MORA donijeti ploda(Mt 3,10).

d/ Medjutim, tu obavezu ne smijemo shvatiti kao nešto nametnuto izvana, nešto što prisiljava, ne, dobro stablo po sebi radja dobre plodove. U duši vjernika nalazi se obnovljeni život po milosti. Djela u vezi s tim principom novog života nužno su dobra. Rekao bi sv.Toma: "quolibet actu caritate informato homo beatitudinem meretur"(I 62,5). I na taj način moralna načela nijesu kao prisila proti naravi; ni ti su neki umjetni ili artificiozni mehanizam, heteronomni život, nego organska emanacija života koji se hrani u Kristu(Spicq I, str.50, bilj.4). Kada impuls dolazi iznutra, a taj impuls je dobar, kada je djelo kao dobar plod, kada se ide za onim što je dobro i sl. zakon postaje suvišan, jer su djela tada plod dinamičke naravi, plod duboke vitalnosti.

e/ U tom pothvatu obnove života i djelovanja Bog se pobrinuo da čovjeku dade nepogrešivu učiteljicu, Crkvu, koja će mu tumačiti Božju volju, poticati ga na dobro, sokoliti ga da mu život bude plodonosan, dijeliti mu snagu Božjih otajstava da tako djelo spasenja bude sigurnije, brže i punije ostvareno. O tome je rečeno gore u br.8.

f/ Vjernik neće razviti taj moral novog čovjeka ako se ne bude uvijek živo sjećao uskrsnuća Gospodinova(2 Tim 2,8), riječi Kristovih(Mt 24,35), njegovih obećanja, zapovijedi, njegova Duha itd. "Sav moral odabranog naroda počiva na sposobnosti savjesti da se sjeća prošlosti", tvrdi P.Spicq(II, str.609), kao što se vjernik SZ sjećao prijelaza Crvenoga mora, Mojsijevih zakona i drugih djela Božjih prema njemu. Pozivom na sjećanje, dozivanjem u pamet, učenjem, predočivanjem itd. stvara se teren moćnih stimulusa da se želje i ideje provedu u djelo. Zar ima jačeg stimulusa nego je sjećanje na milost primljenu na krštenju? I svih njenih odlika?

g/ Kako ćemo nazvati to djelovanje kršćanina? Jednostavno kao ŽIVOT U KRISTU. Ta on je po krštenju Kristov(Ef 2,10). Oživljen je od Krista(Kol 2,6). Znači da i djelovanje mora biti kao djelovanje u Kristu(Rim 8,2; 2 Tim 3,12). To je isto što i djelovanje u ljubavi, iz ljubavi, za ljubav. Biblijski sinonim bi bio "obući Krista"(Spicq I, str.389, bilj.4), a to znači živjeti Krista, živjeti ljubav.

42/- Postavljanje pitanja sa strane Crkve. - Najizrazitije i potpunije postavlja pitanje II vat.koncil u Konst. EM br.33-40. Prije toga, kao odlaznu točku, postavio je mišljenja onih suvremenika koji životu niječu smisao(EM br.10) ili se nadaju da mogu postići sreću života oslanjajući se samo na svoje snage.

Pita, dakle, u br.33, koji je smisao, koja vrijednost čovječje aktivnosti u svijetu? Kako se čovjek ima služiti

stvarima ovoga svijeta? Koji je cilj toj čovječjoj aktivnosti, njegovim uspjesima?

Na pitanje odgovara iznoseći nauku o vrijednosti čovječje aktivnosti(br.34), o redu kojega se mora držati(br. 35), o zakonitoj autonomiji pojedinih djelatnosti(br.36), o potrebi da se čovječja aktivnost očisti od ljage grijeha(br.37), o uzvišenju čovječje djelatnosti u otajstvu uskrsnuća, kojim se čovječja aktivnost uklapa u posao potpune obnove svijeta(br.38), a svemu će se dati nov biljeg kada nastupi nova zemlja i novo nebo(br.39).

Nauku o čovječjoj djelatnosti Crkva prikazuje i u filozofskoj terminologiji, npr. o uvjetima moralnog djelovanja, o izvorima moralne kvalifikacije čina, o protezanju moralne kvalifikacije na vanjsko djelovanje, o objektivnoj normi moralnosti, o subjektivnoj ili savjesti, o kreposti ma itd(D K la sl). Napose pak skoro o svim pitanjima moralne dinamike govorio je Pijo XII u svojim govorima ili pisanim djelima.

43/ - Kako se postavlja pitanje u suvremenom idejnom strujanju? - Autentično čovječje shvaćanje uvijek se držalo načela da za čovjeka ono što vrijedi jest djelovanje. Marcijal je govorio: "Non est vivere,sed valere vita". A današnji mislioci se čude i dive kako je Aristotel mogao dovesti u harmoniju ideju i stvarnost,teoriju i praksu tako da je njegova etika doista etika odgovornosti, etika energizma(daje prvotnu vrijednost moralnom djelovanju, a ne znanju o moralu. Vidi izdanje njegove Etike, Beograd 1958, str.IX-XIV.)

Sv. Toma je jasno naglasio prvenstvo djelovanja nad samim znanjem, dapače je formulirao tu nauku poznatim principom: "Omnis res propter suam operationem"(I 48,6 ad 2; art.5), a promatranje moralnih pitanja u njihovoj općenitosti rekao je da nije od velike koristi(prilog in II-II). Ipak, mora se priznati, sv.Toma je ovu raspravu o čovječjoj djelatnosti kao zajedničkom nazivniku pok kojim promatra dobru i zlu, moralnu i nemoralnu, naravnu i nadnaravnu djelatnost doista sistematski prikazao, usavršio, analizirao itd. On je i okolnostima čina dao presudnu važnost u odredjivanju predmeta htijenja ili onoga na što se čovjek odlučuje(ETH br.390).

Da li su Tomine ideje u ovoj raspravi potpuno originalne? Radije bih rekao da je potpuno originalna njegova sistematizacija, jer neke je idejne fragmente našao u povijesti velikih umnika. Ideja o čovjeku koji se dobrim djelima "vraća" Bogu, dakle ideja "exitus-reditus" nekako je neoplatonskog porijekla. Tako donekle i radikalno iskorištavanje ideje "exemplar-imago" ili Bog-čovjek u životnom dijalogu. Kod sv.Augustina je našao razvijene ideje o "uti" i "frui". Abelard je govorio o vjeri kao spoznaji, ljubavi kao djelovanju, sakramentu kao vjerskom životu.

Nadasve pak sv. Toma je mogao nešto iskoristiti iz III knj. Aristotelove etike(electio, consilium i sl.). Našao je neke pojmove i u djelima sv.Ivana Damašćanina(revija SAPIENZA , 1964, str.186 sl).

Svakako, velika cijena čovječje djelatnosti izvire iz činjenice da je čovjek poseban predmet Božje providnosti radi slobode samoodredjenja, radi uzvišenosti cilja na koji je pozvan i sredstava kojima raspolaže itd(CG III 41; 42). Danas pak se naglasuje prvenstvo akcije iz dominantne orijentacije u pravcu antimetafizike s jedne strane a materijalističkog duha s druge strane. Napose pak egzistencijalizam rado govori o tome kako se čovjek stvaralačkim radom otimlje neegzistenciji i nevrijednosti. I tzv. herojski humanizam naziva se humanizam akcije(PANORAMA str.570 sl).

Nikakvo čudo da katolički pisci takodjer ističu vrijednost akcije npr. Caludel, u ideji da se Boga koji je Actus purus najbolje nasljeduje aktivitetom(vidi npr.INITIATION, III, str.118). Prema tome i moralisti u svojim priručnicima počinju raspravljati o vremensko-historijskim dimenzijama čovjeka posredstvom djelovanja(Häring, I,str.134).

P R V A K N J I G A

Ova knjiga zahvaća uvjete o kojima ovisi da se čovječji čin može smatrati specifično i autentično njegovim(I-II 6-22), pa i onda kada je movens djelovanja osjećaj ili čuvstvo(I-II 22-49), ali to se ne postizava nego tako da čin bude inspiriran i vodjen krepošću(49-90), boreći se proti raznih zapreka, suradjujući s Bogom, opslužujući zakon, odgovarajući na poziv milosti(90-114).

PRVA RASPRAVA: ČOVJEČJA DJELATNOST I-II, 6-22.

Prvo poglavlje: PSIHIČKI DINAMIZAM SUBJEKTA

44/ - Dostojanstvo čovječje djelatnosti. - Rekao je Krist: "Moj Otac neprestano radi, zato i ja radim"(Iv 5,17). Istina se bolje dokazuje djelima nego riječima. I čovjek je pozvan da svojim djelovanjem sudjeluje u trajnom procesu stvaralaštva i razvoja(I 45,6 ad 2; 5). To se pak ne ostvaruje ako čovječja djelatnost nije svjesna-hotična-slobodna. Bez toga uvjeta ne možemo govoriti ni o naravno ni o nadnaravno vrijednoj čovječjoj djelatnosti. Zato II vat.koncil govori da čast i dostojanstvo čovjeka traži da on djeluje prema svjesnom i slobodnom izboru, da bude pokrenut osobnim uvjerenjem a ne slijepim nutarnjim impulsom ili vanjskom prisilom(konst.EM br.17).

§ 1.Koje se komponente traže za takav čin?

45/ - Pojam. - Specifično ljudski čin je onaj pri kojemu činilac zna da djeluje - zna što djeluje - zna da li je dobro ili zlo to što djeluje - a na djelovanje se odlučio svjesno-hotično-slobodno. Stari su govorili da je to "actus humanus"(III 19,2; I-II 1,1). Ako se ne obistinjuju ovi uvjeti tada govorimo samo o nespecifičnim čovječjim činima, govorimo o organskim, refleksnim,instinktivnim i sl, a ti čini "nullo modo cadunt sub considerationc moralis philosophiae"(ETH br.3), time ni moralke.

46/ - Geneza - razvoj takvog čina. - Normalan čovjek redovito postupa promišljeno, nerazborit pak čovjek naglo(II-II 53,3). Prije nego udijeliš milostinju redovito promisliš da li ćeš je udijeliti - odlučiš je udijeliti - izvršiš. Slično u zlu. Juda smišlja kako bi izdao Isusa - odluči ga izdati te traži zgodu - poljubcem označuje čina čovječjega(LK 22,3; 14,1; Mk 14,44).

§ 2. Pojedine komponente ljudskog čina

47/ - Svjesnost - conscia electio. - Oko,sjetilno spoznajna moć, je svjetiljka tijelu(Lk 11,34), pamet je svjetiljka čitavom čovječjem djelovanju. Da se izbjegne slabosti spoznaje(Mudr 9, 14), potrebito je reflektirati, odmjeravati što se ima činiti. Za vjernika "dobro misliti" znači suditi, ocjenjivati sve kao Krist(Fil 4,2; Rim 15,5, 1 Kor 4,10), razvijati duh Kristov, smisao Evandjelja. Opća je nauka da "nihil volitum quin praecognitum". Bez svijesti nema moralnog djelovanja(Rim 14,23).(Vidi Spicq I,str.194,bilj.1; 272 bilj.5; II,594, bilj.5). "Kad biste bili slijepi ne biste imali grijeha. Ali, jer velite. "Mi vidimo", vaš grijeh ostaje, rekao je Krist farizejima(Iv 9,41). Odgovornost je proporcionalna svijesti(isto mj.; Lk 12,47-48) i stupanj kazne stupnju svijesti(Lk 12,47-48).

Načelo za praksu: Čin izvršen s defektom svjesnosti (kod djece, ludjaka, slaboumnih, pospanih, alkoholičara i sl) više je ili manje specifično čovječji koliko je i svjesnost bila više ili manje prisutna.

48/ - Hotičnost ili voljnost - personaliter ab intra motus. - Nagrada dolazi onima koji su htjeli biti vjerni i ostali vjerni(Mt 25,21). A istinu htjeti uvjet je sreće, kada se radi o dobru(1 Pet 3,10). Zato snose posljedice koji nijesu htjeli, nijesu se odazvali pozivu(Mt 23,38). Učenik Kristov mora imati odlučnu volju da realizira što je naučio da treba činiti(Mt 7,24). Mudrost je u tome da se riječi slušaju i izvršavaju,odlučno

provode(Spicq II,str.595, bilj 4; 773, bilj 5; 612).

Ova je komponenta važnija od prve, jer pamet predočuje, ali volja je koja pokreće na djelo(I-II 83,3 ad 3). U definiciji specifičnog ili autentičnog čovječjeg čina ulazi element spontanosti, unutarnjosti ili "cuius principium est ab intra"(I-II 6,1). Budući pak se volja pokreće ljubavlju prema nekom dobru ili vrednoti, raditi hotično sinonim je za raditi iz ljubavi(I-II 28,6). Raditi hotično, iz ljubavi, znači preuzeti na sebe uzročnost, time odgovornost za djelo. Htijenjem čovjek dokazuje da je "suorum actuum dominus"(D K 1 aa, 1 ab).

Što mi se može pripisati kao moje djelo, da sam ga htio, prouzročio ili bio spreman prouzročiti? Sve što sam u unutarnjosti odobrio, čemu sam se s odobrenjem radovao, što sam zbiljski prouzročio i koliko sam prouzročio, što sam izveo posredstvom vanjskog sredstva, organa, posredstvom o meni ovisnih osoba na moj zahtjev, savjet, uz moje odobrenje itd. Još više: što je proizišlo iz uzroka koji sam svjesno postavio, koliko sam bio suuzročnik u tudjem djelu pomažući ga, hvaleći ga, ili: što nijesam učinio, a mogao sam i morao sam učiniti.

Načelo za praksu: "Štogod u čovjeku proizlazi iz unutarnjeg impulsa volje ili htijenja te se odrazi na bilo koji dio čovječjeg bića, a ovaj (dio) da na bilo koji način može biti "particeps" grijeha bilo kao subjekt ili nosilac, bilo kao instrument ili sredstvo, sve to prima obilježje grijeha ili krivnje"(I-II 83,1).

Primjena: OGZ primjenjuje ovu nauku npr.na ubrojivu nepažnju u § 1297; neodgoj djece svaljuje na roditelje u § 1309; detaljno analizira kako je čovjek odgovoran i za nehotična djela ili u slučaju nužde, u nesvjesnom stanju, u ludilu itd. u br.1306.

49/ - Slobodno samoodredjenje - libera electio. - Ova komponenta uključuje da je čovjek bio u stanju reći DA ili NE, tj.da nije bio prisiljen izvana kao što su recimo, bili prisiljeni prvi kršćani da silom postavljeni tamjan na njihove ruke izgori tobože u čast bogova, čemu su se oni u unutarnjosti protivili.

A/ Je li čovjek doista u stanju da se samoodredi? Na ovo nam odgovara sv.pismo.

U SZ opisuje se čovjek "in manu consilii sui"(Crkv 15, 14). Hvali se čovjek koji je dobro upotrebio svoju sposobnost slobodna odlučivanja(ist.mj.31,10). Čovjek je pozvan da slobodno izabere krepost, da svlada niske prohtjeve, i time dokaže pravu slobodu(Post 4,7). Sloboda je jedna od osnovnih dogmi judaizma(Spicq II, str.773, bilj.5; vidi D TH, 1967, str.108 sl).

U NZ nema nijednog izričitog mjesta u prilog toj istini, ali Krist promatra sve svoje slušatelje kao sposobne slobodna izbora, slobodna odlučivanja i odgovorne za ono

što rade, tvrdi Spicq(II,773, bilj.5). Otud ono poštovanje izraženo u "ako hoćeš"(Mt 19,17), ono slobodno manipuliranje s talentima(Mt 25,14-31), onaj slobodni izbor zvanja(1 Kor 7,36-7), ona nagrada za ispravno upotrebljenu slobodu(Mt 25,21). Vidi Spicq II,str.613, bilj.1.

Crkva predlaže kao članak vjere da je čovjek doista samoodrediv te da se to može dokazati iz Sv.pisma(D 1941). Iznosi pak kao svoju, katoličku nauku da se to može dokazati i razumom(D 2812). Iskonskim grijehom sloboda nije uništena(D 1555). - Pijo XII je svratio pažnju na to da danas na slobodu mnogi jurišaju: psihološki determinisi za koje čovjek čini ono što ga sile podsvjesne i nesvjesne snage; astrolozi čovjeka podredjuju zvijezdama; egzistencijalisti slobodno samoodlučivanje proglasuju praznom riječi ili ga svode na sistem potpune autonomije; tehnika propagande svodi slobodu na minimum; zastupnici auktoritativne politike slobodu ili izopačuju ili ismijehavaju(III br.4821). Vjera u slobodu je priznanje pravog humanizma. Nije čovjek samo korupcija i grijeh. Sloboda je u biti ista kao i prije grijeha(isti,I br.371). Vidi Pijo XII br.4755; 5443.

Patristika je jasna u tvrdnji u prilog slobode. Neke tekstove vidi doslovce kod Peeters I,str.39 ili br.23. Kratkoće radi ne navodim ih.

Tražiti obrazloženje te istine o opstojnosti slobode u čovjeku? Pa svaki se čovjek uvjerava u njenu opstojnost na bazi neznatne introspekcije. - Osim toga povijest čovječanstva donosi nauku, kao opću baštinu, o grižnji savjesti, o kaznama i nagradama, odgoju i sl, a sve to ne bi imalo smisla da ne dolazi iz uvjerenja da je čovjek doista sposoban učiniti zlo i ne-učiniti. - Nadalje,psihološko-filozofska analiza ukazuje na činjenicu da je čovječja spoznaja nevezana na vrijeme i prostor, na ovaj ili onaj objekt, jer posvuda može otkriti nedostatak,time volja nije prisiljena da odabere ni ovaj ni onaj objekt, jer svaki je defektan. - Konačno, zanijekati slobodu znači proglasiti apsurdnim sve ustanove socijalnog života osobito zakonodavstvo, kaznene zavode, nagrade itd.

B/ U čemu se sastoji taj dar čovječje slobode? U tome što čovjek može sagriješiti ili ne, učiniti dobro ili ne(Crkv 31,10), odazvati se pozivu ili ne-odazvati. Zato Crkva naučava da je ta čovječja odlika pozitivna sposobnost(D 1554) koja omogućuje čovjeku da se odluči za DA ili za NE(D 1927-8). Ona nije potpuna autonomija(D 2903). Detaljniju nauku II vat.koncila vidi u izdanjima ACTA pod riječi "Libertas".

Sloboda sa psihološkog gledišta jest ova opisana tj. sposobnost kontradiktornog stava, drugim riječima: pred onim što mu se naredjuje reći NE, pred onim što se zabranjuje reći DA, odnosno uskratiti uopće realizaciju moći samoodredjenja. Po sv.Tomi bismo rekli da je to "facultas electiva mediorum" ili uopće izbora bilo neposrednih cilje va bilo sredstava.

Sloboda s moralnog gledišta jest realizacija izborne sposobnosti tako da taj izbor bude u skladu s normama morala, u skladu s ljubavi(Gal 5,13), sa postizavanjem pravoga cilja života. Drugim riječima to je "facultas electiva mediorum servato ordine finis"(I 83,4; 62,8 ad 3).Tako zamišljena sloboda je dužnost, poziv, i jedino tako je "eximium divinae imaginis in homine signum"(konst.EM br. 17).Isto Koncil potvrdjuje tu koncepciju tj. tvrdi da čovjek dokazuje uzvišenost toga dara kada sebe "ab omni passionum captivitate liberans, finem suum in boni libera electione persequitur et apta subsidia efficaciter ac sollerti industria sibi procurat"(ist.mj).

Na socijalnom području ta sloboda funkcionira ako je u skladu sa savješću kao glasnikom Božjih zakona iznutra i ujedno zahtijeva prava drugih ljudi u ljudskom društvu. To je ista moralna sloboda, ali uzeta iz perspektive čovječje socijalnosti(Pijo XII III, br.5443; vidi sv.I br.287; 1818; 1973; sv.II br.4306). Prema tome, ni čovjek sam sobom ni u odnosu prema drugim ljudima nije u pravom smislu slobodan kada zloupotrebljava svoju moć samoodredjenja,nego time dokazuje defektnost, odnosno grijeh, upotrebljava njem slobode na zlo. Čovječja sloboda nije samovolja ni apsolutna autonomija!

Kršćanin čini dobro iz unutarnje pobude Duha. Unutarnja dispozicija mu služi kao zakon. Zato je on slobodan. Iz unutarnje pobude opslužuje i zakone. To je funkcija ljubavi, jer prijatelji se rukovode sa "idem velle, idem nolle".Novozavjetna sloboda je "spontanost i snaga kojima duhovni čovjek instinktivno odabire i svim srcem izvršuje sve što Bogu može biti ugodno, po primjeru i nasljedujući ljubljenog Sina koji je činio uvijek što je Ocu ugodno, prema onoj Iv 8,29"(Spicq II, str.651-652). Razumije se, to ne vrijedi za svaki stupanj kršćanskog života, nego za onoga koji je došao do "aetatem adultam".

Ako, dakle, ljubav kao unutarnji princip djelatnosti kršćana u stvari je isti Krist, slijedi, da se u Kristu i u toj svetoj ljubavi(agape) nalazi tvorni, formalni i finalni uzrok moralnog života. "Kao što je Krist ujedno objektivna (naukom, zapovijedima, primjerima) norma kao i subjektivna (on živi, misli i ljubi u nama) norma moralnog života, agape ili sveta ljubav postavlja svoj zakon toliko koliko ona djeluje i koliko se manifestira u najmanjim detaljima ponašanja"(Spicq I,str.391). Sloboda kršćanina je sloboda ljubavi i sloboda Kristova. To je sloboda"djece Božje"(Gal 4,31; 2 Kor 3,17; Rim 8,21).

BILJEŠKE: 1/ Čovječja "libera electio" kao najodličnija čovječja djelatnost ne može se odvijati bez neke ingerencije Božje. Zar Boga udaljiti od čovjeka u najodlučnijim časovima čovječje egzistencije? Načelo je jasno: "Deus non solum dat formas rebus, sed etiam conservat eas in esse, et aplicat eas ad agendum, et est finis omnium actionum"/I 105,5 ad 3; 3 i 4; 115, 4 ad 2; I-II 109, 1 i 2: CG III 91/.

2/ Božja ingerencija u času čovječjeg samoodređenja, to

Božje "agere in", aktivizira slobodnu volju da se ona slobodno samoodredi. I to je autentična misao sv.Tome, kako se može vidjeti i iz popisa tomističkih teza/teza 21 i 24/. Te teze su sadržaj Tomine misli, a ujedno kao tutae norame directivae/D 3601-3624/.

50/ - Čovječja djelatnost kao plod srca. - Omiljela je misao Sv.pisma da je čovječja djelatnost kao plod stabla ili sjemena. Ta djelatnost, dakle, kao da nikne, izvire, dolazi na svjetlo dana. Pojam srca je pojam unutarnjosti(Spicq I, str.44; 51; II, str.604, bilj.6), sinonim za "savjest". Prema tome biblijski pojam "srca" je najuže povezan s moralnim vrednovanjem(Spicq II, str.607, bilj.1). Zbog toga neki moderni teolozi mnogo raspravljaju o biblijskom pojmu srca(Häring I, str.246-265).

U govornom žargonu današnjice pojam srca se više shvaća psihološki, kao sijelo i manifestacija emocionalnog doživljavanja, osjećaja i čuvstava. Ne izgleda svrsishodno forsirati biblijski pojam srca za jezičnu ni stvarnu uporabu u živim jezicima. Danas treba ići za tim da se srcu ili osjećajima ne da prvenstvena uloga u odredjivanju dobra i zla, kao da bi osjećaj bio vrhovna norma morala.

Priznaje se da srce ili osjećaj ulazi u integralno shvaćen ljudski čin. Osjećaji pomažu da čovjek radije i brže čini, što čini. Oni pomažu u razumijevanju istina o vjeri i moralu. Očito je da kršćanina moraju voditi čisti osjećaji, te da oni moraju biti pod vodstvom razuma i milosti, jer po svojoj naravi oni spadaju više u infraracionalno područje; oni su jeka subjektivnog raspoloženja.

Zbog toga odbacujemo "moral osjećaja" koji je zastupan od Adama Smitha. Istina je, u moralu je potrebita inicijativa iz čovječje nutrine, spontanost, ali objektivnost i opća vrijednost moralnih normi ne mogu se svesti na autonomiju srca ni osjećaja(vidi D.TH, 1960,str.310).

Zaključimo, dakle, da se velika odlika srca sastoji u tome što samo Bog može udovoljiti njegovim najdubljim željama(konst.EM br.41), i doista Crkva Kristova zadovoljava najtajnije aspiracije ljudskog srca(ist.mj.br.21). A zemaljski putnici mogu biti ponosni što je Utjelovljena Riječ ljubila s ljudskim srcem(ist.mj.br.22). Medjutim, s Pijom XII u enc. "Humani generis" od 12.VIII 1950. radikalno zabacujemo ideju da bi osjećaj ili volja imali sposobnost spoznaje moralnih istina neovisno o razumu ili iznad razuma.

§ 3. - Što aktivizira ili uvjetuje nastanak ljudskog čina?

Kratko rečeno: ovisnost i medjuuzročnost "zračenja" nekih vrednota izvan čovjeka i reaktivnost životnih snaga iznutar čovjeka. Stari bi rekli: moć spoznaje, htijenja, težnja prema ugodnostima, teženja za svladavanjem otpora(ETH

br.437). Moderni bi istu istinu rekli: svaka uočena situacija već je neki poticaj na djelovanje, ili, unutarnja se teženja aktiviziraju bilo atrakcijom bilo repulsijom iz izvanjskog svijeta(EDUCARE, Rim 1959,str.331; 377;383).

Zar Sv.pismo ne predvidja da spoznaja žene izaziva te ženje?(Mt 5,28). Osim toga: "Svakoga napastuje njegova vlastita požuda"(Jak 1,14). Nadalje, sv.Jakov opominje da treba biti "spor na srdžbu"(ist.mj.20), a što se tiče volje ili htijenja stvar je očita: sve ovisi o čovječjoj dobroj volji, volji u skladu s Božjom voljom(Lk 2,14; Mk 14, 36).

51/ - Jedinstvo čovječjeg čina. - Sv.Pavao se tuži kako su u njemu dva zakona (Rim 7,23), zakon Božji i zakon grijeha(Rim 7,14-25). Govori o napetosti izmedju dva čovjeka, starog i novog(Ef 4, 17-25). Doista je dramatična slika čovjeka u kojemu se bore za prevlast: razum ili spoznaja Božjeg zakona - tijelo kao izvor nižih želja - voljni "ja" koji mora izabrati izmedju tijela i razuma(Rupčić na Rim 7,14-25). Dakle, jedinstvo čovječjeg bića podvrgnuto je napadajima organskih i psihičkih faktora.

Crkva naučava da je u čovjeku samo jedna duša kao počelo raznovrsnog djelovanja(D 657), iz kojega izlaze sve životne manifestacije. To je članak vjere(D 2333). Pijo XII je definirao čovjeka kao psihosomatsko jedinstvo koliko ga takvim čini i s njim upravlja duša(br.5436). Osobito je važan govor istog Pija XII od 13. IV 1953(br.2345 sl). U tom govoru Pijo XII prikazuje čovjeka kao psihičku,strukturalnu, socijalnu i transcendentnu jedinku. Koncil se jednostavno zadovoljio da konstatira da je čovjek "corpore et anima unus"(konst.EM br.1363).

Razum se osjeća zadovoljnim tom naukom. a/jer svaki čovjek je u sebi uvjeren, svjestan je toga da je on jedno "ja" pod raznim promjenama; b/s malo introspekcije čovjek otkriva kako u njemu razne tendencije teže k nekom jedinstvu npr. samoodržanju, afirmaciji i sl; c/psihološki opaža da štogod čini svjesno to rezultira kao plod koncentracije svih njegovih snaga na jedno, jer misli, hoće, čuvstvuje, odlučuje nešto odredjeno, jedno; d/velike vremenske promjene ne uništavaju u čovjeku svijest jedinstvenog "ja"; e/čovjek je transcendentno jedan, jer je vezan uz jednog Boga i prema njemu je usmjeren.

§ 4. Zapreke pravilnom ostvarivanju čovječjeg čina.

Čovječja djelatnost ne funkcionira uvijek pravilno. Ima mnogo faktora koji joj ometaju to pravilno funkcioniranje: neznanje, čuvstva, nasljedjene sklonosti, bolesti itd(I 83,1 ad 5; CG III, 147).

52/ - Neznanje. - Neznanje uključuje manjak spoznaje, prisutnost nepažnje, zaborava i s te strane ometa pravilan nastup integralnog čovječjeg čina.

Krist moli Oca neka oprosti onima koji su ga mučili "jer ne znaju što čine"(Lk 23,34). Sv.Pavao govori da progonitelji ne bi bili propeli Gospodina slave da su znali puteve tajanstvene mudrosti Božje odredjene za našu slavu (1 Kor 2,9). S druge strane znamo da Kainova izlika " ne znam" za brata nije bratoubojicu opravdala; ni sv.Petra nijesu opravdale riječi "ne poznam toga čovjeka"(Mk 15,71). Neznanje može biti olakšavajuća okolnost(Dap 3,7), ali i plod otvrdnuća(Ef 4,18) i vrijedno osude(Iv 9,41; 15,22). Spicq II, 613, bilj.1; osobito sv.I str.194 bilj.1, gdje se nalaze tekstovi za negrešno i grešno neznanje; str.196 gdje se predvidja nesavladivo neznanje u pitanju nijekanja Kristova božanstva.

Nadovezujući na br.47. postavlja se pravilo za praksu: Koliko je čovjek uzročnik neznanja(nepažnje, zaborava,pogreške) toliko je i odgovoran za djelo iz toga stanja proizašlo. To jest: koliko je neznanje grešno, toliko je za nj čovjek odgovoran. Prema br.48. jasno je da hotičnost neznanja uključuje i hotičnost onoga što iz neznanja slijedi. Svećenik koji zanemaruje profesionalnu izobrazbu ili potrebitu pažnju ne može se pozvati na svoje neznanje da se opravda za eventualni propust u svojoj službi. Neznanje, dakle, može pratiti ljudski čin prethodno, popratno, posljedično(I-II 6,8).

Očito je vrijedna diskvalifikacije tzv."ignorantia affectata" tj. izričito traženo neznanje da se može slobodnije živjeti ili raditi. Takva ne umanjuje odgovornost, nego dokazuje kako subjekt ima malo smisla za odgovornost. Takvo neznanje uvećaje hotičnost i odgovornost.

Govorimo o "ignorantia crassa vel supina"(vlastitoj debelima ili onima koji iz tromosti leže) tj. kada je netko teško nemaran u dužnosti da pazi ili stekne potrebito znanje. Biti će odgovoran prema stupnju hotičnosti u stvaranju toga stanja neznanja, tako da "ignorantia simplex" tj. ako je ipak upotrebljena neka pažnja, neće biti tako grešna kao ona "crassa" ili "supina".

BILJEŠKE: 1/ Crkva priznaje činjenicu da opstoji veliko neznanje vjerskih i moralnih istina/Pijo XII sv.II,br.2936; 2929-2951/. Koliko ih ima s krivom ili nepotpunom naobrazbom?! Koliko ih je palo i pada pod utjecaj sredine, krivih nauka?! A kojima rasudbena moć nije u redu? Ili koji s raznih razloga dolaze do krivih primjena ispravnih načela? Općenita je nauka Crkve da svako neznanje ne ispričava, ali, ako je nesavladivo neznanje, koje diže voljnost ili hotičnu uzročnost, ispričava od krivnje. Vidi D K laa.

2/ Vrijedno je ispitati kako CODEX govori o odnosu neznanja i odgovornosti. U tu svrhu vidi kk 2202, §§ 1-2; 2218, § 2; 2229 itd. Osnovna je ideja u kan.2202: Ubrojivost prekršaja zakona se mjeri prema stupnju grešnosti neznanja, odnosno i nepažnje.

3/ Primjena gornjih načela očevidna je i u OGZ. Prethodno neznanje bez ikakve hotičnosti, posve diže odgovornost/OGZ 1306/. Affectata je hotična, dakle optužuje/OGZ 1307/. Nemarnost istraživanja ili pažnje umanjuje hotičnost, ali ostaje nešto ubrojivosti koliko je subjekt mogao i morao sebe osloboditi toga neznanja ili nepažnje/OGZ 1297/.

4/ Teologija, napose kazuistika, mora precizirati ulogu pažnje u konkretnom životu. To vrijedi osobito za službeno odmjerivanje odgovornosti. Zvonar zvoni zvono kako se obično zvoni, nitko redovito ne smatra da taj čin uključuje neku pogibelj; dovoljna je pažnja ako zvoni bez pretjeranosti, kako se obično zvoni. Dogodi li se da zvono padne i nekoga ošteti, zvonar se iz toga ne može zvati na odgovornost.

U činima koji uključuju bližnju pogibelj zla ili nezgo da npr. držati punu pušku, igrati se oštrim nožem i sl. dužnost pažnje traži da se takva pogibelj ne stvara nego ukloni. Posljedice će snositi takav nepažljivac.

Ako je pogibelj daleka, marljiv će uzeti mjere pažnje koje razboriti ljudi redovito uzimaju prema prilikama mjesta i vremena, pa, ako se i dogodi nezgoda, neće biti odgovoran za zlo, jer ljudima se uvijek nezgode mogu dogoditi/Lumbreras, CASUS, I, br.117/.

53/ - Emocionalni faktori. - Možemo ih nazvati osjećaji, čuvstva, strasti, emocije. Činjenica je da ti faktori ponajčešće smetaju pravilno odvijanje specifično ljudskog čina. Tko ne zna za ljubav, mržnju, strah, tjeskobu, depresiju itd? I kako je teško sačuvati uravnoteženo prosudjivanje pod navalom tih faktora?

A/ O p ć e n i t o. - Možemo doslovce uzeti kan.2206: Tko svjesno i hotično ekscitira emociju, ili o u koja je nastala zadržava mora se smatrati da snosi odgovornost za sve što iz toga slijedi i to u pojačanom stupnju. Ako je emocija nastala od sebe te je bila tako jaka da je onemogućila svako promišljanje i slobodno samoodlučivanje, ubrojivost i ne opstoji. Općenito govoreći: Emocija umanjuje ubrojivost prema različitom stupnju jakosti.

B/ P o ž u d a. - Sv.Pavao govori o nekom zakonu tijela ili grijeha(Rim 7,23); sv.Petar o opakoj požudi(2 Pet 1,4); nadasve sv.Ivan govori o požudi tijela, požudi očiju, oholosti zbog imetka(1 Iv 2,16). Svakako ta požuda dolazi od grijeha(Rim 7,8). Razumije se: koliko je neuredna.

U požudi na području spola najočitije gledamo neku neurednost u naravi(D 1515). Normalan joj se čovjek može oduprijeti, dapače, ako joj se odupire, ništa mu ne može naškoditi(D ist.mj.). Nije ona neko zlo u sebi. Ostavljena je čovjeku i poslije krštenja "ad agonem". Moć samoodredjenja ni na tom području nije uništena(D 1521).

Prethodna požuda je kao poziv da se čovjek izdigne iznad niskih poriva. Ako je toliko jaka da onemogući rasudjivanje, tada diže i slobodu. - Požuda pri samom činu nekako potencira snagu voljnog čina, ali, ako volja namjerno ne odabire zao čin, ako subjekt ima dobru nakanu,

vjerojatno je po srijedi pritisak požude koji barem donekle opravdava od teškog grijeha. - Požuda možda ima svoj uzrok u prošlosti, prije čina, i tada ćemo reći da je čin ovisan o njoj kao o uzroku, i počinitelj je kriv "in causa", koliko taj uzrok nije smio ili nije morao postaviti. - Pokreti sjetilne sfere u čovjeku prije svakog promišljaja nazivaju se "primo-primi"; oni pak pod djelomičnom kontrolom svijesti i hotičnosti nazivaju se "secundo primi"; konačno su "secundi" tj. oni koje spoznaja registrira, volja odabire u punoj slobodi. Oni "secundo-primi" mogu biti područje lakog grijeha, ovi posljednji mogu biti područje teškog grijeha, dakako, ako se radi o teškom neredu.

C/ S t r a h . - Na visokoj gori sv.Petar od straha nije znao što govori(Mk 9,6). Bio je prestrašen. Strah mu poremetio svijest.

Pretpostavimo da si na putu napadnut od razbojnika koji ti pod prijetnjom smrti iznudi novac. Dao si mu ga iz straha ili radi straha, ali, ako ti je svijest barem nekako funkcionirala, dao si novac svjesno i hotično, da se spasiš, iako ne dragovoljno. Takav je čin, govoreći objektivno, doista hotičan, ali s nekog gledišta je nehotičan, neslobodan.

Uočimo faktor straha u pitanju grijeha. Djevojčica je svladana prijetnjom smrti ili kojeg drugog teškog zla te izgubi moć rasudjivanja i popusti grijehu. Ako je potpuno izgubila pamet nije sagriješila teško, ako djelomično, sagriješila je lako, jer svaki čin učinjen iz straha protivi se voljnosti.

BILJEŠKE: 1/ Ni strah od smrti ni mučenja ne opravdavaju te da počiniš što je u sebi zlo npr. da se odrečeš vjere. Ako si to učinio u potpunoj neprisebnosti ili barem smanjenoj, sloboda i grijeh potpuno ili djelomično mogu biti smanjeni.

2/ Ako bi opsluživanje pozitivnih zakona za tebe značilo upasti u "grave incommodum" ili uključivalo za tebe znatnu štetu, a da taj "incommodum" dolazi izvana a ne iz teškoće opsluživanja samog zakona, možeš biti ispričan od opsluživanja toga zakona.

3/ Što se navodi o strahu vrijedi i za druge emocije npr. žalost, radost, srdžbu i sl, kako je rečeno gore pod slovom A/općenito/.

D/ S k l o n o s t i. - U čovječjoj naravi nalaze se, kako smo rekli, kao neke prirodne sklonosti na zlo. Uslijed iskonskog grijeha čovječja moć samoodredjenja je oslabljena (D 1521). Spoznaja Boga postala je manje jasna(D 2756). Opsluživanje moralnih propisa postalo je teže(D 339; 378;1521; D 3b- 3 be). I rane iskonskog grijeha terete sve ljude(I-II 85,3), ali i svaki pojedinac radja se s posebnim sklonostima prema različitom bio-psihičkom ustrojstvu(I 83, 1 ad 5).

Za moralistu važno je ovo: Sklonosti kao osobine nasljedja usporedjujemo s prethodnim čuvstvima, pa kao takve djeluju na formaciju specifičnog ljudskog čina. Još važnije: nasljedna biologija nas uvjerava dvoje: snaga nasljedjenih sklonosti nije apsolutna, može joj se oduprijeti ako

navodi na zlo; drugo, ne baštine se karakteri nego samo dispozicije ili načini reagiranja na razne podražaje koji dolaze od raznih strana(D TH, Piacenza, 1958, str.46). Usporedi Pija XII sv.I br.1186-1209).

E/ N a v i k e . - Dobra navika učvršćuje u dobru, jer je postala kao druga narav. - Zla navika može umanjiti integralnost ljudskog čina, pretvoriti nekako čovjeka u automat, ali tada on nosi teret svjesno stečenog stanja, time i odgovornosti in causa, sve dok tu naviku ne opozove. Kada je zla navika opozvana, u pojedinim slučajevima sloboda će biti umanjena i prekinut uzročni lanac izmedju stadija svjesnog sticanja navike i sadašnjeg čina. Drugim riječima: kod habitudinaraca ono što se računa jest svjesnost ili prisebnost hic et nunc; ako te nema ili je umanjena, gleda se na voljnost sticanja navike i ta se opterećuje.

F/ H i p n o t i č k o s t a n j e. - Tko se voljno pustio hipnotizirati odgovoran je za ono što čini u tom stanju kao in causa. Radi mogućnosti da hipnotizator zloupotrebi pacijenta, ne smije se liječiti hipnozom bez sigurnosti da će liječnik časno vršiti svoju službu. - Slično o uživanju droga tj.narkomani se voljno stavljaju u stanje smanjene slobode, dakle nepotpunog čina, prema tome snose odgovornost za ono što u tom stanju čine, jer uživanje droga i narkotika stvara neku tiraniju, neku nuždu za uživanje istih.

G/ S u g é s t i j e. - Ima pojedinaca koji posjeduju veliku sugestivnu snagu svojim riječima, pojavom, gestima. Ima opet ljudi na koje djeluje sugestija mase, sugestija novina, radia, televizije, knjige i sl. Dužnost je slobodnog čovjeka da čuva svoj suverenitet bilo aktivno demaskirajući tu sugestivnu snagu inpersonalne naravi, bilo uklanjajući se njenoj utjecajnoj sferi. Svakako, intelektualni i moralni odgoj, k tome i dobro društvo, čine čovjeka gospodarom situacije tj. učvršćuju ga da ne postane kotačić u stroju ili dio amorfne mase. "Budi svoj" - neka svakomu savjest šapće na uho!

H/ P s i h o z e, n e u r o z e, p s i h o p a t i j e.- Govorimo o psihozama npr. dementia precox, maniji, melankoliji i sl. Pacijent kao da ne zna za svoje stanje, ne liječi se, ali ga treba voditi. - Neuroze pak su lakše naravi, ostavljaju pacijentu manje oštećenu personalnost npr.u histeriji, hipokondriji i sl. Pacijent zna za svoje stanje, i njemu treba pomoći. - Psihopatije su razni cikloidni, šizoidni i paranoidni tipovi: cikloidni naginju pretjeranoj promjenljivosti, pa ih u časovima depresije treba poticati na aktivitet; šizoidni zalaze u sebe, zatvaraju se, prevrću u sebi, zato ih treba uputiti da izlaze iz sebe, da se uklope u svijet; paranoidni neprestano "ulijeću" u svijet da se "nametnu" svojim nerealnim, kimeričnim snovima, pa ih treba upućivati da shvate položaj ovisnosti(Häring I,str.160 sl).

Moralist na sve ove gleda u perspektivi svjesnosti, hotičnosti i slobode npr. ako je netko sam skrivio intoksikaciju(alkoholom, morfijem, nikotinom i sl) pa trpi njegova

psihička ravnoteža, kriv je za djela prouzročena od tog stanja kao in causa, odnosno kao habitudinarac. Koliko nije sam prouzročio to stanje nego ga je naslijedio(dementia precox ili šizofrenija, manije, melankolija, manijako-depresivno stanje i sl) moralist jedino gleda koliko je kod pacijenta na snazi funkcioniranje psihe(svijesti-hotičnosti-slobode)pa prema tome i uzima stanovište. Ponovimo gore rečeno pravilo: "Operationes quae non subjecent voluntati et rationi nullo modo cadunt sub consideratione philosophiae-theologiae moralis"(vidi ETH br.3).

Zaključak. Nema tako zdravog čovjeka koji ne bi pokazao po koju sklonost na deviaciju stanja ravnoteže. Neuropsihičke smetnje traže liječenje radije nego tjelesne smetnje, jer prve su pogibeljnije i teže za okolinu. Potrebno je da svatko čuva svoju slobodu, radije recimo: psihički integritet!

I/ P r i s i l a . - Fizička presija izvana može potpuno dignuti uvjete ljudskoga čina na vanjštini, ali ne mora dignuti slobodu unutarnjeg pristanka. Ipak, prisila izvana, ako je izvedena na rafiniran način, vrlo lako povuče za sobom i slobodu samoodredjenja. Uzmi primjer prisiljene djevojke. Ako je doista prisiljena tj. ako se ona protivi nametnutom činu, njezin je vanjski čin neubrojiv, jer nije slobodan, ali, ako ona u unutarnjosti nije odlučna ili na vanjštini nije pokazala odvratnost koliko je fizički bilo moguće i moralno dopušteno, ne možemo govoriti o potpunoj prisili, nego o možda defektnom, ali ipak specifično ljudskom činu.

Vidi razne primjene prisile kod Denz index syst.K 1 ab.

DRUGO POGLAVLJE: MORALNA KVALIFIKACIJA ČINA

Ovdje raspravljamo o ljudskom činu s moralnog gledišta tj. kako mu dolazi karakteristika dobrote ili zloće, moralnosti ili nemoralnosti. Problem možemo formulirati ovako: "Ima ih koji se pozivaju na brojne nepravde što opstoje u svijetu te smatraju, ili da ne opstoji neki zbiljski i objektivni red morala, ili da je dovoljno da se čovjek drži subjektivnog reda morala, situacijskog morala koji je Pijo XII proglasio pogrešnim" piše Dell' Acqua (vidi Pijo XII sv.III br.4602; sv.I br.154; 1713; 1793 sl).

§ 1. Bitna demarkacija izmedju dobrih i zlih čina

54/ - "Concilium obiectivi ordinis moralis primatum absolute omnibus tenendum edicit"(dekr.CS br.5). - Govorimo, dakle, o moralnom redu, o moralnoj zakonitosti koja opstoji izvan mene i tebe, izvan svih ljudi, neovisno o njima, i taj red ili ta zakonitost, ta datost, predstavlja objektivni red morala.

Možemo ga označiti ovako: ima čina koji su tako nemoralni da ih nijedna okolnost ne može učiniti moralnim npr. preljub, mržnja na Boga; ima ih koji su po svojoj naravi, strukturi, cilju (kako ga općenito ljudi shvaćaju) ne uključuju ni oznaku moralnosti ni nemoralnosti npr. gladiti bradu, hodati, dizati slamčicu s poda; ima ih pak koji uključuju u sebi neki deformitet netom za njih čuješ, npr. ubiti čovjeka, ali, kada se sjetiš raznih okolnosti, taj ti čin radi izvjesnih okolnosti npr. u samoobrani, može postati prihvatljiv. Tako govori sv. Toma u QUODL. 9, a. 15. Prvi su po naravi ili objektu zli, drugi indiferentni, treći mogu biti jedno i drugo.

a/ Svetopisanski govoreći i novozavjetni moral jest moral auktoriteta. Kategorije dobra i zla odredjene su od Tvorca i od Krista. To je zakon Božji i zakon Kristov. Zakon uključuje volju Božju, i njemu se treba pokoriti bez diskusije (vidi gore br. 7). Čovjek ne smije uzurpirati sebi pravo da on odredi što je dobro, što zlo. Mnogo je praroditelje stala ta uzurpacija ili pokušaj uzurpacije (Spicq II, str. 747 bilj. 7). To je zakon kraljevstva Božjega u dušama (Mt 6,10), to je zakon Kristov (Gal 6,2). On obvezuje i na području vjerovanja i na području djelovanja. Prvi princip biblijskog morala jest bezuslovni pristanak religiozne podložnosti po uzoru stotnika (Mt 8,9) i bl. Djevice (Lk 1,38). Strogost je tolika da se vodi računa jedne kovrčice slova (Mt 5,19). A nikada se ne smije činiti što je u sebi zlo, pa niti u vidu dobra (Rim 3,8). Zanimljiv je tekst Iz 5,20, u kojemu se kore koji miješaju ili niječu razliku dobrih i zlih čina.

b/ Crkveno učiteljstvo je dosljedno. Moral se shvaća kao nešto točno odredjeno prirodnim i Božjim zakonima (D 2956-9). Što je u skladu s prirodom dobro je, to je prirodno-moralni zakon (D 3247; 3716). Pijo XII trajno insistira na ovoj nauci (sv. I br. 168 sl; 1800 sl; sv. III br. 5420; 5459 itd). Ivan XXIII kori one koji se usudjuju ustvrditi da "ne opstoji čudoredni zakon koji bi nadilazio vidljivi svijet i samoga čovjeka, koji bi bio posve nuždan i općeobvezatan, konačno, i jednak za sve" (MetM br. 205).

Možemo reći da je doctrina catholica da su neki čini po naravi dobri ili zli, neovisno od svake pozitivne volje. Zato tvrdi Pijo XII da nitko nema pravo naučavati ni naredjivati ni ovlašćivati grešku ili što je objektivno zlo. Ni Bog ne bi mogao dati takvu pozitivnu naredbu ni pozitivno ovlaštenje, da bi bilo u proturječju s njegovom apsolutnom istinitošću i svetošću (Pijo XII sv. II br. 4162).

II vat. koncil najprije konstatira i stavlja na srce opstanak objektivnog reda morala (dekr CS br. 6). Taj red je od Boga ustanovljen (konst. EM br. 74), zahvaća čovjeka kao razumno biće i pozvanog u nebo (dekr. CS br. 6), usadjen je i u ljudsko društvo, u čovjeka kao soc jalno biće (konst. EM br. 78). On sadrži norme objektivne moralnosti (konst EM br. 16). Načela toga reda "ex ipsa natura humana profluentia" (dekl. LR br. 14). Crkva ima pravo i dužnost

auktoritativno tumačiti i čuvati. Opsluživanje toga objektivnog moralnog reda vodi k savršenstvu i blaženstvu(dekr CS br.6).

c/ - Zadatak suvremene moralke u pitanju. Danas je pomodan egzistencijalizam. Njemu je svojstven zazor od esencija, stabilnosti strukture naravi, zato se prepušta promjenljivim faktorima, izbjegava zakon te niječe pravu razliku izmedju psihičke i moralne slobode. Dobro opaža Häring da egzistencijalizmu moramo suprostaviti ne toliko nepromjenljive etičke norme koliko izvor i temelj njihova jedinstva i dinamiku rasta pod zakonom ljubavi. Kršćanski moral današnjice mora dokazti ovo troje: vjernost nepovredivom prirodno-moralnom zakonu; drugo, budnost na zov vremena ili potrebe današnjice; treće, razvoj inicijative i slobode do heroizma(PROBLEMI ATUALI str.50-51).

d/ - Harmonija nauke s postulatima razuma, najprije što se tiče opstojnosti toga reda. P r v o, djeca nenaučena, spontano personificiraju likove dobra i zla pa se može smatrati da ta personifikacija znači da se radi o nekoj praideji, o strukturalnoj pojavi ljudske duše(W.Stern u djelu: PSYCHOLOGIE DER FRUHEN KINDHET, u prijevodu Beograd 1938, str.291); d r u g o, razne civilizacije se slažu da su neki čini zli npr. izdati domovinu, neki dobri npr.častiti roditelje; t r e ć e, i čovjek posjeduje odredjenu narav, odredjene stalne veze ili odnose prema sebi, bližnjemu, Bogu, pa će svaka djelatnost koja pogoduje pravilnosti tih odnosa biti dobra, koja je ruši, biti će po naravi zla, npr. samoubojstvo se protivi zakonu samoodržanja, psovka se protivi pravilnom odnosu prema bližnjemu; naprotiv, samoodgoj ide u prilog čovjeku, pomagati bližnjega promiče ispravan socijalni red, štovanje Boga odgovara čovječjem usmjerenju prema transcendentnosti(I-II 72,4; 94,2; CG III 129); č e t v r t o, potvrdjuje se da su istaknuti umovi čovječanstva vlastitim razumom otkrili da mora opstojati objektivni red morala npr.Sokrat(sv.Toma in METAPH. AR.br. 152; ETH br.32; 245-254); p e t o, nijekati ovu istinu u životu, dovelo bi do relativizma, skepticizma, samovolje ili autonomizma, pa bi se mogle opravdati i tiranije i nasilja itd.

e/ - Harmonija nauke s postulatima razuma što se tiče temelja toga reda. Čovječja narav kao takova služi kao temelj i izvor toga objektivnog reda morala i očituje se u savjesti, kako je rekao sv.Pavao(Rim 2,12-16), i ta narav se mora shvatiti u njenoj kompleksnoj strukturiranosti ili u odnosu prema čovjeku, bližnjemu, Bogu, kako je rečeno. Kršćanin pak posjeduje drugu narav, o kojoj ga uči Objava, i kao takav ima nadnaravne strukturalne odnose prema Kristu, pod vodstvom Duha, u dinamici ljubavi, potaknut uvijek prema višim stupnjevima životne punine. Kako pak nadnarav ne ruši naravi nego je liječi, podiže i usavršava, da se može jednostavno reći da je narav izvor ili temelj toga objektivnog mor.reda(vidi Pijo XII sv.I, br.168 sl; 1799). Konzultiraj BS 1964, br.1,str.55-71; 1966,br.3-4 str.750 sl.

BILJEŠKE: 1/ Možda bi se moglo reći da sv.Pavao Rim 1,19-21 govori o Bogu koji se objavljuje ili očituje izvana, dok o moralnom zakonu koji progovara svakom čovjeku govori Rim 2,12-16. Pijo XII kao da je ujedinio oba aspekta i predao jedinstvenu sintezu/sv.I, br.1799 sl.; br.160 sl/. I drugi vat.koncil jednostavno tvrdi da načela moralnog reda izviru iz naravi.

2/ U čemu se sastoji situacijska etika? U dvjema osobitim načelima: prvo, objektivne norme morala nijesu uvijek mjerodavne; drugo, mjerodavan je intimni i neposredni sud, od čovjeka imanentno zamišljen ili formiran i individualno primijenjen prema konkretnoj situaciji/D 3918-3921/. Kako se vidi, to je jedna dirakacija egzistencijalizma.

Uočimo neke njene promjene. Mladić i djevojka mogu i izvan braka dati potpuno sebe jedan drugome, ako ih na to ovlasti njihova savjest/Pijo XII, sv.I br.161/. Ili: kršćaninu bi bilo dopušteno da zapovijedi morala žrtvuje subjektivnom prosuđivanju /isti, sv.III br.4629/.

Primijetimo jednostavno ovo: Čovjek je pozvan da ispravno formiranom savješću pod vodstvom razboritosti naravne i one nadnaravne prosudi da li je ovaj ili onaj čin hic et nunc dobar ili zao, i to uočivši sve okolnosti, razumije se, tj."secundum quod congruit diversis individuis, temporibus et locis"/CG III, 113/, ali ne autonomno ili oholo, nego u skladu s normama morala/DE VER.17, 5 ad 4/. Tako je Koncil rekao da roditelji imaju pravo tražiti načina kako će harmonijski spojiti poziv transmisije života i zadovoljenja ljubavi, ali da gledaju objektivni red morala, da formiraju ispravno savjest, da gledaju narav čina/konst. EM br.50 i 51/, zahtjev Božje volje i tumačenje Crkvenog učiteljstva.

Punim pravom je Crkva odbacila situacijsku etiku i to radi njena subjektivizma, relativizma i pretjerane autonomije. Vidi literaturu u reviji PERFICE MUNUS 1959, str.152, a Pija XII sv.I, br.169 sl. Ili također: Lumbreras, CASUS, sv.I, br.8.

55/ - Odlučnu riječ u pojedinom slučaju ima subjekt. - Rečeno je gore u br.7 da je novozavjetni moral pod vodstvom Duha. Duh Sveti trajno vodi, potiče, preobликuje djelovanje kršćanina. Istina je, Bog i samo Bog određuje dobre i zle čine, pojedinac je dužan izabrati između dobra i zla, ali uvijek pod svjetlom Božjim, u skladu s poticajima Duha(Spicq I, str.191, bilj.6).

Teološki ćemo reći ovako: savjest, formirana od razboritosti, primijenit će norme objektivnog reda morala ili poticaje Duha na ovaj pojedini slučaj, na djelo hic et nunc(D 3918). U tu svrhu je potrebito da svaki pojedinac uči, pita savjete, studira volju Božju bilo u prirodno-moralnim ili u objavljenim zakonima. Kada pojedini subjekt odabere ono što je uistinu u skladu s voljom Božjom, sa zakonima naravi i nadnaravi, može reći da je doista dokazao da je suvereni gospodar svojih čina, ali tako, da dok je gospodar situcije u djelovanju, podložnik je Bogu kao mjerilu ili normi po kojoj prosudjuje da li je dobro radio. Stoga se može reći da samo čin nadnaravno oblikovan znači

pravu puninu čovječje djelatnosti, istinsku afirmaciju čovjeka.

§ 2. - Može li se,dakle, formulirati kriterij moralne kvalifikacije ili odredjivanja izmedju dobra i zla čina?

56/ - Budi volja Tvoja! - Potpuno u skladu s onim što je rečeno gore možemo iznaći formulu ili kriterij po kojemu se vrši kvalifikacija dobrih i zlih čina. To je: volja Božja, ne u smislu samovolje Božje,nego u smislu da se svaki čin uskladi s voljom Božjom očitovanom u njegovom zakonu. Prema tome:Ni poziv na iskrenost, ni na dobru nakanu, ni na revnost ne daje ispravnost činu, ako nije u skladu s Božjom voljom(Spicq I,str.383).

Za kršćanina je Božja volja očitovana u Kristu. Božji poziv je poziv svete ljubavi u Kristu. Za kršćanina kriterij kvalifikacije jest podudaranje s Evandjeljem. Tko opslužuje evandjelje taj hoda ispravno, ravno, odlučno, zanosno. On donosi plodove bujnog života Duha, ispravne nakane, ljubavi i sl.(Spicq I,str.270 bilj 5; str.51 bilj.3; 387 bilj.2). Takvi su čini Bogu dragi(Iv 8,29); Gospodin ih hvali(2 Kor 10,18); oni zaslužuju uskrsnuće i blaženstvo (Iv 5,29).

Protivi li se ovomu ono što naučava Crkva?(D 2290;2291). Nikako.Rekli smo da čin u skladu s naravi, bilo naravi čovjeka bilo naravi kršćanina kao novog bića, jest ujedno u skladu s voljom Božjom. Narav kršćanina traži saglasnost sa zahtjevima čovjeka kao pojedinca, kao člana ljudskih zajednica, kao Božjeg podložnika, posinka Božjega, subrata s Kristom, podložna Duhu, povjerena Crkvi itd.

Zaključimo: Krist, uzimajući čovječju narav potvrdio je njeno dostojanstvo kao temelj i pravilo moralnoga reda (Pijo XII br.6303). Kada Sv. pismo reče da se dobrota djela računa prema bratskoj vezi ili obziru prema bližnjemu, da se bližnji ne sablazni, da se izgradi i sl. takvo se mjerilo pravilno uklapa u čovječju narav koliko je socijalna(Spicq I, str.387 osobito bilj.2).

BILJEŠKA: Da ne bi netko rekao da smo time kriterij morala za kršćanina postavili izvan njega. Ne, i to prije svega, jer je i Dekalog utemeljen na čovječjoj naravi, još više Zakon ljubavi. Bilo da rečemo da je kriterij razlikovanja dobra i zla saglasnost s ljudskom naravi, bilo da rečemo da je saglasnost sa zakonima nadnaravi , bilo s Kristom, bilo sa zahtjevima svete ljubavi/Spicq I,str.391/ u korijenu govorimo istu stvar, jer u naravi, u Kristu, u nadnaravi, u ljubavi i sl. zrcali se volja Božja. Očituje se ono što želi od čovjeka ili kršćanina da čini.

Onima pak koji se boje uzimati zajedno narav i nadnarav kao kriterij prosudivanja dobrih i zlih čina zgodno je predočiti ovo: prema sv.Pavlu Rim 2,15 prirodni je zakon jednako važan i obvezatan

kao i Mojsijev, a ovaj je važan upravo jer je odraz prirodno-moralnog zakona. To nas potiče da ne lučimo do separacije narav i nadnarav, nego da ih što tjesnije povezujemo u dužnoj razlici. Neka nam u ovom smislu posluže dosta smione riječi P.Fuchs: I nekršćani dijelom posjeduju kršćansku moralnu nauku. Kako? "Nec perceptio gratiae Christi eos moventis atque vocationem moralem penetrantis eis aliena est, nec virtualis acceptio supernaturalis revelationis christianae, sub gratiae impulsu, eis impossibilis dicenda esse videtur. Sicut neque illos, qui sincere et bona fide atheos se esse asserunt, in fundo conscientiae intimo atque non reflexo omni perceptione Dei carere putamus"/THEOL.MOR.PERFICIENDA, str.511/.

§ 3. Čuva li se time jedinstvenost moralne norme ili kriterija?

57/. - Jedan kriterij u dvostrukom refleksu. - Prirodno-moralni zakon i pozitivno očitovana volja Božja u nadnaravnom moralu su dva refleksa jedne te iste volje Božje. Ovu pak svodimo na Božju narav koliko je shvaćamo u odnosu prema stvorenjima, prema čovjeku i njegovoj ekonomiji spasenja. Božji um i volja koliko stvaraju red medju stvarima, dodijeljuju svakome narav i čuvaju njene osobine nazivaju se vječni zakon, o kojem kasnije.

Prema tome se može reći da bližnji kriterij u prosudjivanju ili kvalifikaciji dobrih ili zlih čina jest integralno shvaćena ljudska narav tj. sa svim svojim strukturalnim vezama naravnog i nadnaravnog reda (Pijo XII sv.I br.168), daljni pak je vječni zakon ili Božja volja, o kojoj poglavito ovisi kvalifikacija dobra i zla(I-II 19,4). I tako Božja volja ili Božji zakon ima prvenstvo i predstavlja objektivni red morala. - Subjektivni pak kriterij jest savjest s pravilima razboritosti, naravne i nadnaravne(D K ld i K le).

§ 4. Spoznaja dobra i zla

58/. - U ljubavi, u vjeri je svjetlo za spoznaju pravih vrednota. - U moralci se razmatralo o moći ili sposobnosti pomoću koje se dolazi do spoznaje dobra i zla. Neki su naučavali da se dolazi pomoću nekog instinkta ili posebnog osjetila, makar i slijepog instinkta(Merkelbach, I br.136-138). Danas se to pitanje postavlja kao traganje za vrednotama, spoznaja vrednota(Häring I,str.169-186).

Pogani nijesu smatrali vrijednim čuvati pravu spoznaju Boga pa su moralno pali(Rim 1,28). Židovi su stekli spoznaju preko Zakona. Kršćani su nova bića, nova stvorenja, sposobna za višu spoznaju, za orijentaciju u svim okolnostima. A kako dolaze do te spoznaje?

To je duhovno znanje(Kol 1,9-10), a to je u srazmjeru prema ljubavi koja duši daje potrebit takt ili osjećaj za pravim vrednotama. Toj ljubavi pomažu osobito dvije moći ili sposobnosti: epignoza koja shvaća zahtjeve ljubavi, osobito urgentnost odaziva Božjoj ljubavi, te aisteza ili zdrav moralni osjećaj, istančan trajnim vježbanjem u autentičnoj ljubavi(Spicq II, str.599 sl).

To znanje, ipak, podliježe teškoćama. Grijeh smeta. Nema ravnoteže ni u pameti ni u srcu, nego u srazmjeru kako se u pameti i u srcu nalazi Bog. Zato su Apostoli tvrdili da nema zdrava prosudjivanja dobra i zla osim ako Bog to prosudjivanje udijeli kao dar(Spicq II, str.594, bilj.7). Spoznaja je ovisna o kreposnom raspoloženju, o ljubavi. "Od kapitalne je važnosti da čitav život kršćanina, inspiriran jedinom Božjom ljubavi po nakani, bude takodjer odredjen ili rukovodjen tom istom ljubavi u njenim opcijama i praktičnim realizacijama, pružajući tako savjesti neki instinkt i kriterij za njene sudove"(Spicq II, str.602-603). Razumljivo, da se uzmogne apelirati na tu višu mudrost života treba biti odrastao, jer samo odrasli ili savršeni "imaju navikom uvježbana osjetila za razlikovanje dobra i zla"(Heb 5,14).

BILJEŠKE: 1/ Čovjek se ne rađa s ulivenim, gotovim pojmovima dobra i zla, nego se rađa sa sposobnošću da netom uoči pojam "dobro", odnosno "zlo" može formulirati načelo da dobro treba činiti, zlo izbjegavati. Moralni je osjećaj u čovjeku inkoativno. Vidi Merkelbach I,str.454, u vezi str. 126 i 135. Znači da se ta spoznaja svodi na snagu praktičnog razuma ili praktične spoznajne moći.

2/ Klasična je hauka o slijepoći za vrednotama, osobito kada je spoznaja zasjenjena i pokvarena strastima/I 49,3 ad 5;CG III, 91/. Bez kreposnog raspoloženja, odnosno bez svete ljubavi, kako smo rekli gore, nema ekvilibriranog znanja o dobru i zlu/I-II, 1,7/.

59/ - Pokrivaju li se religiozna i moralna spoznaja? - Tu se može postaviti dvostruko pitanje: ako je moralna spoznaja inkoativno zajednička svim ljudima na bazi zakona zapisana u srcu(Rim 2,14-15) tj. na bazi prirodno-moralnog zakona, kako se tumači činjenica tolike zaostalosti pa i kod vjernika? Drugo pak pitanje je ovo: da li je spoznaja prirodno-moralnog zakona opsežnija, šira nego li spoznaja Boga ili religiozna spoznaja?

Na prvo pitanje: Očito je da mnogi posjeduju spoznaju dobra i zla na primitivan način. Kod nekih je ta spoznaja vulgarna, kod nekih znanstvena. Neki znaju obrazložiti zašto je neki čin dobar, drugi zao, neki samo znaju DA je nešto zlo i zabranjeno, nešto dobro i preporučljivo. Medju tim, i kod neukog čovjeka Duh može voditi i dovesti do zamjernih visina svetosti. Nekima je dovoljno znati da neki čin izaziva sablazan, da ga osudjuju kreposni ljudi, da ga kažnjava zakon, da škodi zdravlju, a s kršćanske perspektive jednostavno ga Bog preko usta propovjednika,

župnika ili ispovjednika zabranjuje ili preporuča i sl.

Na drugo pitanje: Iz činjenice da je danas religiozna spoznaja kod mnogih zakržljala, zaključuje Billot da kod njih ne funkcionira ni moralna obaveza, jer, gdje nema spoznaje zakona, nema ni obaveze, a Bog je zakonodavac moralnog reda.

Ovo tumačenje Billot-ovo ne može se prihvatiti, jednostavno radi toga što se radius religiozne spoznaje i moralne spoznaje ne pokrivaju. Širi je radious moralne spoznaje, nego onaj religiozne ili spoznaje Boga. P r v o, sv. Pavao zove na odgovornost pogane ako ne slušaju glas savjesti, neovisno od toga da li znaju da opstoji osobni Bog (Rim 1,28-32); d r u g o, i kod djeteta, dakle genetički, prije se pojavljuje kategorija morala, dobra i zla, nego kategorija vrhovnog Bića; t r e ć e, reći da je dovoljno poznavati Boga konfuzno, općenito, recimo u aspiraciji za srećom ili blaženstvom i sl. ne zadovoljava, jer, dok se ne pozna Boga kao zasebno biće, različito od drugoga npr. od svijeta, ne može se govoriti o nekoj spoznaji Boga(I 2,1 ad 1; CG III,38); č e t v r t o, čovjek se radja s nekim prirodnim, hvalevrijednim osjećajima (semina boni) koji su kao neki ostaci, znakovi Božji u čovjeku i vode čovjeka prije nego se on osjeti stvorom Božjim(D 2624); p e t o, zbog tih razloga i "zbog činjenica s kojima se u životu susrećemo čini se pretjeranim i neispravnim Billotovo mišljenje da je za pravi i prvi ćudoredni život potrebna izrazita i jasna spoznaja Boga zakonodavca"(Kozelj: BS, 1963, br.1, str.29).

60/ - Može li se zamisliti moralni red bez Boga? - Ivan XXIII ukazuje na neke značajne fenomene koji nam mogu poslužiti za odgovor na pitanje. Znanosti priznavaju da ne mogu do dna prozreti prirodu(MetM br.210), time ni prirodu čovjeka. - Osim toga, to čovječanstvo doživljuje tolika razočaranja i neuspjehe u nastojanju kako bi usrećilo čovjeka, da se samo pozivom na transcendentnost može ljudskom srcu pružiti zadovoljavajući lijek(br.209). - Ako uzmemo pak u obzir goleme napratke na polju tehnike, npr.atomsko oružje, ljudi uvidjaju da je potrebita jedna viša instanca da drži ljude u stezi, jer oni medjusobno ne mogu naći jednu opće prihvatljivu platformu. Iz ovoga Ivan XXIII zaključuje: "Čovjek odvojen od Boga postaje sebi i drugima užas" (ist.nj.br.217; vidi 208-211; 215).

Činjenica je da sva tumačenja moralnog fenomena pozivom na humanost, na zakone, društveni obzir itd. nemaju čvrste temelje. Metafizička analiza ne miruje dok se pamet ne zaustavi na izvoru moralnog reda, kao što ne miruje u istraživanju fizičkog reda sve dok ne dodje do zaključka da opstoji Tvorac i Uzdržavatelj toga reda. Izvjesno je ta kodjer da samo vrhovno Biće, koje gospodari vječnošću, može pružiti adekvatnu sankciju i riješiti tolike neriješive

nepravde i povrede morala u vremenu. Dakle, integralno tumačenje moralnog fenomena nije moguće bez konačnog priziva na Boga, iako se ta spoznaja ne verificira kod svakoga, da pače, kako smo rekli u prošlom broju, općenitiji je pojam dobra i zla nego li pojam osobnog Boga.

§ 5. Uočiti okolnosti a ne samo objekt čina

61/. - Prvi respekt, bez sumnje, jest na objekt, sadržaj čina. - Rekli smo u br. 56. da nikakva okolnost ne može učiniti čin dobrim ako on nije objektivno u skladu s voljom Božjom. Ali je očito da se nije lako snaći u pojedinim slučajevima. Nije lako otkriti što Bog od nas traži u pojedinim, zamršenim situacijama. Potrebno je "zdravo shvaćanje"(2 Pet 3,1). Za to zdravo shvaćanje traži se mnogo. Zrela mudrost vlastita je odraslima, savršenima(1 Kor 2,6; Kol 1,28; 1 Kor 3,1; 11,13). Mnogo toga vjernik mora usporedjivati, zaključivati, prosudjivati. To se rasudjivanje "nekada odvije spontano ili instinktivno, pod nadahnućem D.Svetoga i pod impulsom spontanosti ljubavi, ali ponajčešće se to odigra poslije promišljanja, i to promišljanje je kao verifikacija kvaliteta djela kako je ono uočeno i konkretne situacije u kojoj je upleteno"(Spicq II, str.598).

Štogod čovjek čini sve je kao predmet njegova izbora. Ali predmeti su različiti. Prosudimo svaki predmet u svjetlu morala. U odnosu prema volji Božjoj, u njegovoj biti,po njegovom sadržaju , prirodnoj odredjenosti ili strukturi, neposrednom cilju(finis operis) kako ga kreposni ljudi shvaćaju. Tako uočen predmet daje činu bitnu, osnovnu specifikaciju, moralnu kvalifikaciju npr. davanje milostinje po objektu znači liječenje tudje bijede, dakle dobar čin; krađjom se oduzima drugomu što je njegovo, dakle kradja je grijeh po objektu, jer kradljivac prisvaja tudji objekt.

62./ - I okolnosti moraju biti ispravne. - Stari su govorili: "Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu". Kao što nije dovoljno da se čovjek rodi, da ima tijelo i dušu, nego je potrebito da bude integralan, ne defektan, slično i čovječji čin mora biti odmjeren prema okolnostima, jer i sama jedna zla okolnost može diskvalificirati čitav čin.

Koje su to okolnosti? To su: TKO čini ono što čini npr. da li vanbračni prileg počinja oženjeni ili ne; ŠTO čin prouzrokuje npr. da li psovka sablažnjuje koga ili ne;GDJE je čin učinjen, recimo, da li je kradja učinjena u crkvi; KOJIM SREDSTVIMA tj.pravednim ili nepravednim npr. da li se prodavač poslužio prevarom; U KOJU SVRHU ili motivacija, da li je netko ukrao da zavede neupućenoga; KAKO je čin izveden npr. da li je netko drugoga tukao okrutno, sadistički; KADA ili koliko vremena npr.koliko je ustrajao u mržnji, grijehu itd(I-II 7,3; ETH br.414-416).

Razumije se, najglavnija od svih okolnosti je cilj(finis operantis) ili motivacija(I-II 7,4), ali i sve druge mogu igrati veću ili manju ulogu prema tome da li činu dodavaju veću ili manju nesuglasnost s normama morala, veći ili manji deformitet, npr.ako oženjeni čovjek učini preljub sa ženom svoga prijatelja, nije li tu više naslova deformiteta?

a/ Ima li išta o tome u Sv.pismu? Kršćanin je pozvan da bude uvijek budan, da u svakom činu gleda volju Božju, da odmjeruje sve okolnosti u cilju da uvijek i u svakom činu omili Bogu. Na to ga potiče veličina poziva, Božjeg dara. Ako je u tome nemaran počinja pravi moralni paralogizam i dokazuje svoju nevjernost(Spicq II, str.606-608). Razboritost ili životna mudrost pozvana je da čovjeka odgoji u tom poslu(II-II 49; 53). Vidi Ef 5,15-17 i tekstove kod Spicq-a sv.II, str.606 sl; 667 bilj.4.

Svakako posebno je pohvaljen dar siromašne udovice, dakle okolnost TKO je udijelio milostinju(Mk 12,41-44);velikoj ljubavi mnogo je i oprošteno, dakle prema okolnosti KAKO ili KOLIKO(Lk 7,47); izdati prijatelja poljubcem uključuje okolnost KOJIM SREDSTVIMA pa zaslužuje veću osudu (Lk 22,48), treba se odreći i dopuštenih čina ako opstoji pogibelj sablazni(Dap 15,21), prema tome okolnost GDJE igra takodjer ulogu itd.

B/ Crkveno učiteljstvo? Ispovjednik je pozvan da se osvrće i na okolnosti čina i na okolnosti počinitelja(D 813). Važnost je okolnosti tolika(D 1681) da u ispovijedi treba bezuslovno ispovjediti okolnosti "quae peccati speciem mutant"(D 1707) tj.one koje unose specifično nov deformitet ili protivnost normama morala. Stručnim terminima Pijo XII iznosi nauku dne 11.IX 1956, sv.III br.5454. On dobro naglasuje da je suvišno pozivati se na cilj ili motivaciju, ako je čin po objektu zao, ali, ako je čin po objektu indiferentan ili dobar, može se postaviti pitanje motivacije,i ona će činu nadodati drugo moralno vrednovanje. Svakako i II vat.koncil u dekretu OS br.4 primjenjuje nauku na upora bu komunikacionih sredstava, pri čemu govori, da treba voditi računa o svim okolnostima u kojima se ta komunikacija ostvaruje.

c/ Teologija usvaja nauku bez ustručavanja. Ona dapače naglasuje s Crkvom kako se ne možemo pozivati ni na nadnaravno vrijedno djelo ili čin, ako ovaj nije u svim okolnostima ispravan(D 1962), jer nadnarav ne ruši zakonitost naravi.

Možda je situacionizam nekako pokrenuo teologe da posvete malo više pažnje promatranju okolnosti, ali računanje na okolnosti jest isto tako staro kao i teologija. Sv.Toma daje veću važnost promatranju okolnosti u kojima se čin odvija, nego promatranju čina općenito(I-II 6,6; II-II 106,2; ETH br.390). Dapače, mora se reći da čovjek "simpliciter" ono hoće, što odabire promatrajući sve okolnosti (I 19,6 ad 1).

Kazuistika donosi: "species mutatur" kada okolnost pretvori dobar ili indiferentan čin u zao; ili, kada okolnost pretvori laki grijeh u teški; ili opstojećoj zloći po objektu nadoda specifično drugu npr. ako osoba vezana zavjetom spolne čistoće sagriješi proti iste.

Može se dogoditi da činilac uzme jednu okolnost kao glavnu, pretvori je nekako u objekt unutar objekta, npr. kada bi propovjednik održao propovijed samo zato da pobere pohvale od ljudi. Tada je ta osobna svrha dala nekako deformitet čitavom djelu. Pokvarila ga.

Na području grijeha koji se ostvarjuju jedino kada dosegnu odredjenu kvantitetu, okolnost manje-više isto tako manje-više deformira čin npr. teža je kradja skupljeg predmeta ili kradja veće količine.

63/. - Najglavnija okolnost: cilj činioca. - Sv.pismo razvija ovu nauku osobito Mt.6,1-19. Treba imati pravu nakanu kod dijeljenja milostinje, pri molitvi, postu i sl. Dobra nakana je kao svjetiljka tijelu i činu, čitavom životu čovjeka. Čvrstinu i primjenu nauka prima kod sv.Pavla Rim 3,8. Tu Pavao jasno govori da najprije treba gledati objektivnu vrijednost čina, a da nikakva dobra nakana ne može opravdati u sebi zlo djelo. Vidi se da su neki kršćani odviše isticali dobru nakanu, zato sv.Pavao tvrdi da ne vrijedi načelo: "Činimo zlo da bude dobro", ali da ih ima koji kleveću vjerovjesnike da oni to naučavaju.

Crkva je imala dosta prilika da iznese ovu nauku. Pitanje je bilo akutno npr. za vrijeme osvajanja Zapada sa strane Španjolaca kao i u pitanju "rituum Sinensium". Cilj ne opravdava sredstva niti ako se radi u prilog vjere(D 1928), niti u svrhu nekog tjelesnog dobra(D 815; 1254; 3684).Danas pak se pitanje tretira osobito u bračnom moralu. Osim toga, važna je nauka Crkvenog učiteljstva da izmedju ciljeva opstoji podredjenost(D 958; 1705). U tom slučaju treba gledati na načelo subordinacije: niži cilj, u nemogućnosti da se udovolji njemu i višem cilju mora odstupiti npr. naslada u bračnom odnosu pozitivno odabrana proti prvotnog cilja,prima diskvalifikaciju s gledišta morala, pa se ne odobrava ako bi se radi nje pozitivno, protuprirodno zabacio viši cilj.

Teologija naglasuje što je već rečeno. Cilj nema toliku snagu da može promijeniti bitnu kvalifikaciju koja dolazi ex obiecto. - Cilj činioca može se poklapati s ciljem čina, ali u konkretnom slučaju možda se i ne poklapa tj. lična motivacija može iskvariti cilj čina ili finem operis. - Tko dobar čin po objektu iskvari djelomično zlim ciljem, taj čini dijelom dobar, dijelom zao čin.

Da specifikacija sa strane cilja nije bitna teolozi dokazuju ovako: svi elementi koji pridolaze biću već bitno konstituiranom, dolaze mu kao pripadni, dodatni a ne kao bitni. A to je u našem slučaju, jer čin je bitno konstituiran in genere moris po svom objektu.

II vat. koncil je naglasio da osobito treba paziti na dobru nakanu u svećeničkom zvanju(dekr.IS br.6) i u apostolatu laika(dekr.AL br.8), da ih ne bi vodio egoizam ili težnja za nekom dominacijom.

64/ - Velika odgovornost u dužnosti ispravne motivacije. - Najprije naglasimo da okolnosti ne opterećuju počinitelja odgovornošću ili grijehom nego jedino koliko ih je počinitelj znao, mogao i morao znati, jer se specifičnost čovječjeg čina ne proteže nego u radiusus spoznaje, kako je rečeno.

Ipak,uoči razliku. Psovač psuje u javnosti, bit će kriv za eventualnu sablazan, iako nije namjeravao sablazniti,penitent izvršuje pokoru označenu od ispovjednika da udijeli milostinju, a drugi ga cilj ne pokreće, zaključit ćemo da je možda samo izvršio naredjenu pokoru i ništa više. Zašto? Jer je pitanje da li u slučaju funkcionira virtualna nakana, bez koje, kako rekosmo gore u br.37, nema kreposne motivacije ili finalizacije. A ova je potrebita za specifično čovječje, kreposno djelovanje.

Zaključak: toliko je čovjek izložen neprestanom nasrtaju raznih faktora zla; toliko ga teret grijeha vuče k sebi, da nije lako shvatljivo kako bi čovjek mogao opravdati svoju čast čovjeka i kršćanina ako bi samo pasivno očekivao finalizaciju svojih čina, naprotiv, traži se da čovjek pozitivno barem virtualno finalizira tj.motivira svoja djela prema vrednotama npr. prema zadnjem cilju, milosti, kreposti, da se uzmogne reći da doista radi svjesno-hotično-slobodno i nekako stvaralački. Kratko je rekao sv.Toma: "Ad hoc quod voluntas sit bona requiritur quod sit boni sub ratione boni id est, velit bonum et propter bonum"(I-II 19, 7 ad 3), a to se ne ostvaruje bez barem virtualne finalizacije.

BILJEŠKE: 1/Nije časno za čovjeka raditi jedino u vidu neke koristi, jer korist je uvijek sredstvo a ne cilj. Pretvoriti korist u cilj znači izvrnuti red i poredanost vrednota. Etika Hobbes-Bentham, tj. Benthamova izgrađena na načelima Hobbesa, jest vrlo važna etika relativističkog smjera. A nije sama.

2/Nije ispravno raditi jedino u vidu naslade, pa makar naslada bila skopčana po naravi s činom/D 2108/. To tvrdimo proti laksizma. Naslada je popratna vlastitost nekih čina, dakle i ona ima obilježje dodatka te se nesmije pretvoriti u cilj. Potrebno je da činilac bude pozitivno finaliziran višim dobrom, dobrom krepos-ti/bonum honestum/. Ako je pak naslada skopčana s vršenjem kreposnog čina, takva je zakonita nagrada za sam čin. I prijateljstva sklopljena na motivu koristi ili naslade netemeljita su i kratkotrajna/ETH br.1565 sl/. Vidi Pijo XII/sv.I br.1158/.

Važno je za praksu upamtiti da tko traži neki užitak ili nasladu u radiusu dopuštenosti i umjerenosti, može se reći da samim tim svoj postupak finalizira kreposno, jer ne prelazi mjere /Merkelbach I br.161/,a u ekvilibriju i mjeri je krepost.

3/Može li se djelovati u vidu naslade kao cilju podređenom višim ciljevima?Može.Razumije se, ako je naslada u sebi dobra, dakle ne može biti govora o veneričnoj nasladi izvan braka - /Lumbreras, CASUS, I, br.17/.

65/ - Opstoje li potpuno ljudski čini a da nijesu dobri ni zli ? - Pitanje je o pojedinom, konkretnom ljudskom činu, dakle činu opkoljenom sa svim okolnostima, činu "hic et nunc", svjesno-hotično-slobodno stvorenom činu. Time je lako uočljiva razlika izmedju onoga što je rečeno u br.54, gdje smo govorili da apstraktno može opstojati indiferentan čin tj. koji po sebi ne uključuje deformitet s normama morala.

Suvišno bi bilo tražiti u Sv.pismu direktnu potvrdu za niječan odgovor na pitanje. Ipak, jasno je da Sv.pismo izričito traži od kršćanina da svaki čin shvati ozbiljno. Može se reći da u toj orijentaciji nalazimo neku indirektnu smjernicu u prilog niječnog odgovora na pitanje. Prema tome i gleda da treba reći sa sv.Tomom: "Idem sunt actus morales et actus humani"(I-II 1,3).

Pitanje je usko povezano s pitanjem u br.64. Finaliziranje čina čovjeku je nešto bitno i nužno a ne nešto akcidentalno(I-II 4,4 ad 3; 18,6). Netom stupi u akciju svjesnost-hotičnost-sloboda, nije moguće shvatiti da čovjek ne shvaća cilja u vidu kojega djeluje. Recimo da je to po sebi indiferentan čin, ali, netom ga čovjek uočio u okviru morala, u radiusu dobra ili zla, on se te karakteristike ne može otresti. Kada čovjek djeluje kao čovjek on ne može a da ne djeluje u vidu nekog cilja, znači odgovorno.

Kao dopunu na br.64, može se reći, da je dužnost pozitivnog usmjerenja čina prema vrednoti kreposti uključena u onoj generalnoj dužnosti da treba sve činiti na slavu Božju(1 Kor 10,31). Kako će kršćanin moći bilo što ushtjeti, reći ili učiniti u ime Gospodina Isusa ako tim pokretima svoga "ja" ne dade pozitivnu finalizaciju?(Kol 3,17). Nije dovoljno da je čin dopušten, treba vidjeti je li koristan (1 Kor 6,12) i u skladu s drugim okolnostima. Važna je uvijek vlastita pobuda(1 Kor 9,16-19).

66/13 - Moralna kvalifikacija izvanjskog čina. - U ovom pitanju odsijeva velika misija Kristova, jer pred legalizmom Farizeja on je nastupao ističući vrijednost unutarnjosti, duha, tako da je dobar čin jednostavno produženje unutarnjeg čina(nakane, htijenja, kreposti), njegovo objelodanjenje. A taj unutarnji čin je nosilac moralne kvalifikacije(Spicq I,str. 51, bilj.3). Farizeji su hipokrizijom bili najveća zapreka prodiranju Kristovih misli u odabranom narodu(isti,I,str. 288, bilj.6 i 289 bilj.1), oni su se brinuli više za izvanjski konformitet zakonu, nego za unutarnju ispravnost.

U NZ nema puno zakona izdanih od Krista. On je zatražio unutarnju odanost(I-II 107, 1 ad 2), zato se NZ naziva "lex amoris". U dvjema zapovijedima sav je uključen. Krist je zabranio samo ono što se protivi milosti, a naredio jedino što se odnosi na primanje sakramenata ili što je u uskoj vezi s primanjem milosti(I-II 108, 2 i 4). Istim pravom

govorimo da je NZ kao "lex libertatis", iako zabranjuje i zle unutarnje čine, koje SZ nije uvijek zabranjivao(ist. mj.107,4).

Uoči kako je Abraham nagradjen iako nije izvršio naredbu(Post 12,16); kako je Krist osudio i samu zlu misao(Mt 9,4), želju(Mt 5,28), formalizam književnika i farizeja (Mt 7,21), ali, s druge strane traži izvršenje ili provodjenje u djelo volje Božje, te je i sam naučavao, molio , ali i činio(Dap 1,1), uvijek spreman nagraditi djela (Mt 5,19).

Zanimljivo je kako su se u kršćanstvu pojavljivale pretjeranosti na drugoj strani, naime: neki su nijekali potrebu i važnost izvanjskih čina ili djela. Bilo je potrebito da Crkva u tom pravcu intervenira. To je i učinila, i time ispunila svoju misiju spasavanja u odredjeno vrijeme. Vanjski čini potrebiti su i savršenom kršćaninu(D 966-69). Izvanjski čin je naredjen (D 969). Dobra djela čuvaju i umnožavaju svetost(D 1674). Zato je i osudila kvijetizam(D 2240). Vidi Denz K 1 c:extensio moralitatis.

U ovom je pitanju lako zastraniti. Promisli koliko toga ljudi zamisle i zažele, ali ne izvrše. Promisli kako neki uzveličavaju vanjštinu, drugi je preziru. Onoga koji neprestano ponavlja molitve, i onoga koji se samo poziva na nutrinu. Onoga koji je želio spasiti utopljenika, skočio u more i spasio ga, i onoga koji to nije nastojao,ili je nastojao ali nije uspio.

Moramo reći da spoj ideje i prakse, riječi i djela,nutrine i vanjštine nije autentično kršćanska misao. Ona je postulat mudrosti života i kod mudraca antike(Sokrata,Platona, Stoika), kako se zna iz njihovih spisa(Declercq. SAI SIR, str.58). To znači da ljudska pamet u tom prosudjivanju slijedi opću logičku zakonitost.

Recimo ovako: Unutarnja nakana ili želja i sl. prema vanjskom ostvarenju odnosi se kao nepotpuno prema potpunom, dakle spadaju pod istu moralnu kvalifikaciju, tj.jedna je ili jedinstvena kradja i dok je u zamisli i kada je ostvarena. - Ako je netko ne samo začeo dobar čin nego ga i izveo ili realizirao, upopunio ga je, protegnuo, time dokazao veću puninu unutarnjeg dobrog čina. - Zao čin izvršen na vanjštini, npr. realizirana kradja, teži je nego dok je samo zamišljen te se prenosi i na socijalni red,zato treba ukradeno povratiti ili dati naknadu da se poremećeni vanjski red ispravi, jer socijalni red posjeduje i svoju socijalnu zakonitost. - Zaključi kako je ispravno i potrebito cijeniti jedno i drugo, ali prvenstvo s moralnog gledišta dati nutrini, onom zdravom oku(Mt, 6, 22-24).

BILJEŠKA: U kat. društvenoj nauci mnogo se insistira na tome da je potrebita stvarna, konkretna socijalna akcija, a da nije dovoljna nauka ili propovijedanje. Ima riječ socijalni katolicizam, a ne pasivizam ili kvijetizam. Pavao VI u enc. PP insistira na tome osobito u br.39; 75; 80: "Čas akcije je već došao" govori u tom broju. Vidi: Van Gestel: LA DOCTRINE SOC. DE L'EGLISE, 1963, str. 15. sl.

67/ - Moralna kvalifikacija učinka. - Onaj je svećenik izrekao u društvu lijepu misao koja je nekog prisutnog obratila, obraćenje se svećeniku ne ubraja kao zaslužan učinak ako ga nije barem virtualno namjeravao, kako je rečeno gore u br.37, 64,65 i prigodice.

Onaj je namjeravao protivnika smrtno raniti, zadati mu tešku ranu, i protivnik je umro. Smrt protivnika ubraja se prvomu jednostavno zato što teška rana nekako po naravi, vlastitom snagom proizvodi učinak ili smrt. Stari bi rekli: "causa causae est causa causati" tj. kada je uzrok, u slučaju zadavanje teške rane, po sebi izvor učinka. U uzroku "per se" neposredno je uključen učinak.

Onaj svećenik je sablaznio nevine pričanjem jednog sablažljivog vica ili šale. Njegovo pričanje nije "causa per se" sablazni, jer stariji se možda nijesu sablaznili, ali okolnost nevinosti ili djetinjstva prisutnih tražila je od svećenika da ne priča što je mogao ne pričati i morao ne-pričati. Pričanje kao "causa per accidens" ubraja se sablaznitelju, jer nije upotrebio dužnu marljivost ili oprez.

68/ - Moralna kvalifikacija čina s dvostrukim učinkom. - Ako posjetiš onog prijatelja izlažeš se nekoj duhovnoj pogibli, ako ga ne posjetiš on će ti zamjeriti - što ti je raditi? Ako ne pročitaš onu knjigu snosit ćeš odgovornost pred profesorom, ako je budeš čitao doživjet ćeš nepoželjna uzbudjenja - možeš li je čitati? Ako djevojka ne popusti vjereniku ovaj će je ostaviti, ako popusti izgubit će poštenje barem pred savješću - koji joj se izlaz otvara? Majka bi ozdravila kada bi abortirala - smije li? Bezbroj sličnih teških situacija sličnih situaciji izmedju nakovnja i čekića. Iz jednog čina može uzslijediti dvostruki učinak: dobar i zao.

Prvi uvjet: Iako predvidjaš da će iz tvoga čina uzslijediti i dobar i zao učinak dopušteno ti je učiniti taj čin ako je on u sebi dobar ili barem indifirentan, u skladu onoga što je rečeno gore u br.61.

Drugi uvjet: Predvidjeni zao učinak ne smiješ namjeravati ni uzimati niti kao sredstvo za postizavanje dobrog učinka, tj. dobar učinak mora uzslijediti iz čina barem jednako neposredno kao i zao učinak. Slijedi iz prvog uvjeta.

Treći uvjet : Zao učinak ne smiješ uopće namjeravati, jer tada bi ti s "fine operantis" ili zlom nakanom pokvario što je dobro i dopušteno u tom slučaju.

Četvrti uvjet : Mora opstojati srazmjeran razlog radi kojega dopuštaš ili se izlažeš neugodnosti da uzslijedi i taj zao učinak.

Kratko rečeno: dopušteno je ponere causam ili actum (bonum vel indifferentem) cum duplici effectu: ako za to imaš dovoljna razloga - zao učinak ne namjeravaš - i taj zao učinak nije sredstvo za postizavanje dobrog učinka.

BILJEŠKA: Pijo XII je aplicirao ovo načelo na pitanje reanimacije /sv.III br.5586/ a i više puta, kako se vidi iz njegovih djela npr. u pitanju bračnog onanizma, periodičke kontinencije i sl.

69/ - Moralna kvalifikacija suuzročnosti. - U vezi br. 48 mora se konstatirati veliki radius čovječje hotičnosti. Hotičnost je uzročnost. Kao pozitivan suuzročnik smatra se: naredbodavalac, savjetnik, pristalica, hvalitelj ili kuditelj, zaštitnik, pomagač. Ali suuzročnost se može realizirati i negativnim stavom: ne-opominjanjem, ne-protivljenjem, ne-očitovanjem.

Svi ovi mogu biti suuzročnicima na formalan način(sa svim komponentama ljudskog čina) tj. ako iznutra pristaju, odobravaju, slažu se s počiniteljem čina npr. ako bi bračni drug tako u unutarnjosti pristajao na zloban protuprirodan odnos. Takav suuzročnik ne samo da krši dotičnu krepost, nego i sablažnjuje drugoga(D 2151). Formalnom se suuzročniku čin upisuje kao da ga i sam izvorno čini.

Ako suuzročnik ne pristaje na zloću čina, ne sudjeluje u zlu činu kao takvom, jer mu fali koja bitna komponenta ljudskog čina, govorimo da je materijalni, više izvanjski suuzročnik. To se može dogoditi na dva načina: a)posredno, npr. ako stražar pod prijetnjom smrti otvori provalniku vrata. Doista, stražar je time olakotio ili čak omogućio provalniku kradju, ali je stražaru egzistencija prečnija nego imanje gospodarevo. Stražar sa svoje strane, pretpostavimo, opiré se koliko može i mora, prema tome on nije formalni suuzročnik, on je više prigoda da provalnik na svoju odgovornost izvrši provalu; b) neposredno,ako bi stražar čak provalniku, pod istom prijetnjom smrti, i pomogao izbaciti predmet iz kuće. U tom slučaju: nema sa strane čuvara formalne suuzročnosti - razlog je dovoljno važan, i stražar nije dužan izgubiti život za materijalno dobro gospodarevo(osim ako je po srijedi poseban ugovor koji bi stražara i na to obvezivao) - i takav je slučaj kao skrajna nužda u kojoj su stvari potrebne za život zajedničke, tako da te okolnosti od neposredne suuzročnosti čine posrednu.

Iz ovoga se izvodi formulacija pravila: Materijalna posredna suuzročnost može biti dopuštena u pojedinom slučaju, ako je čin u sebi dobar ili barem indiferentan, i ako

i broj 48

opstoji proporcionalan razlog da se tolerira tudji zao čin. Dapače, može biti dopuštena i materijalna neposredna suuzročnost ako čin za suuzročnika, radi posebnih okolnosti, prestaje biti u sebi zao ili nemoralan(Fanfani, I, br.96,izd.1950 str.152). odnosno nedopuštena, ako čin postaje u sebi zao (n.pr. instrumentalna direktno izvedila abortus.

§ 7. Ubrojivost ljudskih čina

70/ - Razlikuj ubrojivost od odgovornosti. -

A/ - U b r o j i v o s t se odnosi na čin ili djelo, odgovornost na čovjeka ili činioca. Ubrojivost je temelj odgovornosti, ali nema ubrojivosti gdje nema uzročne veze izmedju činioca i djela, kako je rečeno u br.48, 69.

a/ Dokle se proteže ubrojivost? Dokle je čovjek uzročnik i činilac, tj.dok su na snazi uvjeti ljudskog čina, o kojima gore u br.47 sl. Rekli smo u br.64-65 kako je teže činiti dobro nego zlo, jer ti se dobar čin ne ubraja ako ga nijesi prouzročio barem virtualnom nakanom, dok za zao čin je dovoljno da si i samo konfuzno predvidjao ili znao da je zao čin. Primjeri: ako dijeljenjem milostinje samo namjeravaš podignuti tudju bijedu činiš djelo milosrdja, ali ne i religioznosti, ako činiš prileg s osobom posvećenom zavjetima gledajući u njoj samo ženu, ipak činiš spolno svetogrdje, jer je stvarnost takva, a u njoj su te dvije kvalitete(žena-zavjetovana) usko povezane, recimo nerastavljive(dok su na snazi).

b/ Kada nastupa ubrojivost za uzročnika in causa? Ljenivac je opazio da je skrajnje vrijeme kada još može udovoljiti prisustvovanju Mise, ali se ne miče. Tada mu počinje ubrojivost, jer tada postaje pravim uzročnikom svoga čina izostavljanja; slično, tko se hotično opije da se u pijanstvu lakše osveti postaje uzročnikom svih posljedica u času kada se svjesno-hotično opije.

c/ Kada se ubraja grijeh konsuetudinarcu? Analogno onomu što je sada rečeno o ubrojivosti u postavljanju uzroka. Kada se sjeti da je dužan odstraniti naviku kao grijeh ili izvor grijeha tada za nj počinje i stadij ubrojivosti. Dok nesvjesno psuje krivac je voljno pripuštene navike, i tada nije važan broj grijeha nego voljno stečena navika. Vidi gore br.53 pod slovom E. Ako svjesno psuje, navika mu ipak poremećuje potpunu slobodu, a ubrojivost se mjeri prema mogućnosti da se otrese navike.

d/ Kada počinje ubrojivost izostavljenja čina? Rečeno je gore pod a/, jer izostavitelj je u datom momentu, pretpostavlja se, bio svjestan da može i mora izvršiti odredjeno djelo.

B/ - O d g o v o r n o s t opterećuje nekoga da polaže račun pred nekom višom vlasti, da snosi posljedice neispunjenja dužnosti, dakle i kaznu. U aktima II vat.koncila(konst.EM br.31) nalazi se razvijen pojam odgovornosti,

te naglašena dužnost odgoja u odgovornosti. Tu ideju je osobito naglasio Pijo XII u PORUKA SVEĆENSTVU od 23. IX 1950, str. 26.

Svakako potrebito je razvijati odgovornost vjernika i to s više gledišta, prije svega radi darova koje su primili kao članovi N.Zavjeta u odnosu prema S.Zavjetu , jer "noblesse oblige"(Spicq I,str.59). Kršćani su možda koji put odgovorni i za ateizam nevjernika(konst. EM br. 19), za slabo razvijen osjećaj odgovornosti kod gradjana (ist.mj.br.76). Neka razvijaju odgovornost pred ovozemnom vlasti(ist.mj.br.20), prema braći i prema povijesti (ist.mj.br.55) itd, kako se može vidjeti pod izrazom"res ponsabilitas".

71/ - Epilog: budna pažnja! - Što je za čovjeka najvažniji je? "Živjeti kako se svidja Bogu - realizirati dobre čine - u jedinu svrhu da se ugodi Bogu"(Spicq II,str.607). Vidjeli smo kako je to teško. Koliko zasjeda proti realizacije specifično ljudskog čina.

Traži se postojano čekanje i trajna napetost. Nema pa renetičkih imperativa češćih od ovih: "otvorite oči, dobro gledajte, brižljivo promatrajte, razmatrajte"(isti,II, str.605, bilj.3). Traži se maksimum pažnje i lucidnosti (isti,I,str.309).

Rezultat? Čovjek i kršćanin može biti ponosan da je svjestan poziva i obaveze primljene na krštenju, da,naime, nastoji realizirati ono ŠTO JEST. To isto možemo izreći ako rečemo da postaje pravi životni mudrac, jer taj naslov pristaje samo onomu koji živi u Bogu, u ljubavi kako nam je u Jelovljenu predočuje Krist(isti,I,str.180,bilj. 6; 568, bilj.3).

TREĆE POGLAVLJE: SPECIFIČNO KRŠĆANSKA DJELATNOST

U prvom poglavlju smo analizirali komponente psihičkog dinamizma u čovjeku, uvjete funkcioniranja specifično čovječje djelatnosti. Na tom temelju smo sagradili nauku vlastitosti te djelatnosti koliko je karakteriziramo dobrom ili zlom, moralnom ili nemoralnom. Ali sada je pred nama i specifično kršćanska djelatnost. Ova pretpostavlja sve do sada iznesene komponente, koje ona uzima, preobražuje, nekako supernaturalizira, čini ih proporcionalnim da čovječja djelatnost bude na visini nadnaravnog života. Tako dobijemo komponente nadnaravnog, kršćanskog moralnog reda. I ovaj će, kao i svaki red, biti poredjaj mnogih, raznolikih, u slučaju nadnaravnih elemenata u vidu realizacije nadnaravnog cilja a sve u skladu s unutarnjim, vitalnim jedinstvom(Pijo XII, sv.I,br.237). I u ovom redu čovjek je gospodar svojih čina, i red je njegovo djelo, jer ga "considerando facit in operationibus voluntatis"

(ETH, br.1). To nas upućuje na to da naglasimo: funkcioniranje nadnaravnog života u kršćaninu odvija se na bazi funkcioniranja naravnog njegovog života. Prema tome nadnaravna ljubav ne poništuje, nego ozdravlja, podiže, supernaturalizira svaku ljubav koja nije grešna.

72/ - Smije li kršćanin priznati prirodni red morala? - Direktan odgovor nije dan ni u br.3, ni u br.8 slovo f, ni u br. 13 ni drugdje, iako je pitanje dirnuto na tim i na drugim mjestima, jer doista to pitanje prati razvoj čitave moralke. Za kršćanina moramo reći: nigdje narav bez nadnaravi, nigdje nadnarav bez naravi. Ali, kako to spojiti?

a/ Glavno_načelo: Dvostruk je red spoznaje, dakle i spekulativne i praktične i to "non solum principio, sed obiecto etiam distinctum", kako se izrazi Prvi vat.koncil (D 3015). Recimo za naš slučaj: u jednom moralne vrednote i uvjete moralnog vrednovanja otkriva sam razum, u drugom sve to primamo iz Objave; u jednom je dovoljna ingerencija Boga kao Tvorca prirode, u drugom se traži njegova ingerencija kao gospodara nadnaravnog svijeta; jednomu je cilj proporcionalan prirodnim snagama, u drugom je cilj iznad naravnih sila pameti, volje i srca.

b/ Ta_dva_reda morala_nijesu u proturječju, jer su od istog Tvorca, istog Uzdržavatelja, istog Cilja, istog Suca, odnose se na istog čovjeka, idu zajedno za njegovom konačnom srećom(CG I,3-9), a on je, čovjek i kršćanin zajedno JEDINSTVEN, ne pocijepan. Tu ponovimo temeljna načela sv. Tome: Fides praesupponit cognitionem naturalem sicut gratia naturam et ut perfectio perfectibile(I 2,2 ad 1). Cum gratia non tollat naturam, sed perficiat, oportet quod naturalis ratio subserviat fidei sicut et naturalis inclinatio voluntatis obsequitur caritati(I 1,8 ad 2). Svi, dakle, dinamički faktori čovječjeg života, svi osjećaji koji nije su u sebi grešni, spadaju pod vodstvo milosti i svete ljubavi.

c/ Ali kršćanin mora priznati da bi bila_zabluda_u vjeri ustvrditi da je ljudska narav iskonskim grijehom u svojim bitnim komponentama uništena(D D 3bd). Nije li Aristotelov um izgradio divan sistem prirodnog morala? - U čovjeku je ostala sposobnost da čini naravno-dobra djela(D 1557, 1575) npr. djela milosrdja, djela altruizma. Zar nije istina da su počesto nevjernici u mnogim od tih naravnih vrlina dosljedniji od kršćana? Tako Leclercq tvrdi da se nevjernici često ističu iznad kršćana u "profesionalnoj svijesti, u respektu prema istini i pravdi, u lojalnosti prema političkim protivnicima"(SAISIR, str.160). - U čovjeku su ostali neki "affectus medii, a natura ipsa insiti suapteque natura laudabiles", a medju njima je osobito težnja za srećom i neka sklonost na dobro(D 2624). Tu ćemo naći i onu naravnu, poštenu ljubav(D 3 bd).

Promotrimo to isto pitanje sa strane kršćanina. Kada

je kršćanin u grijehu te ne čini nadnaravno kvalificirane čine, zar ćemo mu zanijekati da može činiti djela vrijedna pohvale od ljudi? Doista dobra djela s naravnog gledišta? Ako nije u djelovanju kršćanin, zar ćemo mu zanijekati da može biti čovjek?

A pitajmo i ovo: koliko se kršćana, Kristovih sljedbenika, doista motivira nadnaravnim ciljevima?Koliko ih čini plodnom milost koju su primili na krštenju? Koliko svijesnih realizatora svoga poziva? Ne dogadja li nam se često da govorimo o kršćanima da SU na djelu ono što bi oni istom MORALI BITI, a nijesu? Ne gradimo li time počesto neke kule u zraku? Ne popuštamo li nekom triumfalizmu i pretjeranom optimizmu?

73/ - Milost kao klica nadnaravnog djelovanja. -"Radi se o nekom stalnom stanju, o životu i jedinstvu s Bogom, a to je sve omogućeno time što su grijesi oprošteni i duša primila posvećenje. Sv.Pavao tu milost naziva SPASITELJSKOM, da izrazi ovaj transfer ljudskog svijeta u nebeski, metamorfozu koja robove pretvara u prave sinove Božje; možemo je nazvati posvećujućom, ne samo zato što vjernika posvećuje Bogu, nego zato što ga čini sposobnim da živi moralno, da čini dobro i izbjegava zlo: Onaj koji je započeo dobro djelo medju vama dovršit će ga do Dana Krista Isusa"(Spicq I, str.118). Ta milost nije neka statička realnost, ne, ona je dinamički princip, vitalna snaga, izvor djelovanja. Tako će moralni život kršćanina biti sinergija, prema Pavlovoj formuli: "Milošću sam Božjom ono što jesam. A milost koju mi je dao nije bila bez uspjeha. Naprotiv, trudio sam se više nego oni svi; ne ja, nego milost Božja sa mnom" (1 Kor 15,10). Vidi Spicq isto mjesto str.119.sl.

Nije dosta posjedovati milost. Traži se i nadnaravna motivacija. I to nam je jasno iz Sv.pisma. Tko daje tu motivaciju? Sveta ljubav. Ona koja potiče na djelo, odlučuje, podnosi, trpi "za Krista". Kada sv.Petar traži od kršćanina da se pokoravaju zakonima, očevima, roditeljima i sl., ne poziva se na prirodne motive npr. hierarhijska prava, iako su sankcionirana od Boga, ne, nego to traži u ime Gospodina, iz ljubavi prema njemu, kao čin religioznog štovanja istoga Gospodina(Spicq I,str.390). A ta se motivacija u Kristu, po svetoj ljubavi, može protegnuti na sve motive za koje doznajemo po Objavi npr. iz straha pred paklom, iz želje za nebom, za nasljedovanjem Krista itd.

Zaključak: teološki govoreći specifično kršćansko djelovanje je nadnaravno koliko proizlazi iz milosti kao nadnaravnog počela i koliko se realizira nadnaravnom finalizacijom ili motivacijom. Na taj način pravila za specifično ljudsku djelatnost analogno vrijede i za specifično kršćansku djelatnost(gore br.64 i 65).

ČETVRTO POGLAVLJE: NAGRADA ZA NADNARAVNA DJELA

Zasluga je pravo na nagradu, krivnja pak za kaznu. Zaslugom se djelatnost kršćanina doista projicira u vječnost. Lomi sve ograde vremena i prostora. Otvara nebo. Gradi kraljevstvo nebesko.

74/ - Možemo li govoriti da Bog čovjeku može biti dužan? - Doista Sv. pismo govori čovjeku o nagradama, ali češće nailazimo na izraze u smislu duga s naslova pravde, npr.: "Radnik zaslužuje svoju plaću" (Lk 10,7). Akcent je postavljen na strogu ekvivalenciju: radio - zaslužio tu plaću. Isto tako žetva odgovara trudu sijanja. Bog će sve pravedno urediti, nagraditi, postaviti na svoje mjesto (Spicq I, str. 346-7).

Moderni se nekako ne pomiruju s pojmom nagrade, kao da bi htjeli uskrisiti zablude potpuno nezainteresirane ljubavi. Medjutim, i Krist obećaje Apostolima nagrade i Apostoli na nagrade računaju. To je posve u skladu s pravom ljudskom naravi (Spicq I, str. 49, osobito br. 4). Dakako, pri tome treba računati na dva osnovna načela: p r v o izmedju Boga i čovjeka ne mogu opstojati odnosi stroge pravednosti kao izmedju čovjeka i čovjeka, jer čovječje zasluge su ujedno Božji darovi; d r u g o, pročišćavanje ljubavi u čovjeku uključuje manje računanje na nagradu i snažniji naglasak na darivanje sebe Bogu u ljubavi po Kristu pod vodstvom Duha.

75/ - Traže li se koji uvjeti da čini budu zaslužni? - Svakim činom kršćanin nešto zaslužuje, razumije se, ako se ostvaruju gore navedeni uvjeti za specifično ljudsku i specifično kršćansku djelatnost. Pitanje je ŠTO može očekivati kao plaću ili nagradu. A to će ovisiti o tome što je Bog odlučio da mu udijeli kao plaću. Rekli bismo u današnjem žargonu: za što je otvoren kredit.

Teologija je pitanje razradila. O njemu se detaljnije uči u raspravi o milosti, ali je očito, da pitanje spada i na moralku, jer je pitanje čovječje suradnje s Božjom milosti.

Polazeći od istine da nije moguće da kršćanin išta od Boga traži kao ekvivalentno po strogoj pravdi kao što ljudi medjusobno mogu tražiti, ipak govorimo da neka dobra kršćanin može primiti kao plaću. A ta su: augmentum gratiae, vita aeterna, consecutio vitae aeternae, augmentum gloriae (D F6).

Iz istine o potrebi milosti kao korijena nadnaravnih i zaslužnih čina slijedi da kršćani u smrtnom grijehu nijesu sposobni za nadnaravnu plaću, ali, snagom sakramenta pokore, njihove zasluge oživljuju (D ist. mj.). - Iz istine pak o sinergiji slijedi da su zasluge nejednake, dapače, da pro meritorum diversitate visio Dei diversa est (ist. mj).

BILJEŠKE: 1/ Dar posljednje ustrajnosti ostaje uvijek dar. Čovjek ne može računati da ga može zaslužiti kao strogu plaću. Prevelika je važnost momenta a da bi ga Bog prepustio čovjeku kao neke druge nadnaravne vrednote/Fil 2,12; 1 Kor 10,12/. Treba za nj moliti /Mt 7,7; Iv 16,23/. Teolozi će reći da ustrajnost može biti samo plod zasluga "de congruo".

2/ Za ovu vrst zasluga tj."de congruo" ili na bazi Božje darežljivosti, ne traži se ni stanje milosti zato Bog može udijeliti gratiam actualem i onomu koji nema milosti/excepta gratia prima/. I grešniku je otvoreno Božje srce. Istom vrsti zasluge može pojedinac zaslužiti drugomu aktualnu milost, dati zadovoljštinu i sl.

3/ Teološko promatranje vremenitih dobara dovodi nas do zaključka da Bog nekima ta dobra udijeli kao plaću ili nagradu za njihova naravno dobra djela. Ako pak njihovo posjedovanje služi kreposti ili milosnom životu "cadunt simpliciter sub merito,sicut et omnia illa quibus homo adiuvatur ad perveniendum in beatitudinem, post primam gratiam"/I-II 114,10/. Bog dijeli pravednima toliko ovozemnih dobara, ali i neimanjština i patnja, koliko im je shodno da dođu do vječne sreće. I s tog gledišta ovozemna dobra postaju "simpliciter bona".

Zaključak: U svakom potpunom ljudskom činu čovjek nastoji izreći sebe, svoj totalitet. U njemu je sav čovjek angažiran. Dušom i tijelom. Sama vrijednost čina prosudit će se prema tome kolik je njezin radius plodniji i za drugoga, koliko se više proteže i tako prelazi pojedinca ili njegovu osobu. Vrijednost pak osobe prosudit će se prema tome da li je u tom činu čitava osoba angažirana te ga stvorila punim svojim bićem, savršenošću koja se nekako spontano prelijeva(Häring I,str.107). Prema tome ni teškoća ili bol u sticanju savršenstva ne ulazi kao bitan faktor, one mogu poslužiti u fazi "svlačenja starog čovjeka", ali cilj je uvijek isti upriličiti se Bogu po uzoru Krista. U njemu je uzvišen primjer potpuno ujedinjene osobe.

I kršćanin se mora dogotavljati, nekako stvarati. Da stvara što više punih čina kao čovjek i kao kršćanin. Krist je pred njim kao savršen čovjek. Potpuno duhovan i odan Ocu, a ujedno obdaren izvanredno istančanim čovječjim sensibilitetom. Otvoren prema drugim ljudima, da s njima podijeli radosti i boli. Uronjen u bezdanu veličine s Ocem, a ujedno zadivljen ljepotom poljskog cvijeća. I taj Krist računa na čitavog čovjeka: na dušu, tijelo, pamet, volju, srce, maštu. Tako čini i Krist u nastavku: Crkva. I ona je u isto doba vidljiva i nevidljiva, nebeska i zemaljska. I tako se odrazuje pobožnost u Svetoj žrtvi, sakramentima i sakramentalima. Tu je čitavo stvorenje i čitav čovjek pozvan da hvali Gospodina(Häring I,str.109).

TEME ZA OBRADBU

Psihički dinamizam subjekta. Prouči koju krivu teoriju, aspekt ili pokušaj da se umanji činjenica, a donekle i pravo, čovjeka na samoodređenje. Je li istina da je u čovječjoj djelatnosti "malum ut in pluribus"/I,49,3 ad 5/, ili kako bi se neki danas izrazili da je čovjek 25% slobođan a 75% determiniran?Vidi osobito vrijednu studiju o granicama čovječje slobode u reviji D TH/Piacenza/ 1958, str.37-49; 1959 str. 94-116; 1960, str.173-190.

Kako se konstatira svjesnost-hotičnost-sloboda? Je li to moguće? Pokušaj analizirati kako se taj fenomen rezolvira. Da li pojedinac "osjeti" ili "intuira" ili "iskustveno doživi"? Ne pretjeruj kada govoriš o "potpuno" svjesnom i slobodnom ljudskom činu, jer se nalazimo na području moralne izvjesnosti a ne metafizičke ni matematičke. Dovoljna je svjesnost vlastita pojedincu koju on upotrebljava kada se laća normalnih, važnih poslova. Ona je dakle kao neka datost za pojedinca i on je doživljuje na svoj način.

Uoči kako je Crkva uvijek zastupala neke slobode npr. da se nitko ne smije proti svoje volje krstiti, ni dijete proti volje roditelja. Preporučivala i naređivala poštivanje protivnog vjerskog osvjedočenja. Osobito zaštićivala slobodu žene itd/D K 4c-d/. Posebno se pitanjem pozabavio II vat.koncil kako se može vidjeti u izdanju akata pod izrazom "libertas". Izdao je i posebnu deklaraciju o vjerskoj slobodi "Dignitatis humanae".

Koliko je od neke važnosti da se prouči kako neki suvremenici poimaju slobodu/Sartre, Marksisti, egzistencijalisti, sociologisti itd/, toliko bi bilo mnogo važnije proučiti pitanje s raznih gledišta kako je to učinio Pijo XII u mnogim svojim govorima/vidi ACTA/. A kod književnika? Uzmi kao primjer determinizam volje kod nekih junaka Dostojevskovih romana.

Osobito pitanje današnjice: kako se može spasiti auktoritet i sloboda, posluh i sloboda itd/vidi reviju SAPIENZA 1960, br.5 str. 429 i literaturu/.

Za praksu razvij ideju kako je za ispravno djelovanje svijesti "bezuslovno potrebna cjelovitost čitavog organizma"/Carrel: ČOVJEK NEPOZNANICA, str. 162; 165/. A što o Freudu i njegovoj "libido"? Vidi BS 1964, str.86-88. A što o školi Cesare-a Lombroso ili o konstitucionalnim kriminalcima kako se neki izrazuju? /vidi npr.DIZIONARIO TEOL.MOR,str.659/. A potreba da čovjek sačuva svoju slobodu pred atentatima na nju koji dolaze sa strane nekih suvremenih komunikacionih sredstava?

Zapreke svjesno-voljnog čina. Tu dolaze u pitanje razne patološke pojave od senzacija, preko halucinacija do nenormalnih pojava višega stupnja. I na hrvatskom jeziku ima dosta djela o pitanju. Za moralistu je pitanje osnovnog stupnja svjesnosti kao uvjeta za moralno vrednovanje.

Računati na zapreke svjesnosti posebna je dužnost ispovjednika. Možda je ovaj prestupak penitenta imao svoj korijen u njegovoj djetinjskoj dobi, u kojem fiziološkom defektu. Omiljela je fraza Pija XII: "La vita e sempre una sintezi"/BS,1964, str.84-86/. Ako penitent nije ni konfuzno znao da mora istraživati istinu, nemoj ga niti opterećivati odgovornošću, kako mudro opominje Fanfani/I,br.45, ili str.77/.

A što o modernoj "tjeskobi"? Kršćanski mislioci prihvatili su je i nastoje joj dati neki kršćanski smisao. Vidi Häring I,str. 155, bilj.7.

Pozitivni zakoni određuju kako se neki čini, učinjeni iz teškog, izvanjskog, nepravedno nanesenog straha mogu proglasiti nevaljanim, jer su u sebi nevaljani npr.ženidba, zavjet, profesija /kan.103 § 2; 572,§ 1,n.4; 1307, § 3; 1087/. - Ostale teme vidi INITIATION, III, str.173 sl.

Moralna kvalifikacija. Vidi u INITIATION, III, str. 179 sl. osobito 182 sl. Pred relativizmom modernih etičkih sistema zar da proglasimo da etičke vrednote nemaju apsolutnog smisla? /PANORAMA, str.546/. Hoćemo li reći da bi bilo bolje temelj morala postaviti u obavezi savjesti nego u vrednotama dobra? Kako se o tome izrazuju razni moderni teološki pisci?

Ima nešto istine u tome da se u predavanju moralke prije više gledalo na objekt, ra njegovo usmjerenje prema cilju, danas pak se naglasuje da treba gledati na okolnosti, također, kako udovoljiti moralnom osjećaju što izvire iz čovjeka. Međutim, različit nagLasak ne mijenja osnovne istine.

Koja je sudbina onog krivog načela: finis iustificat media? Neki su zlobno to načelo pripisivali laksistima, Hermanu Buzenbaum /1600-1668/, ali on je naučavao samo to da netom je naređen dobar cilj, sva sredstva kojima se doista taj cilj može postići postaju naređena i dobra kao što su sredstva za vječno spasenje. Krilaticu je, to se zna, usvojio Niccolo Machiavelli/1469-1527/, florentinski književnik, historik i političar. A zar ta krilatica ne igra i danas ulogu u politici?

Znaš li koji je najpotresniji problem moralke? Da netko može steći zasluge čineći objektivno zlo djelo. Tada je svo vrednovanje prešlo u subjekt i ovisi o subjektu/vidi Leclercq, ESSAIS DE TH.MOR. IV, str.41/. To je pitanje neodgovorno pogrešne savjesti, o čemu kasnije.

Pravilno shvati ono načelo: bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu. Prvo, ako činilac nije znao ni naslućivao zloću jedne okolnosti ne znači da mu je ona pokvarila dobrotu čina;drugo, svaka okolnost no čini u istom stupnju čin zao, jer neke ga samo dijelom izopačuju.

Prouči što je "sensus moralis" u Sv.pismu/Spicq II,str.595; 600 sl/. Kako se taj osjećaj odrazuje na kršćanskom mentalitetu /isti, I,str.432; II 787; 648 sl.; 670 sl/. O morfologiji kršćanina, kod istoga II, str. 707.

Kako je grčka i poganska etika ušla u svetopisansku? Vidi o tome kod Spicq pod izrazima "morale grecque" i "morale paienne". I ostale naslove u vezi s obrađenom naukom možeš naći i odabrati za obradbu.

K A Z A L O

Predgovor..... 1

Neke kratice.....

U v o d 1

P r v i d i o
O ZADNJEM CILJU ČOVJEČJEG ŽIVOTA..... 40
Nacrti za razvijanje izložene nauke..... 56

D r u g i d i o
O UVJETIMA ILI SREDSTVIMA POTREBNIM ZA POSTIZAVANJE VJEČNE SREĆE.....
U v o d 59
PRVA KNJIGA 59
PRVA RASPRAVA: ČOVJEČJA DJELATNOST 62
Prvo poglavlje: Psihički dinamizam subjekta..... 62
§ 1.Koje se komponente traže za takav čin..... 62
§ 2.Pojedine komponente ljudskog čina..... 63
§ 3.Što aktivizira ili uvjetuje nastanak ljudskog čina..... 63
§ 4.Zapreke pravilnom ostvarivanju čovječjeg čina 67
Drugo poglavlje: Moralna kvalifikacija čina..... 68
§ 1.Bitna demarkacija izmedju dobrih i zlih čina. 73
§ 2.Može li se, dakle, formulirati kriterij moralne kvalifikacije ili odredjivanja izmedju dobra i zla čina..... 73
§ 3.Čuva li se time jedinstvenost moralne norme ili kriterija..... 77
§ 4.Spoznaja dobra i zla..... 78
§ 5.Uočiti okolnosti a ne samo objekt čina..... 78
§ 6.Ubrojivost ljudskih čina..... 81
Treće poglavlje: Specifično kršćanska djelatnost.... 89
Četvrto poglavlje: Nagrada za nadnaravna djela..... 90

Teme za obradbu..... 93

Kazalo..... 95

97